

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

**СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ
В РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЯХ**

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
20 ЛИСТОПАДА 2020 РОКУ**

ХАРКІВ – 2020

УДК 37.015.31:316.42
ББК 74.60
С91

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 7 від 19.11.2020 р.).

Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 20 листопада 2020 р. / за ред. М.П. Васильєвої. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. 125 с.

Збірка містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої сучасним проблемам професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі, реаліям і тенденціям розвитку професійної діяльності фахівців соціальних інституцій з вирішення актуальних проблем соціальної роботи.

Матеріали представляють інтерес для науковців і практиків у галузі соціальної і соціально-педагогічної діяльності, науковців-початківців (здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів спеціальності «Соціальна робота») й практиків – фахівців соціальних інституцій.

© Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди, 2020.
© Кафедра соціальної роботи і соціальної
педагогіки, 2020.
© Васильєва М.П., 2020.

ЗМІСТ

ПУБЛІКАЦІЇ науково-педагогічних працівників.....	7
Васильєва М.П. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ДУАЛЬНОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ.....	7
Єсіна Н.О., Стрельнікова О.О. РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ У ПРОФІЛАКТИЦІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ.....	8
Зеленін Г.І. ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ЯК УМОВА ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН.....	11
Кабусь Н.Д. ПРОФЕСІЙНІ РИЗИКИ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ.....	12
Костіна В.В. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ВРАЗЛИВИХ КОНТИНГЕНТІВ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНО-СПРЯМОВАНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ.....	14
Макар Л.М. ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕРАКЦІЇ У ВИРІШЕННІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	15
Рассказова О.І., Кравченко А.В. РОЗВИТОК СИСТЕМИ НЕПЕРЕРВНОЇ ГЕНДЕРНОЇ ПРОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ ЯК ЧИННИК РОЗБУДОВИ СТАЛОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ.....	17
Рижанова А.О. СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	19
Романова І.А. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ І ПЕДАГОГІВ.....	21
Сайко Н.О. ОСНОВНІ НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	24
Шеплякова І.О. ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТУ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	26
ПУБЛІКАЦІЇ здобувачів вищої освіти (частина перша).....	29
Авдашкова А.І. ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	29
Барбіна Ю.Ю. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	32

Буйницька М.М. ЗДАТНІСТЬ ДО САМОМЕНЕДЖМЕНТУ ЯК ВАЖЛИВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	36
Буркова М.В. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ – ВИХОВАНЦІВ ІНТЕРНАТНОГО ЗАКЛАДУ.....	38
Ван Юйхун СОЦІАЛЬНА РОЛЬ МУЗИКИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	43
Владимиров Д.І. ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ ЗАСОБАМИ АНІМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	44
Галас Т.В. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	47
Герасименко А.Ю. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО КОРЕКЦІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	50
Гольфельд Т.Г. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ У ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ.....	54
Дерев'янюк Г.О. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	57
Довбня О.В. ПРОГРАМА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ СЕРЕД МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	61
Комишан Т.О. КОМПЛЕКС ЗАСОБІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО УМОВ ЗДО.....	64
Куряча С.В. ВИМІРЮВАННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	67
Літвиненко Ю.С. ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ.....	73
Ліщина Ю.А. ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	78
Павлюченко С.Ю. АНАЛІЗ ДОСВІДУ ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ПІДЛІТКАМИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	81

Пластун Т.І. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ В УМОВАХ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї.....	83
Плахотнік Д.В. ЩОДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	87
Попова В.В. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЗАКЛАДАХ.....	88
Сех М.І. ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	92
Тепляк А.М. З ДОСВІДУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ.....	96
Шерстньова М.С. ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ І ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ПІДЛІТКАМИ.....	101
ПУБЛІКАЦІЇ здобувачів вищої освіти (частина друга).....	107
Авдашкова А.І. АНАЛІЗ ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЯПОНІЇ.....	107
Барбіна Ю.Ю. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	108
Буркова М.В. АКТУАЛЬНІСТЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ СМЕЙНОГО ЖИТТЯ У ДІТЕЙ-СИРИТ В ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДАХ.....	109
Владимиров Д.І. ФОРМИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ.....	109
Галас Т.В. ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ.....	111
Гольфельд Т.Г. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД: СУТЬ, ЗНАЧЕННЯ.....	111
Дерев'янка Г.О. АНАЛІЗ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ПІДЛІТКІВ І МОЛОДІ.....	112
Довбня О.В. БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА СЕРЕД ПІДЛІТКІВ.....	113
Комишан Т.О. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗДО.....	114

Куряча С.В. АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	115
Ларіна Е.Р. НАПРЯМКИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В СЛУЖБІ ЗАЙНЯТОСТІ.....	116
Літвиненко Ю.С. АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	116
Попова В.В. АНАЛІЗ ДОСВІДУ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЗАКЛАДАХ.....	117
Сех М.І. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ З ЧИСЛА ВПО.....	118
Тепляк А.М. АКТУАЛЬНІСТЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	119
Шерстньова М.С. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З РЕАБІЛІТАЦІЇ НАРКОЗАЛЕЖНОЇ МОЛОДІ.....	120
Відомості про авторів.....	122

Васильєва М.П.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ДУАЛЬНОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

На сучасному етапі професійної підготовки фахівця соціальної галузі існує проблема пошуку ефективних технологій його підготовки до роботи з різними категоріями населення. Це зумовлено декількома факторами. По-перше, дана професія в суспільстві є порівняно «молодою», відповідно і процес підготовки її представника постійно вдосконалюється. По-друге, залишається неостаточно визначеним перелік усіх категорій, яким надаються соціальні послуги, соціальна допомога і підтримка. Крім цього, з'являються нові категорії населення, що стають об'єктами діяльності фахівця соціальної галузі, до роботи з якими він є неготовим через неврахування цього аспекту в процесі професійної підготовки. По-третє, динамічність спостерігається у визначенні функцій професійної діяльності, враховуючи переважаючі форми командної роботи фахівця. Зважаючи на покладені повноваження під час співпраці з іншими фахівцями (психологом, юристом, медиком тощо) з ведення конкретного випадку, різними можуть бути функції, а отже й міра активності, самостійності, відповідальності працівника соціальної галузі тощо. У зв'язку з цим, під час професійної підготовки здобувача спеціальності варто розширювати коло опанування ним компетентностей, пов'язаних з виконанням різних функцій у різних ситуаціях взаємодії з потенційними клієнтами, партнерами, соціальними інституціями.

Отже, в цілому простежується закономірна кореляція між тим, скільки різних випадків реалізації конкретних функцій соціальної роботи здобувач освіти у вирішенні конкретних ситуацій опанує під час підготовки в закладі вищої освіти, тим більш підготовленим він буде до реальної професійної діяльності і взаємодії; тим вищою буде його затребуваність у галузі. Таке положення зумовлює розробку і впровадження інноваційних технологій професійної підготовки фахівця соціальної галузі до професійної діяльності з різними категоріями населення, що забезпечить підґрунтя для вирішення проблеми в цілому.

В умовах розвитку освіти зростає роль педагогічних інновацій для поліпшення якості вищої освіти. Суттєві зміни в освіті (впровадження особистісно-орієнтованих педагогічних технологій; перехід до створення умов для навчання впродовж життя; розширення меж навчального процесу завдяки використанню світових інформаційних ресурсів тощо) зумовили необхідність узагальнення й конкретизації компетентностей як результатів професійної підготовки фахівця. Серед таких компетентностей роботодавці фахівців соціальної роботи (соціальні служби, громадські і благодійні організації, навчально-виховні заклади тощо) пріоритет надають здатностям фахівця до пошуку, ініціювання і використання інновацій у професійній діяльності. Отже, професійна підготовка повинна забезпечити готовність майбутнього фахівця соціальної галузі до інноваційної професійної діяльності з різними категоріями населення, що мають свою специфіку.

Потенціалом із забезпечення такої готовності володіють інноваційні технології практичної підготовки з використанням можливостей організацій – соціальних інституцій спеціально створеної партнерської мережі. Це дозволяє врахувати: специфіку й динаміку формування професійних якостей конкретного здобувача; використання адаптивних можливостей особистості до соціальної діяльності з різними віковими категоріями – клієнтами соціальної і соціально-педагогічної роботи; вдосконалення підготовки майбутніх фахівців за рахунок можливостей організацій партнерської мережі (участь у тренінгах,

зустрічах з фахівцями, ознайомлення з різними програмами, грантовими пропозиціями тощо). Такими технологіями є: розроблення кейсів з ведення конкретних випадків реальних клієнтів, що є затребуваним і перспективним напрямом з розроблення в подальшому узагальнених методичних рекомендацій; створення програм соціальної і соціально-педагогічної діяльності з різними клієнтами на основі постійної взаємодії (систематична підготовка, організація і проведення заходів різного спрямування з клієнтами баз партнерів); активне залучення до участі і реалізації програм партнерів.

Організована у такий спосіб професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі є практико-зорієнтованим навчанням з елементами дуальної освіти, визнаної пріоритетною формою підготовки майбутнього фахівця на сучасному етапі. Вона забезпечує органічне поєднання теоретичної підготовки з одночасною практичною перевіркою її положень на практиці, формуванням і закріпленням практичних навичок на етапі підготовки. Практичний елемент дуальної освіти забезпечено створеною для цього розгалуженою мережею партнерських організацій (заклади загальної середньої освіти, дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, центри соціальних служб, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, центри зайнятості, служба ювенальної превенції, благодійні фонди, громадські організації тощо).

Крім цього, відбувається активне залучення до участі в освітньому процесі фахівців-практиків, які можуть поділитися власними напрацюваннями в соціальній роботі з певними категоріями з вирішення конкретних проблем, окреслити перспективи розвитку практичної соціальної роботи, чинні і перспективні зміни в соціальній політиці держави. Така взаємодія створює умови для творчої реалізації здобувачів вищої освіти (вони відчують власну причетність до вирішення проблем конкретних категорій або особистості; власну здатність і готовність до реалізації функцій соціальної діяльності) і активної участі у проєктах організацій-партнерів, що розширює їхнє уявлення про власні сили, ініціює участь у подальшому розширенні меж самостійної діяльності в певному напрямі (розроблення власних проєктів і програм).

Безперечно, наступним кроком має бути не просто залучення здобувачів освіти до взаємодії з представниками партнерських організацій, організованої закладом освіти і викладачами випускових кафедр, а самостійний пошук здобувачем і налагодження зв'язків з тими організаціями соціального спрямування, діяльність яких відповідає інтересам і потребам власної самореалізації в професійній діяльності.

Єсіна Н.О.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди

Стрельнікова О.О.

кандидат соціологічних наук,

ст. викладач кафедри політології, соціології і культурології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ У ПРОФІЛАКТИЦІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

На сучасному етапі становлення України як правової, соціальної, демократичної держави змінюється все, окрім одного – підліткової девіантності. Вона зумовлена тим, що найближче оточення підлітка не сприяє його позитивному соціальному розвитку. Як правило, підлітки з девіантними формами поведінки зростають у неблагополучних, малозабезпечених сім'ях, які мають низький соціальний, духовний і освітній статус тощо. Це й визначає девіантну поведінку в якості актуальної, сучасної та найгострішої проблеми

сьогодення. Вкрай важливим є те, що протягом останніх років спостерігається динаміка зростання кількості молодих людей з різними формами девіантності.

Одним із найактуальніших і соціально значущих завдань, що стоять перед нашим суспільством сьогодні, безумовно, є пошук шляхів зниження росту проявів девіантної поведінки серед підлітків та підвищення ефективності їхньої профілактики.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив встановити, що питаннями девіацій займалися Н. Максимова [7], М. Фіцула [11]; девіантною поведінкою підлітків Т. Гарасимів [2], М. Кікалішвілі [5], П. Коротков [6]. Проблему профілактичної роботи з різними соціальними суб'єктами частково розкрито у дослідженнях Р. Вайноли [1], Н. Задерико [3], Й. Капської [4]; проблему саме профілактичної роботи з підлітками-девіантами – Т. Федорченко [10]. Соціальну рекламу як ефективний метод профілактичного впливу на поведінку підлітка висвітлено у наукових дослідженнях Л. Романовської [9].

У науковій літературі немає єдиного тлумачення поняття «девіантна поведінка». Існує декілька підходів до визначення цього феномену.

Представники юридичної науки розуміють під девіантною поведінкою систему негативних вчинків, дій людей або груп, що не відповідає соціально прийнятим стандартам і характеризується як порушення встановлених у суспільстві моральних і правових норм [5, с. 110].

У межах соціологічної наукової думки, девіантна поведінка розглядається як соціальне явище, виражене в масових формах людської діяльності, які не відповідають офіційно встановленим чи фактично сформованим у даному суспільстві нормам, стандартам, шаблонам [2, с. 254].

У соціальній роботі і соціальній педагогіці девіантну поведінку розглядають як систему дій і вчинків людей, соціальних груп, що суперечать соціальним нормам або визнаним у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки [6, с. 99]. Всі ці поняття дуже близькі, вони мають соціально-психологічний зміст і характеризують цю категорію підлітків з позиції соціальної норми, а точніше, невідповідності їй. Найбільш характерними виявами поведінки таких дітей є: агресивність, конфлікти з учителями, батьками, ровесниками, бродяжництво, вживання алкоголю і наркотиків, правопорушення.

Проведений аналіз наукових праць В. Оржеховська [8], Т. Федорченко [10] дозволив схарактеризувати фактори виникнення девіантної поведінки підлітків:

- психолого-педагогічні (невдоволеність, труднощі підліткового віку, незрозумілість оточуючими, стомлюваність, боязкість, пристосування до навколишнього середовища, конфлікт із оточенням, низька самооцінка, психічний дискомфорт при незадоволенні потреб тощо);
- соціально-економічні (загальносоціальні, організаційно-управлінські, соціально-демографічні, економічні, соціотехнічні тощо);
- медико-біологічні (спадкова схильність до хімічної залежності, емоційна нестабільність, синдром мінімальної мозкової дисфункції, психічні розлади внаслідок вживання психоактивних речовин, статеві дисфункції, підвищена збудливість тощо).

На основі аналізу наукових праць В. Максимової [7], М. Фіцули [11] та нормативно-правових джерел виділяємо наступні види девіантної поведінки:

1. Деструктивна поведінка, що спрямована на заподіяння шкоди лише самій особистості і не відповідає загальноприйнятим соціально – моральним нормам (накопичення, конформізм, мазохізм тощо).

2. Асоціальна поведінка, що заподіює шкоду особистості і соціальним спільнотам (сім'ї, компанії друзів, сусідам) і проявляється в алкоголізмі, наркоманії, самогубстві.

3. Протиправна поведінка, що представляє собою порушення як моральних, так і правових норм і виражається у грабежах, вбивствах та інших злочинах.

Перспективним і важливим напрямом соціальної роботи і соціальної педагогіки з подолання девіантної поведінки підлітків є соціальна профілактика, організація і здійснення якої потребує комплексного підходу.

Аналіз нормативно-правових джерел, положень наукових праць Р. Вайноли [1], Н. Задерико [3], Й. Капської [4] дозволив визначити соціальну профілактику як сукупність конкретних соціальних заходів (соціально-педагогічних, психологічних, організаційних, управлінських, культурно-виховних), здійснюваних з метою попередження, виявлення та усунення негативних факторів, які призводять до відхилень у психологічному та соціальному розвитку дітей та підлітків, у їхній поведінці, стані здоров'я, а також в організації життєдіяльності та дозвілля.

Метою соціальної профілактики є створення умов для уникнення проблем, повноцінної життєдіяльності людей і задоволення ними своїх потреб соціально прийнятним способом.

Серед різних методів профілактики девіантної поведінки підлітків важливу роль відводимо соціальній рекламі. Сутність, якої полягає не тільки у привернення громадської уваги до суспільної проблеми, а й надає варіанти її рішення і закликає до їх практичного втілення.

Найпоширенішими прикладами соціальної реклами як методу профілактики девіантної поведінки підлітків є кампанії по боротьбі з палінням, наркоманією, алкоголізмом, порушенням правил поведінки.

Таким чином, соціальна реклама є ефективним інструментом інформативного та профілактичного впливу на поведінку підлітка, на формування його моральних цінностей та позитивних норм поведінки для запобігання, нейтралізації й локалізації соціальних проблем у молодіжному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Вайнола Р.Х. Класифікаційні підходи до характеристики технологій соціальної та соціально-педагогічної роботи. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2014. №1. С. 12-18
2. Гарасимів Т.З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 420 с.
3. Задерико Н.В. Соціальна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Запоріжжя: Запорізький нац. ун-т, 2011. 260 с.
4. Капська А. Й. Соціальна педагогіка : підручник. Київ: Центр учбової л-ри, 2011. 488 с.
5. Кікалішвілі М. В. Девіантна поведінка: поняття та ознаки. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 3. С. 109-122.
6. Коротков П.В. Профілактика та корекція девіантної поведінки молоді у діяльності соціальних служб. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2013. Вип. 114. С. 98-102.
7. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки: навчальний посібник. Київ: Либідь, 2011. 520 с.
8. Оржеховська В. М. Проблеми превентивного виховання неповнолітніх у сучасних умовах. *Світ виховання*. 2004. № 2. С. 273-278.
9. Романовська Л. Соціальна реклама у профілактиці девіантної поведінки молоді. *Social Work and Education*. 2019. Вип.6. №1. С. 52-60.
10. Федорченко Т. Є. Соціально-педагогічні засади профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: монографія. Черкаси: ЧП Чабаненко Ю.А., 2009. 358 с.
11. Фіцула М. М. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження та подолання: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 432 с.

Зеленін Г.І.
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Української інженерно-педагогічної академії

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ЯК УМОВА ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Важливою умовою формування іншомовної професійної компетентності майбутнього викладача закладу освіти є присутність двох провідних типів взаємозалежних мотивацій (навчальної і професійної). При цьому переважати мають професійні мотиви, які відповідають кінцевій меті. Навчальні мотиви закладені в самому процесі навчання, вони є обов'язковими й необхідними для успішного здійснення освітнього процесу.

На сучасному етапі перебудови системи освіти в цілому, освітнього процесу науковці висувають все більше вимог саме до мотивації, необхідності її формування й підтримки у здобувачів освіти. З мотивацією пов'язується забезпечення ефективності не тільки процесу підготовки фахівця, але й розвиток його особистості.

Характеризуючи мотиви діяльності, вченими виділяються різні аспекти. Так, А. Маркова, узагальнивши накопичені в психології дані, схарактеризувала змістовні і динамічні аспекти мотивів навчальної діяльності. До змістовних характеристик належать: наявність особистісного сенсу діяльності; наявність дієвості мотиву, тобто реального впливу на процес навчальної діяльності і поведінки; місце мотиву в загальній структурі мотивації; самостійність виникнення і прояву мотиву; рівень усвідомлення мотиву; ступінь поширення мотиву на різні типи діяльності, види навчальних дисциплін, форми навчальних завдань. До динамічних характеристик авторка віднесла: стійкість; емоційне забарвлення, модальність; сила, вираження, швидкість виникнення [3]. Важливими характеристиками мотивації виступає її зовнішній і внутрішній плани.

Для впровадження розробленої системи іншомовної професійної підготовки майбутнього викладача технічних дисциплін у закладі вищої освіти окрему увагу варто приділяти забезпеченню мотивації здобувачів до навчання іноземної мови й її використання, як в навчальному процесі, так і в професійній діяльності. Логічним у цьому випадку є застосування іноземної мови під час навчання професійно орієнтованих дисциплін з використанням завдань, що відображають реальні ситуації професійної діяльності фахівця, тобто «моделювати ... ситуації професійного спілкування, які сприяли б вирішенню студентами завдань мовного та професійного характеру» [1, с. 34]. На думку Г.Савченко [4], урахування професійних умінь, необхідних для здійснення професійної діяльності, і організація навчання таким чином, щоб здобувач оволодів іноземною мовою у процесі здійснення діяльності, наближеної до майбутньої професійної, є найперспективнішим напрямом підготовки фахівців у неможливому закладі вищої освіти.

Основою мотивації під час опанування і використання іноземної мови в процесі професійної підготовки виступає професійна потреба здобувача, що готується стати висококваліфікованим фахівцем зі знанням іноземної мови. Така потреба ґрунтується на чіткому усвідомленні самою особистістю того факту, що без знання іноземної мови і здатності до її використання в повсякденному і тим більше професійному житті важко уявити собі перспективу подальшого власного розвитку, повноцінне існування в світі через обмеження доступу до інформації з різних джерел, спілкування з носіями іншої (нерідної) мови тощо. Так, викладач іноземних мов вищого навчального закладу повинен бути медіаграмотним та ІКТ-компетентним, готовим і здатним до самовдосконалення, саморозвитку, самореалізації поряд із високим рівнем розвитку методичної компетентності. Формування пізнавального інтересу до опанування сучасними засобами сприяє розширенню об'єму і змісту іншомовного матеріалу, урізноманітнює процес організації засвоєння цього змісту. Діджиталізація, яка увійшла в життя кожної людини, є процесом, що забезпечує

можливості і сприяє формуванню мотивації на опанування цих можливостей у вивченні і використанні контенту іноземною мовою.

Науковці звертають увагу на зв'язок мотивації з ціннісними орієнтаціями особистості, адже в житті і поведінці людини цінності відіграють величезну роль. У своїй сукупності вони сприяють не тільки усвідомленню змісту і цілей життя, але є підґрунтям для самоствердження людини як творчої особистості, визначають її життєву позицію за умови, що вони глибоко усвідомлені і вільно прийняті особистістю як ціннісні орієнтації [2]. Так, усвідомлення розширення можливостей для власної життєдіяльності сприяють процесу вивчення й використання іноземної мови в створених умовах професійної підготовки майбутнього фахівця.

Отже, необхідність формування мотивації в процесі іншомовної професійної підготовки майбутнього викладача технічних дисциплін вимагає пошуку ефективних шляхів забезпечення сформованості пізнавального інтересу, потреби, ціннісних орієнтацій особистості (внутрішня мотивація), а також професійної спрямованості змісту і процесу, використання сучасних методів і засобів в освітньому процесі закладу вищої освіти (зовнішня мотивація).

Список використаних джерел:

1. Бородіна Г.І., Співак А.М. Шляхи реалізації комунікативного підходу при навчанні дипломованих спеціалістів професійного іншомовного спілкування. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки: Наукові дослідження. Досвід. Пошуки: зб. наук. пр.; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. Х.: Константа. Вип.10. 2006. С.31-40.
2. Васильєва М.П. Мотиваційно-ціннісний компонент професійної підготовки педагога. Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. Х.: Стиль-Іздат, 2006. С.47-56.
3. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: Пособие для учителя. М.: Просвещение, 1983. 96 с.
4. Савченко Г.П. Методика обучения профессионально ориентированному общению студентов-юристов. Методика обучения иностранным языкам в системе непрерывного образования: сб. науч. тр. Мн.: Вышэйша шк., 1991. 146 с.

Кабусь Н.Д.

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

ПРОФЕСІЙНІ РИЗИКИ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Не викликає сумніву, що праця сприятливо впливає на особистість, сприяючи задоволенню базових потреб людини, надаючи засоби для існування, можливість самореалізації, досягнення значущих життєвих цілей, сприяє усвідомленню людиною власної значущості і цінності, відчуттю власної місії, здобуттю соціального статусу, набуттю самоповаги. Людина будь-якої професії поступово усвідомлює значущість і цінність своєї праці, її позитивний внесок у різні сфери життєдіяльності суспільства.

Водночас необхідно враховувати: надмірне зосередження на професійній діяльності, що є характерною ознакою нашого часу в умовах соціально-економічної нестабільності, зосередження лише на позитивних аспектах праці, поряд з неволодінням способами та прийомами попередження професійних ризиків може негативно відбитися на здоров'ї працюючого, його емоційному, психічному й фізичному благополуччі. Професійна діяльність займає значну частину продуктивного життя людини й неодмінно впливає на особистість фахівця, і якщо людина не володіє способами попередження чи зниження рівня дії професійних ризиків, це може вкрай негативно вплинути на рівень як особистого, так і професійного здоров'я фахівця.

Здійснений науковий пошук свідчить, що загалом під ризиком розуміють: усвідомлення можливості небезпеки, сміливий вчинок зі сподіванням успіху; можливість невдачі або збитків у справі; ймовірні небажані наслідки, що супроводжують діяльність; небезпеку, що загрожує людині або її законним правам та інтересам; міри небезпек, що виникають у зв'язку з небажаним, небезпечним для людини розвитком подій та усвідомленням цих загроз. Як відзначають дослідники, ризик, з психосоціальних позицій, означає добровільно-залежне попадання людини в умови, які можуть бути небезпечними для її життя. Ризикувати – означає діяти сміливо, рішуче, наражаючись на небезпеку в умовах невизначеності, з урахуванням можливого недосягнення поставленої мети або її досягнення через спричинення шкоди третім особам, матеріальним цінностям чи особі, яка ризикує (П.В.Мельник).

Під професійним ризиком розуміють ймовірність заподіяння шкоди здоров'ю людей в процесі професійної діяльності; ймовірність пошкодження (втрати) здоров'я або загибелі працівника внаслідок впливу на нього небезпечного чи шкідливого виробничого чинника при виконанні ним своїх трудових обов'язків (Г.А. Хміль). Ризики професій є невід'ємним компонентом трудової діяльності, професійний ризик є тим, на що необхідно зважати, приймаючи рішення на користь обрання тієї чи іншої професії. Різні професії пов'язані з різним ступенем ризику для суб'єкта праці; розрізняють прийнятний, надмірний, граничнодопустимий та неприпустимий види ризиків; оптимальні, допустимі, шкідливі та небезпечні, з підвищеною небезпекою умови і характер праці; професійні ризики можуть бути прийнятними, допустимими, підвищеними, високими, дуже високими, надзвичайно високими й абсолютними.

Необхідно відзначити, що уникнути ризиків неможливо, вони пронизують усе наше життя. Вважається, що нездатність людини ризикувати, полишати зону комфорту не дозволяє досягати успіху у життєдіяльності й у цілому стримує особистісне зростання і розвиток. Водночас очевидно, що дотримання правил безпеки життєдіяльності є важливою умовою виживання. Відповідно, ознайомлення з ризиками професійної діяльності дозволить фахівцю свідомо діяти для їх попередження й мінімізації, а також власного до самовідновлення й, за необхідності, самореабілітації.

Професія фахівця соціальної галузі – соціального педагога, соціального працівника, поряд з професіями педагога і лікаря, належить до групи професій з підвищеною моральною відповідальністю за життя людини. Водночас, попри високу значущість професії соціального педагога та працівника в суспільстві, місією яких є соціальне виховання й надання допомоги людям, котрі перебувають у складних життєвих обставинах, означена професія, на жаль, на сьогодні не належить до професій з високим рівнем престижу та визнання у суспільстві й відповідно не характеризується високим рівнем оплати праці.

Все це, поряд зі значною різноманітністю функціональних обов'язків й не завжди високою в силу різних причин ефективністю соціально-педагогічної діяльності, зумовлює суттєве психологічне й стресогенне навантаження на фахівця соціальної галузі, рівень дії якого залежить від сфери його професійної діяльності – від найнижчого у закладах освіти, установах соціального захисту, центрах зайнятості – до найвищого у фахівців центрів соціальних служб, тих хто працює на телефоні довіри, з людьми з особливими потребами, жертвами насильства, бездоглядними, людьми з асоціальною поведінкою, різного роду залежностями, переселенцями та іншими категоріями людей у гострому кризовому стані. Напружений ритм професійної діяльності, щоденна взаємодія з проблемним контингентом, який сподівається на вирішення суттєвого спектру проблем фахівцем соціальної галузі й водночас не завжди стає активним суб'єктом взаємодії, висуває значні вимоги до особистості професіонала, його професійної компетентності та особистісних якостей й, відповідно, поступово впливає на самого фахівця, його емоційне і психологічне благополуччя.

У зв'язку з цим, на думку науковців (Т.М. Дзюба, Т.В. Зайчикова, Н.А. Перхайло та ін.), основними видами професійних ризиків фахівця соціальної галузі є ризики професійної адаптації, професійної втоми та деформації фахівця, емоційного та професійного вигорання,

деструкції професійного самоствердження, демотивації продуктивності праці, ризики, пов'язані з руйнівними комунікаціями, ризики неефективного відбору та використання персоналу тощо. Водночас, фахівець соціальної галузі, котрий надає кваліфіковану допомогу різним категоріям населення, тим паче, має бути здатним допомогти самому собі, володіти й застосовувати техніки самовідновлення й, за необхідності, самореабілітації з метою збереження професійного та особистого здоров'я.

Отже, під час вибору професії людина має зважати як на позитивні сторони, так і на потенційні ризики професійної діяльності й, на підґрунті свідомого професійного вибору, оволодівати стратегіями попередження й мінімізації означених ризиків як під час навчання в університеті, так і розширювати відповідні знання та вміння в процесі трудової діяльності для збереження високого рівня працездатності й продуктивної життєдіяльності в цілому.

Костіна В.В.

доктор педагогічних наук, доцент

доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ВРАЗЛИВИХ КОНТИНГЕНТІВ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНО- СПРЯМОВАНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Сучасний світ характеризують такі явища як: динамічність; бурхливий розвиток технічного устаткування усіх сфер, які оточують людину; багатомірність та різновекторність впливу на особистість у процесі її становлення та розвитку; багатоманітність культур та глобалізаційні процеси, - що поряд із прогресивними змінами спричиняють появу вразливих контингентів, які не в змозі самостійно вирішувати власні соціальні проблеми та потребують соціально-виховного впливу з боку держави з метою створення умов для їхньої позитивної соціалізації. Тому підготовка майбутніх соціальних працівників до соціального виховання вразливих контингентів є актуальним питанням теорії та практики соціальної роботи.

Аналіз наукових досліджень з проблеми підготовки фахівців соціальної галузі до соціального виховання вразливих контингентів дозволив виокремити такі важливі її аспекти: тенденції та інновації у системі соціального обслуговування вразливих верств населення (М. Лукашевич, О. Пікулик, А. Реут, Т. Семігіна та ін.); суть і зміст професійної підготовки соціальних працівників та соціальних педагогів в Україні та за кордоном (М. Васильєва, О. Гуренко, О. Канюк, О. Карпенко, С. Когут, А. Кулікова, Г. Лещук, Л. Романовська, І. Романова, А. Рижанова та ін.); теоретичні і методичні засади соціального виховання особистості (Т. Алексєєко, І. Бех, С. Нечай, І. Шкільна та ін.); теоретичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до роботи з вразливими контингентами (О. Василенко, М. Волошенко, О. Рассказова, Н. Кабусь, Н. Сайко, О. Чернецька та ін.). Недостатньо дослідженими залишається питання підвищення ефективності практичної готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до соціально-виховної інтерактивної взаємодії зі вразливими контингентами, що зумовило необхідність його наукового розгляду.

Узагальнення наукових пошуків та педагогічної практики з проблеми дослідження дозволило стверджувати, що важливий вплив на розвиток здібностей фахівців соціальної галузі має створення у процесі їхньої підготовки професійно-спрямованого освітнього простору, який можна реалізувати за таких умов:

- наявність можливостей для набуття професійно-важливих рис та якостей на основі постійної взаємодії з фахівцями-практиками в середовищі надання соціальних послуг вразливим контингентам;
- наявність можливостей для розкриття творчих здібностей майбутніх соціальних працівників у напрямі їхнього професійного становлення;

- залучення майбутніх фахівців соціальної галузі до волонтерської діяльності, що є важливим елементом розвитку їхньої професійної компетентності у процесі навчання;
- організація науково-дослідницької роботи майбутніх соціальних працівників у напрямі соціальної роботи з вразливими контингентами.

Досвід організації професійно-спрямованого освітнього простору підготовки майбутніх соціальних працівників у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди показав, що за допомогою налагодження партнерської мережі зі спеціалізованими соціальними інституціями системи соціальної допомоги, які надають соціальні послуги вразливим верствам населення є можливість для здійснення безпосередньої професійно-спрямованої практичної взаємодії майбутніх фахівців соціальної галузі зі вразливими контингентами, а також опанування ними практичним досвідом провідних фахівців галузі та інноваційними методиками соціальної роботи.

Важливими осередками взаємодії в умовах професійно-спрямованого освітнього простору є соціальні інституції, що здійснюють соціальну профілактику, соціальну реабілітацію, соціальну адаптацію, соціальний супровід, соціальне забезпечення, надають послуги професійного соціального догляду та підтримки. Майбутні соціальні працівники ознайомлюються з досвідом професійної практичної діяльності в галузі соціальної допомоги на базі державних і недержавних соціальних інституцій, залучаються до реалізації соціальних програм та проєктів.

Під час організації занять в дуальній формі здобувачі вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» мають можливості для практичної реалізації здобутих під час навчання знань та вмінь, перевірки власних особистісно-професійних характеристик та здібностей та здатності до певного виду професійної діяльності, що сприяє їхньому професійному самовизначенню та подальшій спеціалізації в цікавому для них професійному напрямі.

У разі появи певних проблем у налагодженні практичної професійної взаємодії з зазначеним контингентом майбутні соціальні працівники мають можливість набути професійної консультації від фахівців-практиків та продовжити самостійну роботу в умовах інформальної освіти над проблемними питаннями з метою підвищення практичної готовності до майбутньої професійної діяльності.

Опитування майбутніх фахівців соціальної галузі, що навчалися в умовах професійно-спрямованого освітнього простору, дозволило стверджувати, що у них значно підвищився інтерес до навчання та сформувалися професійно важливі здібності та якості. Майбутні соціальні працівники підвищили показники готовності до здійснення соціально-виховної інтерактивної взаємодії з вразливими контингентами, що знайшло відображення у спільній діяльності з фахівцями спеціалізованих соціальних інституцій партнерської мережі на волонтерських засадах.

Перспективним напрямом подальших досліджень є питання наступності у професійній підготовці здобувачів вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» першого та другого освітніх рівнів до взаємодії з вразливими контингентами в умовах професійно-спрямованого освітнього простору.

Макар Л.М.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди

ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕРАКЦІЇ У ВИРІШЕННІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Соціальна робота як професійна практика наділена рисами, що відрізняють її від інших схожих за характером професій соціальної спрямованості.

Протягом останніх кількох років соціальний захист населення України було зорієнтовано на адресне оперативне вирішення гострих, кризових, життєвих проблем окремих категорій громадян. На певному етапі цей шлях був найбільш реальним для практичного вирішення завдань в цій сфері. Однак, такий підхід не дає довготривалого ефекту, оскільки не націлений на профілактику повторення кризових ситуацій, на перспективний соціальний захист кожної людини і населення в цілому.

Не визнаючи соціальну проблему, суспільство не сприймає її, не звертається до неї, не обговорює її. Не будь-яка шкідлива соціальна умова в суспільстві автоматично стає соціальною проблемою для цього суспільства. В історії є багато прикладів дуже поганих соціальних умов, на які не звертають увагу в тих суспільствах, в яких вони виникали. Соціальні умови можуть ігноруватися в певний період часу і, зовсім не змінившись, стати предметом глибокої тривоги — в інший. Визнання суспільством соціальних проблем є вибіркоким процесом, при цьому багатьом шкідливим соціальним умовам не приділяється ніякої уваги, а інші опиняються на узбіччі жорсткої конкурентної боротьби.

Питаннями соціальних проблем займалися видатні українські та зарубіжні вчені, зокрема О. Іванов, Р. Фуллер та Р. Майерс, Г. Блумер, Т. Сімонова, П. Штомпка та інші.

Дослідники соціальних проблем повинні сприймати необхідність вивчення процесу, через який ці соціальні умови визнаються в якості соціальних проблем. Соціетальне визнання дає життя соціальній проблемі. Після визнання соціальна проблема повинна отримати соціальну підтримку для того, щоб сприйматися серйозно та просуватися в своєму розвитку. Соціальна проблема повинна набути необхідного ступеня важливості, яке дає їй право бути вивченою і вирішеною у суспільстві.

Основна одиниця людської поведінки — це дія. Деякі наші дії не виконуються ні для кого крім нас самих, але більшість наших дій зачіпає наші стосунки з іншими людьми, і таким чином, складають елементи взаємодії з ними. Основними рівнями дослідження соціальної взаємодії є міжособова (мікрорівень) та інституційна (макрорівень) інтеракція — взаємодія соціальних суб'єктів у конкретній ситуації. У будь-якому соціальному контексті поєднуються елементи їх обох.

Специфічним є сам характер соціальних дій та інтеракцій між спеціалісом та клієнтом. У соціальній роботі домінують суб'єкт-суб'єктні відносини, на від рольових суб'єкт-об'єктних відносин, властивим іншим видам професій. Суб'єкт-суб'єктні відносини носять довірливий характер, при яких клієнт зберігає за собою переважне право при прийнятті рішення.

Соціальна інтеракція з наукової точки зору розглядається як система взаємозалежних соціальних актів, де дії конкретної особистості виступають як причини та відповідні наслідки з точки зору діяльності інших суб'єктів (індивідууму, групи, суспільства).

Враховуючи той факт, що соціальна інтеракція передбачає як повсякденне спілкування між окремими особистостями, так і більш широку взаємодію у суспільному контексті, зазначена проблема охоплює достатньо широке коло різноманітних факторів. А саме: кількість осіб, які приймають участь в процесі інтеракції; характер відносин суб'єктів (однобічний, двобічний, антагоністичний, узгоджений тощо); тривалість процесу (довготривалий, короткотривалий); організацію (ефективна, неефективна); усвідомленість інтеракції (усвідомлена, неусвідомлена); тип взаємообміну (інтелектуальний, емоційний тощо).

Соціальна взаємодія є одним із джерел суспільних явищ, оскільки завдяки їй соціальною дією стає поведінка людини — форма діяльності, реакція на соціальне середовище чи на дію іншої людини. Особливо значущі дії реалізуються як діяльність — дії, що постійно репродукуються, орієнтовані на вищі цілі. Головною ознакою соціальної діяльності є осмислення індивідом можливих варіантів поведінки осіб, які вступають з ним у взаємодію. Специфіка соціальної діяльності полягає в тому, що вона має усвідомлений, цілеспрямований характер. Оскільки людська діяльність усвідомлюється людиною, то вона має ідеальну форму відображення у свідомості людини. Після того як мета поставлена, людина

аналізує ситуацію, засоби досягнення цієї мети, буде послідовність своїх майбутніх дій. Людина здійснює свою діяльність через типи і форми взаємодії і відносини з іншими людьми. Тому її діяльність носить не індивідуалізований, а стандартизований характер. В якій би сфері життєдіяльності суспільства діяльність не здійснювалась, вона завжди буде мати не індивідуальний, а соціальний характер. Але, не будь-яка діяльність людини має соціальний характер. Дії людини набувають характеру соціального тоді, коли вони орієнтовані на інших людей, коли передбачають пряму й опосередковану взаємодію з іншими людьми. Соціальна діяльність — це сукупність соціально-значущих дій, що здійснюються суб'єктом (суспільство, група, особистість) в різних середовищах й на різних рівнях соціальної організації суспільства і переслідують певні соціальні цілі й інтереси.

Багатоманітність форм соціальної взаємодії в значній мірі детермінується різноманітністю соціальних зв'язків між суб'єктами взаємодії. Соціальні зв'язки є об'єктивними, залежать від соціальних умов в яких живуть індивіди. Основними їх елементами є: суб'єкти зв'язку (індивіди, спільноти), предмет зв'язку (з приводу чого він здійснюється), механізм свідомого регулювання взаємин між суб'єктами. На особливості соціального зв'язку впливає різке збільшення чи зменшення чисельності його учасників на основі прямого обміну, моральних принципів добросусідства. Він може виявлятися у формі соціального контакту і соціальної взаємодії.

Взаємодія призводить до встановлення соціальних відносин, які виникають в процесі реалізації інтересів і задоволення потреб індивідів, соціальних груп або спільнот, утворюючи суспільство як систему, як соціальну цілісність, де визначальною цінністю є людина, її права і свободи.

Рассказова О.І.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Кравченко А.В.

аспірант кафедри соціальної роботи,
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

РОЗВИТОК СИСТЕМИ НЕПЕРЕРВНОЇ ГЕНДЕРНОЇ ПРОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ ЯК ЧИННИК РОЗБУДОВИ СТАЛОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Стрімка модернізація промислової сфери, докорінні зміни запитів і потреб ринку праці, соціально-економічних відносин в Україні і світі зумовили необхідність трансформації суспільної свідомості, пошуку нової парадигми суспільного устрою, що здатна поєднати населення країни, спрямувати його зусилля на розбудову комфортного для всіх суспільства. Збереження і розвиток людського капіталу, залучення трудового ресурсу усіх верств населення без виключень розглядається у сучасному світі як одна з першочергових стратегічних цілей розвитку країни й пріоритетних дій уряду.

За індексом людського розвитку, одним із трьох критеріїв якого є доступ до знань, Україна належить до групи високого рівня і посідає 88-ме місце серед 189 країн. За рейтингом Глобального індексу інновацій (Global Innovation Index) Україна посідає найвищу позицію за останні сім років – 43 місце, значно покращивши його у порівнянні з попередніми роками. При чому, серед сильних сторін держави, що забезпечують її інноваційний розвиток, у першу чергу відзначаються такі показники, як створення знань і результати наукових досліджень. Разом із цим, гострою залишається проблема незадіяності частини населення в активному функціонуванні суспільства, відсутність умов, що забезпечували б залученість

усіх соціальних груп до трудової, соціальної, громадянської активності, це змушує людей шукати можливості для самореалізації в інших країнах. Яскравим свідченням цього є оприлюднені Міністерством праці і соціальної політики України дані, що 1,5 млн. (приблизно 5,1% працездатних) громадян працюють за рубежом: 48,4% українських трудових мігрантів знаходиться в Російській Федерації і майже стільки ж – в країнах європейського Союзу.

Наголосимо, що одним із суттєвих чинників, які заважають вільному пошуку можливостей для самореалізації громадян і громадянок України на вітчизняних теренах, є збереження гендерних стереотипів щодо розподілу видів праці й сфер трудової діяльності, відсутність дієвих механізмів заохочення жіночого лідерства й недискримінаційних практик вибору стратегій розвитку трудової сфери в Україні. Рівноправна участь жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства і держави є важливою умовою й гарантією забезпечення прав людини та утвердження демократії в Україні, запорукою її європейської інтеграції. Ратифікувавши Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок Україна взяла на себе зобов'язання щодо втілення міжнародних стандартів відносно дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у суспільстві. Крім того, як країна-учасниця ООН, Україна зобов'язалася до 2015 р. виконати проголошені Декларацією тисячоліття ООН “Цілі Розвитку Тисячоліття”, третій пункт яких присвячений забезпеченню рівності прав жінок і чоловіків.

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків визначено статтею 24 Конституції України, Законом України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” від 5.09.2005 р. у Преамбулі до Закону зазначено: “Метою цього Закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України” [1]. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273 в Україні діє соціальна програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року.

Соціально-економічні та інституційні перетворення в Україні в останні десятиліття неоднозначно вплинули на різні сфери суспільства та зумовили зміни у стратегіях життєдіяльності різних соціальних груп. У наслідок впровадження недосконалої державної соціальної політики на місцях, що пояснюється, зокрема, недостатньою гендерною неграмотністю населення, у суспільстві посилилася соціальна диференціація, зросла кількість соціально незахищених категорій громадян. Динамізм і суперечності соціальних процесів позначилися й на стані соціальної взаємодії чоловіків і жінок у різних сферах життєдіяльності, залученні ресурсів жінок і чоловіків на ринку праці. Назріла практична потреба в безперервній загальній гендерній освіті, визначенні шляхів досягнення рівності можливостей жінок і чоловіків.

Надзвичайно важливу роль у втіленні в життя концепції загальної гендерної освіти відіграє система неформальної освіти дорослих, як цілеспрямований процес розвитку особистості протягом життя шляхом реалізації просвітницьких програм і послуг, здійснення освітньо-інформаційної діяльності в межах та поза межами вищої й післядипломної освіти. Зважаючи на це, гостро актуальною в Україні стає проблема створення спільними зусиллями осередків вищої освіти та сектору громадського активізму гнучкої інноваційної структури з неформальної освіти дорослих, метою якої стало б забезпечення процесу безперервної гендерної просвіти працівників соціальної сфери, освітян, волонтерської молоді, представників громади, підвищення рівня гендерної грамотності та культури у професійному середовищі при наданні допомоги та підтримки вразливих верств населення.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення 10.11.2020)

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Об'єктивне зростання кількості людей похилого віку на планеті, зокрема в Україні, не лише породжує економічно-фінансові, соціокультурні проблеми «старіючих» країн, регіонів світу, але й ускладнює соціальний розвиток представників цієї вікової групи в умовах інформаційного суспільства, яке є за суттю «культурою нового», «культурою молоді».

Соціалізацію людей похилого віку в умовах інформаційного суспільства досліджують: Ю.Лисенко, А.Макряк, Ю.Мацкевич та інші; соціальну допомогу представникам цієї вікової категорії вивчають: Т.Демідова, Е.Устинова, Є.Холостова та інші. Шляхи додання ейджизму, як негативного стереотипного ставлення до людей похилого віку, обґрунтовують Р. Батлер, О. Березіна, Н.Печериця, Н. Сейко та інші. Проте можливості інформаційного суспільства для вдосконалення соціального розвитку цих людей досліджено недостатньо.

За даними ООН [1] частка людей похилого віку на Землі весь час збільшується, навіть прогнозується зростання їх кількості понад удвічі з 900 мільйонів у 2015 р. до 2 мільярдів 2050 р.. Зрозуміло, що тенденція зростання притаманна, перш за все, для розвинених країн, наприклад, в Японії середня тривалість життя в 2018 р. склала 87,3 років для жінок та 81,2 рік для чоловіків [2]. Але соціальні проблеми людей похилого віку майже однакові в усіх регіонах планети. Переважно вони пов'язані з негараздами медичними (значне погіршення здоров'я), психологічними (самотність, незатребуваність у зв'язку з втратою звичного соціального середовища, зниженням адаптаційних механізмів), побутовими (втрата можливості самообслуговування), фінансово-матеріальними (незаможність, навіть бідність у зв'язку з виходом на пенсію). Крім того, втрата професійних ролей трудової соціалізації призводить до знеособлення людини, пенсіонер ніби стає «ніким». Все це не приваблює до старості, провокує виникнення страху до неї, а разом з тим, падіння соціальної цінності, престижу літніх людей у суспільстві. Навіть провідні компанії сучасності не оминули проявів ейджизму. Наприклад, Гугл (Google) погодилася виплатити 11 млн. доларів 227 людям від 40 і старше за позовом жінки, яка чотири рази за останні сім років намагалася влаштуватися на роботу, а їй відмовляли, незважаючи на високу кваліфікацію. Більш того, суд зобов'язав компанію проводити тренінги з керівниками та співробітниками проти дискримінації за віком та створити комітет з питань вікового розмаїття при наборі персоналу [3]. Як бачимо, для компанії (на жаль, не лише для цій) і 40-літні люди вже здаються «застарілими». Отже, крім традиційної соціальної роботи (спрямованої на подолання вище перелічених та інших проблем через надання різних видів допомоги літнім), вважаємо доцільним змінювати соціально-виховними засобами імідж людей похилого віку в інформаційному суспільстві, створюючи через соціально-педагогічні технології додаткові умови для їх соціального розвитку.

Збільшення тривалості життя сприймається людиною позитивним процесом за умови одночасного підвищення його якості. На наш погляд, саме інформаційне суспільство створює сприятливі умови для подолання недоліків та використання переваг старості. Так, людина поки що не оволоділа безсмертям (одна з цілей сучасного людства, на думку Ю.Н.Харарі [4]), проте вона здатна пізнати всі власні можливості (навіть які не використовувалися до нині) та оволодіти ними, покращуючи умови і рівень соціокультурної самореалізації, отримуючи задоволення від цього через неймовірні можливості інформаційного суспільства. Вже зараз існують підтвердження цієї тези. Наприклад, всесвітня мережа свідчить [5], що долає перепони самотності за допомогою Інтернету 90-річна японка Хамако Морі, канал на YouTube якої має понад 150 тисяч підписників, яка

занесена до Книги рекордів Гіннеса як найстарший геймер світу; 85-річна англійка Джуді Денч знайшла спосіб красиво старіти, оскільки знялася для обкладинки британського Vogue і стала найстаршою героїнею в історії журналу; 104-річна італійка Ада Зануссо заперечує немічність та безнадійність у боротьбі з хворобами літніх людей, вона одужала від коронавірусу і стала найстарішою людиною у світі, яка перемогла COVID-19. Більш того, науковці доводять, що комп'ютерна гра Супер Маріо (Super Mario) покращує когнітивні процеси найстаршої вікової категорії. Психологи-дослідники переконані, що Супер Маріо та інші платформери можуть виступати в ролі тренажерів для підтримки виконавчих функцій мозку, які відповідають за творчі здібності, розуміння наслідків власних дій, здібність планувати, швидкість реакції і робочу пам'ять. Якщо людина не тренує ці функції з часом у неї можуть спостерігатися гальмування у поведінці [6]. Отже, сучасні інформаційні технології спроможні здійснювати профілактику різкого старіння мозку, руйнівні наслідки якого до недавнього здавалися безвихіддю, а це є лише початок інформаційної доби людства, безумовно воно здатне «пом'якшити» інші негативні прояви старіння, але за умови ціннісного ставлення до віку, цінування кожної хвилини життя похилих людей.

У різних країнах світу шукають відповідні шляхи, зважаючи на соціокультурні особливості, проте повсюди, крім авторитарних країн, спостерігається громадський характер підтримки людей похилого віку. Наприклад, надається фінансова-матеріальна допомога: у петербурзькому кафе «ДоброДомик» з 2017 р. щоденно по буднях проводять «вдячні обіди» для пенсіонерів без оплати; у Китаї закон про людей похилого віку вимагає від дітей, щоб саме вони відвідували батьків старше 60 років та відповідали за задоволення їх фінансових та духовних потреб; для допомоги в подоланні проблем самотності у Великій Британії існують спеціально підготовлені волонтери за програмою «Стратегія залучення самотніх», куратором якої є міністр з проблем самотності, а в Італії цю проблему намагаються вирішити через підселення до літніх людей студентів за міланським проектом «Візьми додому учня»; в Японії цю ж проблему намагаються вирішити через робототехніку, тут крім роботів-співрозмовників, для самотніх пенсіонерів пропонують роботів-домашніх тварин, які мурчать, рухаються як живі, але не потребують турботи. Комплексний підхід до вирішення проблем пенсіонерів застосовують у США, наприклад, Місто Сонця (співтовариство для пенсіонерів у місцевості з ідеальним теплим кліматом), де мешканці залишаються активними та живуть у своє задоволення, розвиваючи власні здібності, проте коштує це не дешево. Спрямованість взаємодії з літніми людьми на їхній розвиток притаманна Франції, так університет Парижу пропонує мешканцям міста з 55 років безкоштовні заняття з акварельного живопису, вишивці, скрапбукінгу, йоги, відеоігор, скандинавської ходи, а також, екскурсії, круїзи, концерти [7]. Таким чином, суспільство має допомогти подолати «життєву втому» похилої людини, сприяти відновленню її бажання саморозвитку та соціальної самореалізації, актуалізуючи власні здібності та вдосконалюючи їх.

Отже, слідом за зміною ставлення людства до дитинства, маємо позбутися дискримінації старості, відношення до похилих (а також їх самих до себе) як до тих, що «доживають», котре лишає їх поза соціальним розвитком, поза перспективами його вдосконалення, а значить і суспільство недоотримає людського капіталу власних «коренів» для соціокультурного зльоту «на крилах» молоді.

Список використаних джерел:

1. В ООН прогнозируют увеличение количества пожилых людей <https://korrespondent.net/.../4107886-v-oon-prohnozyruuit-udvoenye-kolychestva-pozhylykh-luidei>
2. В Японии продолжительность жизни достигла рекордного уровня <https://news.liga.net/world/news/prodoljitelnost-jizni-v-yaponii-dostigla-novogo-urovnya>.
3. Google виплатить \$11 мільйонів через дискримінацію за віком. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/.../2744284-google-viplatit-11-miljoniv-cerez-diskriminaciju-zavikom.html>.
4. Харари Ю. Н. Homo Deus. Краткая история будущего. Москва: Синдбад, 2016. 496 с.

5. Шеремет А. Найстаріший геймер. Режим доступу: <https://thebabel.com.ua/static/content/nf3ydfsy/thumbs/660x371/9/4e/c6fc35734a1a498915984159907854e>
6. Ученые: Компьютерная игра Super Mario улучшает работу мозга пожилых людей <https://internetua.com/ucsenye-kompuaternaya-igra-super-mario-ulucsshaet-rabotu-mozga-rojilyh-luadei>
7. Семь примеров, как в разных странах заботятся о пожилых людях. Режим доступу: <https://kaskelen.kz/>.

Романова І.А.

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ І ПЕДАГОГІВ

На тлі жакливої статистици розвитку тіньового ринку з написання наукових робіт Україна протягом останніх декількох років намагається розв'язати питання з проявами академічної недоброчесності. Центральними органами державної влади було прийнято цілий комплекс документів. Зокрема, нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності міститься в ЗУ «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», тощо; Постанові КМУ «Положення про Національний репозитарій академічних текстів»; Наказах МОН України «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття ступенів доктора і кандидата наук», «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України», тощо; документах Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти («Кодекс академічної доброчесності Національного агентства», «Декларація про дотримання академічної доброчесності», «Рекомендації ЗВО щодо розвитку систем забезпечення академічної доброчесності»). Конкретні механізми реалізації цих норм намагаються втілювати заклади вищої освіти.

У ст.42 ЗУ «Про освіту» поняття «академічна доброчесність» визначається, як «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [1].

Отже, в основі проявів академічної доброчесності лежить діяльність учасників освітнього процесу по дотриманню її принципів. Тому, у структурі культури академічної доброчесності учасників освітнього процесу можна виділити чотири компоненти: 1) знання про її суть, принципи, прояви академічної недоброчесності, тощо; 2) мотивацію учасників освітнього процесу на дотримання вимог академічної доброчесності; 3) вміння, які пов'язані з дотриманням вимог академічної доброчесності (наприклад, навички академічного письма, навички інтелектуальної діяльності, тощо); 4) поведінка в межах дотримання вимог академічної доброчесності.

Отже, розглянемо досвід формування культури академічної доброчесності майбутніх соціальних працівників і педагогів, який реалізується при підготовці фахівців соціальної галузі в ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Першим елементом в структурі культури академічної доброчесності виступають знання про суть академічної доброчесності, її принципи, прояви академічної недоброчесності, тощо. Звідки здобувачі вищої освіти мають про це дізнатися? На офіційному сайті Університету представлені нормативно-правові документи, які визначають засади академічної доброчесності науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти Університету: «Кодекс академічної доброчесності Харківського національного

педагогічного університету імені Г.С. Сковороди», «Положення про комісію з питань академічної доброчесності», «Етичний кодекс ХНПУ імені Г.С. Сковороди», «Антикорупційна програма», «Положення про випускню кваліфікаційну роботу здобувачів першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів вищої освіти», тощо. Окрім того, інформаційний стенд на факультеті психології і соціології містить витяги з цих документів.

Одним з перших освітніх компонентів, який опановують здобувачі вищої освіти, є «Вступ до спеціальності», до тематики якого, зокрема входять питання про академічну доброчесність, академічний плагіат. Ознайомлюючись зі структурою закладу вищої освіти в межах цієї дисципліни, здобувачі відвідують бібліотеку, де їх навчають як працювати з літературою, з каталогами фондів бібліотеки, як оформлювати посилання на використані джерела, які є електронні ресурси для навчання й наукових пошуків.

Вже у першому семестрі зусиллями студентського наукового товариства проводиться захід «Дебют першокурсника», для участі в якому кожному першокурснику необхідно підготувати перше наукове дослідження з професійної тематики. Для цього за кожним першокурсником закріплюється здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, який ділиться власним досвідом наукової діяльності, допомагає й керує першим науковим пошуком першокурсника.

З другого курсу здобувачі починають проводити власні системні наукові дослідження. Протягом третього семестру майбутні соціальні працівники і педагоги опановують освітній компонент «Основи соціально-педагогічних досліджень», який спрямований на формування компетентностей науково-дослідної діяльності.

Для проведення наукових пошуків вкрай важливими є консультації наукового керівника, який спрямовує науковий пошук здобувачів, навчає як систематизувати й узагальнювати матеріал, дає поради щодо проведення експериментальної частини, контролює системність роботи майбутнього соціального працівника і педагога, проводить перший контроль щодо наявності збігів і запозичень.

Науково-педагогічним складом кафедри видано методичні рекомендації для здобувачів з написання курсових проєктів і кваліфікаційної роботи, які містять чіткі вимоги до оформлення результатів дослідження, до процедури написання й захисту, критерії оцінювання, поради з оптимізації наукових пошуків.

На засіданнях кафедри узгоджується тематика наукових досліджень здобувачів на початку навчального року. Протягом навчального року обговорюється дотримання графіку написання наукових робіт здобувачами. Наукові керівники доповідають про успіхи здобувачів щодо роботи над науковими дослідженнями, про можливі ускладнення, що виникають. Для проведення експериментального етапу наукового дослідження кафедра надає рекомендації щодо вибору бази для реалізації наукових напрацювань здобувачів, допомагає в разі потреби встановити контакт. Необхідно відзначити, що кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки має широкі зв'язки з партнерськими організаціями, які надають соціальні послуги населенню. Окрім того, задля реалізації дуального підходу й покращення сформованості практичних навичок професійної діяльності, до обов'язкових практик («Навчальна практика в соціальних службах, центрах зайнятості», «Організаційно-виховна педагогічна практика в дитячих закладах», «Виробнича практика (у соціальних службах, центрах зайнятості)», «Виробнича практика (соціально-педагогічна практика у закладах загальної середньої освіти та спеціальних закладах освіти)»; для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти - «Науково-педагогічна практика у закладах вищої освіти», «Виробнича практика на підприємствах», «Науково-дослідна практика») за результатами обговорення зі стейкхолдерами було внесено до освітніх програм підготовки фахівців соціальної галузі практико-орієнтовані освітні компоненти «Практикум з соціально-педагогічної роботи в закладах освіти», «Практикум у соціальній галузі». Це створює додаткові можливості для проведення власних наукових досліджень майбутніми фахівцями соціальної галузі.

Для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти освітні компоненти «Методологічні засади соціально-педагогічних досліджень», «Основи педагогічної

деонтології» поглиблюють знання з дотримання вимог академічної доброчесності, сприяють формуванню вмінь з проведення наукових пошуків, акцентують на цінностях викладацької й наукової діяльності.

Кваліфікаційні роботи здобувачів першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів вищої освіти проходять обов'язкову процедуру попереднього захисту на засіданнях кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки, під час якого у членів кафедри є можливість ознайомитися з чернеткою наукової роботи, поставити запитання по темі наукового пошуку, дати поради щодо покращення якості дослідження.

Двічі протягом навчального року зусиллями студентського наукового товариства й науково-педагогічним складом кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки проводяться конференції (листопад, травень), де здобувачі вищої освіти мають можливість доповісти про результати власних досліджень, дізнатися про сучасні тенденції на ринку надання соціальних послуг, ознайомитися з сучасними практиками підготовки фахівців соціальної галузі.

Для підвищення мотивації здобувачів щодо оприлюднення власних наукових пошуків, у процесі оцінювання наукових робіт здобувачів додаються бали за виступи на конференціях, участь у тренінгах за темою наукового пошуку, у реалізації проєктів за отриманими грантами на базі громадських організацій, за перемоги в студентських олімпіадах зі спеціальності.

Формуванню культури академічної доброчесності також сприяє проєктна діяльність здобувачів, яка є вкрай важливим напрямом успішної професійної діяльності в галузі соціальної роботи. Пошук і формулювання інноваційних ідей щодо покращення соціального добробуту, документальне оформлення проєкту, участь у процедурних етапах подання проєктів – все це допомагає не тільки розширити досвід наукової й майбутньої професійної діяльності здобувачів, але й переконатися в цінності нетрадиційного, творчого, інноваційного підходу в розв'язанні соціальних проблем. Що також сприяє пошуку майбутніми фахівцями соціальної галузі свого власного шляху в науковій діяльності загалом.

Здобувачі можуть приймати участь у семінарах і вебінарах з академічної доброчесності, які реалізуються на рівні Університету.

Для формування культури академічної доброчесності важливим є процедури запобігання проявів академічної недоброчесності. Одним з ефективних ресурсів запобігання проявів академічної недоброчесності вважаємо колегіальність прийняття кожного іспиту на факультеті психології і соціології у складі двох викладачів і представника студентського самоврядування.

Випадки виявлення збігів і запозичень у наукових роботах здобувачів розглядаються на засіданнях кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки. У випадку встановлення факту академічного плагіату в наукових роботах здобувачів колегіально науково-педагогічним складом кафедри приймається рішення про необхідність повторного виконання завдання.

Для формування культури академічної доброчесності здобувачів вищої освіти вкрай важливим є особистий приклад науково-педагогічних працівників кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки щодо здійснення викладацької й наукової діяльності: активні наукові пошуки через написання й захист дисертацій, участь в реалізації наукових проєктів, написання науково-методичної літератури, проведення наукових заходів (конференцій, семінарів), участь у тренінгах – є тим базисом, який формує науковий світогляд здобувачів вищої освіти - майбутніх соціальних працівників і педагогів.

З переходом до дистанційного проведення занять у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби ці традиції науково-педагогічний склад кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки намагається зберегти задля «забезпечення довіри до результатів навчання» [1] та розвитку науки в соціальній галузі.

Список використаних джерел:

1. ЗУ «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради України. 2014. №37-38. ст.2004.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Основним завданням сучасних дошкільних закладів, як зазначається у Базовому компоненті дошкільної освіти (2012) та у проєкті БКДО 2020 року, є створення умов для формування особистісної зрілості дитини, її базових якостей збереження дитячої субкультури, формування позитивного образу «Я», створення умов для щасливого проживання дитиною дошкільного дитинства[1;3]. У свою чергу це передбачає організацію спеціального виховного, розвивального середовища, в якому б дитина успішно соціалізувалася, була б собою та змогла зберегти своє психічне, фізичне здоров'я. Однак сучасна система дошкільної освіти характеризується рядом суперечностей між процесом формування соціально активної особистості і умовами її соціалізації, що призводить до порушення соціального функціонування дитини дошкільного віку та до виникнення ряду ускладнень у її психічному розвитку: агресивності, підвищеної тривожності, пасивності, знервованості, відсутності бажання гратися, не сприйняття інформації на заняттях тощо.

Проблема організації та удосконалення освітньо-виховного середовища для успішної соціалізації особистості була в центрі уваги науковців різних часів та періодів розвитку суспільства – Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребеля, Д. Д'юї, С. Френе, М. Монтессорі, К. Венцеля, А. Макаренка, В. Сухомлинського. Також сучасні науковці такі, як О. Байер, А. Богуш, Т. Захарова, І. Печенко, І. Рогальська, активно продовжують вивчення зазначеної проблеми. У їх дослідженнях підкреслюється необхідність актуалізації соціально-педагогічних завдань дошкільних закладів, доводиться необхідність організації цілеспрямованої, систематичної підтримки процесів соціалізації дитини дошкільного віку.

Нам хотілося б уточнити і конкретизувати основні напрями соціально-педагогічної діяльності дошкільних закладів.

Перший напрям – це діагностичний. Соціально-педагогічна діагностика має починатися з визначення виду ставлення дитини до дошкільного закладу. Задля цього потрібно звернути увагу на такі аспекти, як настрій, з яким приходить дитина до дитячого закладу та на її реакцію під час розлучення з батьками. Саме емоції є основою поведінки людини та її соціалізації. Також важливою є реакція вихователів та батьків на появу дитини у груповій кімнаті – що сказали?, чи підбадьорили?, чи виявили радість на появу дитини?, чи допомогли включитися у життя групи? Особливе значення для успішного соціального функціонування дитини мають навички самообслуговування. У випадку не сформованості таких навичок у дитини, слід звернути увагу вихователів щодо поступовості навчання, безоцінкового ставлення та не засудження дитини за невдачі.

Наступним аспектом соціально-педагогічної діагностики є визначення наявності ініціативності та самостійності дитини під час ігрової діяльності. Дитина не повинна боятися висловити власну думку, довести свою точку зору, внести свої пропозиції, зробити самостійний вибір, тобто дитина має займати активну соціальну позицію у дошкільному закладі. Страх, як зазначають у своїх дослідженнях видатні учені П. Каптерев та Я. Чепіга, найбільше із усіх почуттів шкодить фізичному, моральному розвитку особистості [5].

Також потрібно брати до уваги такі характеристики, як тривалість, характер засинання та сну; апетит; загальний стан фізичного здоров'я (частота захворювань). Оскільки постійна напруженість нервової системи, яку може відчувати дитина у разі несприятливої соціалізації, призводить до збільшення випадків захворювань.

Успіх соціалізації особистості залежить від соціального її статусу, тому доцільне проведення соціометричного дослідження серед дітей дошкільного віку. Якщо дитина

належить до аутсайдерів або до пасиву групи, то це не відповідає психофізіологічним нормам розвитку дошкільника і тому така позиція призводить до порушення соціального функціонування та появи ряду небажаних проявів у поведінці дитини.

Спостерігаючи за діяльністю дітей в дитячому закладі, потрібно визначити які емоційні прояви переважають у дитини позитивні чи негативні, наприклад, часто почувається ображеною, неспокійною, тривожною, сором'язливою, невпевненою тощо. Слід визначити вид діяльності, або режимні моменти, що викликають у дитини негативні емоції і чому. Наприклад, на занятті дитина не може виконати ту чи іншу вправу, починає гризти нігті або починається істерика після заборони щось робити т.д.

Наступний напрям соціально-педагогічної роботи є формування спеціальної основи системи знань у дітей дошкільного віку, які забезпечать успішність соціального функціонування як на даний момент, так і у майбутньому. Можна виділити декілька компонентів такої системи знань.

Соціально-психологічний компонент включає: ознайомлення з базовими психологічними поняттями (здібності, уміння, психічні процеси та методи впливу на них, індивідуальний простір; формування ставлення до своєї особистості як до такої, що постійно потребує розвитку та вдосконалення, формування навичок ефективної міжособистісної взаємодії, спроможності протистояти натиску і агресії, ознайомлення зі шляхами вирішення конфліктних ситуацій, перевагами і недоліками різних способів вирішення конфліктів; ознайомлення дітей із широким колом почуттів та емоцій, розвиток у них уміння їх розпізнавати та виявляти.

Соціально-правовий компонент передбачає: ознайомлення дітей та їх батьків із поняттями «право», «норма», «соціальна норма», «педагогічна норма», «правова норма», з правами сучасної дитини, особливостями їхньої реалізації, переліком та структурою основних документів, в яких зафіксовано права дитини та особливості їхнього захисту; ознайомлення дітей із власними обов'язками з позиції корисності для своєї особистості, з обов'язками вихователів та батьків по відношенню до дитини; формування умінь визначати ситуації порушення прав особистості, протистояти їм чи, за необхідності, уникати їх; формування умінь доводити та реалізувати власні права.

Соціально-інтегративний компонент: надання інформації та формування умінь звернутися за допомогою в ситуації відчуття дискомфорту; формування позитивних поведінкових адаптаційних навичок (уміння робити вибір, ефективно спілкуватися, керувати своїми емоціями); ознайомлення з переліком дорослих людей, до яких можна звернутися за допомогою у різних складних ситуаціях.

Також як окремий, самостійний напрям соціально-педагогічної роботи у дошкільному закладі, ми виділяємо соціально-педагогічну просвіту вихователів. Базуючись на дослідженнях відомого психолога Керрол Лі, нами визначено основні положення, яких має дотримуватись вихователь у роботі з дітьми дошкільного віку: поводитися з дітьми слід ввічливо, радіючи їх появи; допомагати приймати самостійні рішення щодо власної дисципліни, а не авторитарно вимагати її; завжди залишати за дитиною вибір; ніколи не принижувати дитину; завжди пояснювати свої інструкції; дитина має бути партнером у своєму процесі виховання; пояснювати власні дії, щоб дитина розуміла та навчалася мислити; не критикувати, завжди підтримувати певні починання; не слід говорити ким будуть діти у майбутньому, яку професію слід обрати, бо це їх вибір; ставитися до дітей слід як до дорослих, але не примушувати виконувати обов'язки дорослих; надавати право дитині висловлювати власну думку та слід поважати її; не вдаватися до брехні та хитрощів у спілкуванні з дитиною [2].

Отже у підсумку можна зазначити, що основними напрямками соціально-педагогічної діяльності закладів дошкільної освіти мають виступати вчасне виявлення проблем порушення соціального функціонування дитини, формування основ системи знань, які допоможуть їй зберегти свою індивідуальність і неповторність та постійна робота з

педагогічних колективом дошкільних закладів щодо підвищення рівня соціально-педагогічних знань.

Список використаних джерел:

1. Бугуш А.М. Базовий компонент дошкільної освіти / А. М. Бугуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богиніч та інш. К.: Видавництво, 2012. 26 с. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/images/files/doshkilna-cherednya/doshkilna/bazoviy-komponent-2.doc>
2. Базовий компонент дошкільної освіти (проект 2020). Режим доступу: освіти <https://bibl.com.ua/informatika/29443/index.html>
3. Кэррол Л. Дети Индиго/ Л. Керрол, Д. Тубер. К.: София, 2007. 240 с.

Шеплякова І.О.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТУ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Професійна діяльність соціального працівника за своєю природою, характером і результатом включає деонтологічний компонент (регламентацію поведінки з боку суспільства за допомогою вироблених зобов'язань), а її ефективність залежить від сформованості у фахівця внутрішнього імперативу професійного обов'язку перед суспільством, відповідальності за його належне виконання. Деонтологічний характер професії соціального працівника (підвищені вимоги до представника професії з боку суспільства завдяки спроможності впливу на соціалізацію іншої особистості, її долю, місце в соціумі тощо) зумовлює необхідність використання деонтологічного підходу до професійної підготовки фахівця задля забезпечення формування його деонтологічної культури, і, насамперед, її ціннісного компоненту.

На основі аналізу наукових джерел встановлено, що деонтологічний аспект підготовки майбутнього фахівця висвітлено в працях М. Васильєвої, Д. Деккерта, Г. Караханової, К. Кертаєвої, М. Кропачової, А. Кудеріної, К. Левітана, Л. Переймибиди, З. Селімової, С. Хлестової та ін. Питання формування культури представника соціальної галузі розкрито в студіях Р. Вайноли, І. Клемантович, Є. Клімкіної, О. Пономаренко, Т. Спіріної, Г. Тарасенко та ін. Проблеми підготовки соціального працівника в умовах закладу вищої освіти репрезентовано в розвідках О. Безпалько, М. Васильєвої, І. Зверєвої, Н. Кабусь, А. Капської, В. Костіної, І. Романової та ін.

Узагальнення результатів аналізу наукових джерел з проблеми формування деонтологічної культури фахівця в процесі професійної підготовки [1; 2; 3; 4; 5; 7] уможливило висновок, що системоутворюючим компонентом у структурі цього феномену є *ціннісний*, основу якого складають *професійно-групові цінності*. Останні розуміємо як сукупність зафіксованих у суспільній свідомості ідей, концепцій, норм, регулюючих професійну діяльність представників певного фаху. Визначені цінності є об'єктивними, оскільки вони склалися історично в ході розвитку суспільства (окремих професійних груп) на основі загальносуспільних цінностей, а, отже, повинні стати невід'ємною складовою системи ціннісних домінант кожного професіонала відповідного фаху. Асимілюючи професійно-групові цінності, фахівець будує свою власну (індивідуально-особистісну) систему цінностей, елементи якої набувають вигляду аксіологічних засад, що, своєю чергою, є основою формування спрямованості на здійснення нормативної поведінки в професійній діяльності.

Відтак, становлення ціннісного компоненту деонтологічної культури соціального працівника передбачає засвоєння та суб'єктивацію здобувачами вищої освіти як особистісно значущих, як ціннісних домінант базових професійно-групових цінностей середовища професіоналізації та формування на цій основі відповідних ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців соціальної галузі. Це сприятиме соціальному розвитку здобувачів вищої освіти загалом та їхньому професійному становленню зокрема.

При цьому, на нашу думку, ядром ціннісного компоненту деонтологічної культури фахівців соціальної галузі, є цінності професійних обов'язку, зобов'язань та відповідальності, які кожен здобувач вищої освіти – майбутній соціальний працівник повинен опанувати ще у процесі фахової підготовки до професійної діяльності, суб'єктивуючи їх. Це вможливорює відповідність індивідуально-особистісної системи цінностей майбутнього фахівця суспільним уявленням про ціннісні домінанти соціального працівника як професіонала.

Щодо процесу суб'єктивації професійно-групових цінностей, то його тлумачимо, приєднуючись до думки С. Хлестової, як «ступінь реалізації ідеально-ціннісного, трансформації потенційного в актуальне» [7, с. 69], і вважаємо, що рівень суб'єктивації професійно-групових цінностей є показником «особистісно-професійної розвиненості здобувача вищої освіти, його деонтологічної культурності» [7, с. 69]. Вважаємо, суб'єктивація (набуття, привласнення) соціальним працівником професійно-групових цінностей обов'язку, зобов'язань та відповідальності виявляється в усвідомленні означених цінностей та переведенні їх на рівень персональних ціннісних пріоритетів, що, зрештою, й зумовлює відповідну суспільним очікуванням аксіологічну детермінованість професійної діяльності фахівця.

Отже, в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладі вищої освіти особлива увага повинна приділятися формуванню сукупності ціннісних орієнтацій, що відповідають змісту базових професійно-групових цінностей (котрі, будучи теоретично осмисленими, набули характеру деонтологічних категорій), а саме: «професійні зобов'язання соціального працівника», «професійний обов'язок соціального працівника», «професійна відповідальність соціального працівника». Адже активізація соціального розвитку майбутніх соціальних працівників у формуванні деонтологічної культури можлива лише за умови їх ціннісної зорієнтованості на ставлення до професії як до покликання; усвідомлення цінності професійних зобов'язань, прийняття їх як особистісних; усвідомлення вимог професійного обов'язку та підвищеної відповідальності за наслідки професійної діяльності; усвідомлення себе носієм деонтологічної культури та прагнення наближення до її еталонних зразків.

Своєю чергою, закономірність поведінки фахівця, її спрямованість пов'язана також з «розкриттям мотиваційних тенденцій» [5, с. 44]. Адже поведінка людини завжди заснована на внутрішніх спонукальних силах і мотивах (що розуміють як «суб'єктивні причини дії та поведінки людини», як «психічне явище, що безпосередньо спонукає людину діяти» [6, с. 88]), котрі спираються на інтереси й потреби. Мотивація – «сукупність рушійних сил, що спонукують людину до здійснення визначених дій», «вся сукупність стійких мотивів, спонук, що визначають зміст, спрямованість і характер діяльності особистості, її поведінку» [6, с. 88]. В її основі – інтереси та потреби фахівця, а також особистісно значущі для нього цінності та відповідні їм ціннісні орієнтації.

Таким чином, формування ціннісного ставлення до деонтологічних норм відбувається на основі загострення почуттів, спираючись на які можна досягти правильного й швидкого сприйняття необхідних норм і правил (насамперед, почуття обов'язку, відповідальності тощо), шляхом трансформації узагальнених деонтологічних знань в усвідомлену потребу в необхідності оволодіння цими знаннями, що, своєю чергою, є передумовою вироблення суджень та їхньої вищої форми розвитку – переконань. Відповідно, через ціннісне ставлення до деонтологічних норм та сформовані переконання (в основі яких глибока усвідомленість визначеного типу майбутньої професійної поведінки – належної (нормативної))

забезпечується формування професійної спрямованості майбутніх соціальних працівників на використання деонтологічних норм у професійній практиці.

Список використаних джерел:

1. Вайнола Р. Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки: монографія / за ред. С. О. Сисоєвої. Запоріжжя: Хортиц. навч.- реабілітац. багатопроф. центр, 2008. 460 с.
2. Васильєва М. П. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків, 2004. 38 с.
3. Васильєва М. П., Романова І. А. Використання сучасних дидактичних методів у підготовці майбутніх соціальних працівників. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 3. С. 187-190.
4. Іщук С. В. Етика соціальної роботи: курс лекцій. Тернопіль: ТДПУ, 2008. 59 с.
5. Карпенко О. Г. Професійне становлення соціального працівника: навч.-метод. посіб. Київ: ДЦССМ, 2004. 164 с.
6. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2001. 176 с.
7. Хлестова С. С. Формування деонтологічної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі соціально-виховної роботи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2011. 237 с.

ПУБЛІКАЦІЇ здобувачів вищої освіти (частина перша)

Авдашкова А.І.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор М.П. Васильєва

Анотація. У статті висвітлено результати діагностичного дослідження рівня готовності майбутнього соціального педагога до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти; уточнено критерії діагностики рівня готовності майбутнього соціального педагога; підібрано діагностичний інструментарій для визначення рівня готовності майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання дітей старшого дошкільного віку у закладах дошкільної освіти.

Ключові слова: соціально-педагогічна діяльність, рівень готовності, соціальний педагог, соціальне виховання, професійна підготовка.

Avdashkova A.I. Diagnostics of the level of Readiness of Future Social Pedagogues to Social and Pedagogical Activities for Social Education of Senior Preschoolers in Kindergarten

Annotation. The article highlights the results of the diagnostic study of the level of readiness of the future social pedagogue for socio-pedagogical activities on the social education of senior preschoolers in preschool education; the criteria for diagnosing the level of readiness of the future social pedagogue have been clarified; diagnostic tools for determining the level of readiness of the future social pedagogue for socio-pedagogical activities on the social education of older preschool children in kindergarten.

Keywords: socio-pedagogical activities, level of readiness, social pedagogue, social education, professional training.

Постановка проблеми. Старший дошкільний вік – особливий етап у формуванні особистості дитини, розвитку її навичок взаємодії з оточуючими. Ефективність процесу соціального виховання значною мірою залежить від професіоналізму соціального педагога, який виступає одним з організаторів і учасників соціального виховання старших дошкільників. Отже, в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів має бути забезпечена їхня готовність до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти.

Високий рівень готовності соціального педагога є результатом і важливою умовою якісної та ефективної соціально-педагогічної діяльності. Він допомагає соціальним педагогам виконувати свої професійні обов'язки, застосовувати на практиці набуті знання, використовувати досвід, діяти професійно відповідно до ситуації, що склалася.

Отже, діагностика рівня готовності майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти, своєчасне його корегування дозволить застосувати заходи з удосконалення процесу професійної підготовки майбутнього фахівця в закладі вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз соціально-педагогічної літератури та існуючої практики засвідчив, що проблемою підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах

дошкільної освіти висвітлено в таких аспектах: особливості формування готовності соціальних педагогів до здійснення професійної діяльності (Р. Вайнола, Л. Романовська та ін.); питання практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів (М. Васильєва, З. Фалинська та ін.); визначення критеріїв і показників підготовленості фахівців соціальної сфери до професійної діяльності з дошкільниками (А. Капська, І. Романова та ін.).

Установлено, що проблема підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти є актуальною і потребує подальшого дослідження.

Метою статті є діагностика рівня готовності майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу наукової літератури поняття “готовність майбутнього соціального педагога до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників” визначено як результат його професійної підготовки, що характеризується здатністю фахівця до організації і регулювання власної взаємодії з дітьми старшого дошкільного віку з метою формування в них соціальної компетентності [5, с.7]. Така готовність передбачає: позитивне ставлення до соціально-педагогічної діяльності в цілому і конкретно з дітьми старшого дошкільного віку; мотивацію до ефективної взаємодії з дітьми, відповідність сформованих особистісних характеристик майбутнього фахівця (рис характеру, особливостей темпераменту); наявність необхідних знань, умінь і навичок з організації змістовної діяльності дітей старшого дошкільного віку. Узагальнення довідкової літератури дозволяє стверджувати, що критерій виступає мірилом, за допомогою якого можна оцінити явище, стан, процес розвитку особистості. У нашому випадку інтерес представляє процес і результат формування особистості в процесі її професійної підготовки. Дослідженню такого результату науковці приділяють значну увагу, визначаючи мотиваційно-ціннісний, когнітивний і процесуально-діяльнісний критерії і різних інтерпретаціях [2]. Показником за певним критерієм виступатиме міра прояву обраного критерію. Він відбуває властивості об’єкта дослідження. Отже, критеріями і показниками готовності майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників на підставі узагальнення наукових досліджень [5] визначено:

1. Когнітивний (усвідомленість знань здобувачів освіти про соціальне виховання, соціальну компетентність старших дошкільників; осмислення внутрішніх потенціалів до здійснення соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання дітей старшого дошкільного віку).

2. Мотиваційний (усвідомлення необхідності соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників; орієнтація на індивідуальність дитини, особливості її соціального розвитку; бажання організовувати та підбирати ті засоби, які будуть сприяти формуванню соціальної компетентності старших дошкільників; сформованість мотивів (професійних, соціальних, особистісних) до майбутньої професійної діяльності).

3. Діяльнісний (уміння спілкуватися з дітьми старшого дошкільного віку індивідуально та у дитячому колективі; уміння організувати цікаву та змістовну соціально-педагогічну діяльність з соціального виховання з дітьми старшого дошкільного віку, їхніми батьками та педагогічним колективом, з метою підвищення ефективності процесу соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти).

Науковці [1; 5] виділяють три рівні готовності здобувачів освіти до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти, які умовно варто схарактеризувати таким чином:

1. Високий рівень характеризується ґрунтовними знаннями здобувачів освіти щодо соціального виховання, особливостей формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку; вмінням осмислити внутрішні потенціали до здійснення

професійної діяльності; бажання повністю використовувати свої схильності щодо обраної професії, прагнення до саморозвитку; здійснення творчого підходу до вирішення професійних ситуацій; використання цікавих та змістовних засобів соціального виховання старших дошкільників.

2. Середній рівень готовності майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти характеризується неповними знаннями щодо соціального виховання, особливостей формування соціальної компетентності старших дошкільників; перевага одного з мотивів (професійного, соціального або особистісного), а інші два сформовані не в повній мірі; здобувач освіти здійснює підбір стандартних рішень ситуацій, орієнтуючись на схожі приклади.

3. Низький рівень характеризується фрагментарними, помилковими знаннями щодо соціального виховання та особливостей формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку; відсутність у здобувачів освіти прагнення до саморозвитку; невизначеність мотивів до навчання; відсутність інтересу до професійної діяльності; відсутність інтересу до вирішення професійних ситуацій.

З метою виявлення рівня готовності майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладі дошкільної освіти серед здобувачів освіти 42-СР групи, 4 курсу (у кількості 6 осіб) Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, спеціальності «Соціальна робота» була здійснена діагностична перевірка, в ході якої нам вдалося виявити основні проблеми в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності. Так було виявлено, що: здобувачам притаманна низька мотивація до навчання та небажання працювати в подальшому за спеціальністю; недостатньою є кількість навчальних предметів щодо вивчення особливостей роботи соціального педагога в закладах дошкільної освіти; відсутність навчальної практики у закладах дошкільної освіти. Для діагностування рівня готовності майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладі дошкільної освіти нами було використано метод тестування, визначений науковцями як показовий [3, с.274-275].

Отже, для того, щоб перевірити усвідомлення здобувачами освіти суті та особливостей процесу соціального виховання старших дошкільників та виявлення особистих потенціалів, було проведено методики «Дидактичний тест» [4] та «Діагностика вольового потенціалу особистості» [7]. За їхніми результатами стало відомо, що показники рівня обізнаності із 6 опитаних здобувачів освіти 42-СР групи 4 курсу щодо сутності соціального виховання, механізмів його здійснення, вміння приймати швидкі, але зважені рішення, лише у 33,33% (2 осіб) респондентів становить середній рівень, у 66,67% (4 осіб) він низький.

Для дослідження рівня мотивації та прагнення здобувачів освіти до оволодіння професією та рівня сформованості мотивів до майбутньої професійної діяльності було використано методики «Діагностика спрямованості особистості» [8] та «Ціннісні орієнтації» [9]. Діагностування виявило, що високий рівень у 16,67% (1 особа) опитаних, середній – у 33,33% (2 особи), низький у 50% (3 особи) респондентів. Дані показники свідчать, що відбувається зниження усвідомлення важливості професії соціального педагога, як наслідок, знижується рівень засвоєння здобувачами освіти необхідних знань, вмінь та навичок для якісної професійної діяльності.

Одним із важливих завдань підготовки соціальних педагогів є розвиток вміння налагоджувати довірливі відносини під час спілкування зі старшими дошкільниками, творчо підходити до вирішення ситуації. Тому для визначення організаторських та комунікативних здібностей було використано методику «Виявлення комунікативних та організаторських здібностей» [6, с.17-19].

Результати проведеного нами діагностування рівня готовності майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладі дошкільної освіти засвідчили, що високий рівень готовності, що

характеризується ґрунтовними знаннями щодо соціального виховання, особливостей формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку; вміння осмислити внутрішні потенціали до здійснення професійної діяльності; прагнення до самореалізації та саморозвитку; здійснення творчого підходу до вирішення професійних ситуацій мають 16,67% здобувачів освіти 42-СР групи, 4 курсу. Нестійкий рівень визначених показників, що свідчить про середній рівень готовності майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників мають 33,33%. Низький рівень готовності, що передбачає фрагментарні, помилкові знання щодо соціального виховання, особливостей формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку; відсутність прагнення до саморозвитку; невизначеність мотивів до навчання; відсутність інтересу до професійної діяльності мають 50% здобувачів освіти 42-СР групи, 4 курсу.

Висновки. Отже, проведення діагностування дало змогу виявити, що здобувачі освіти мають переважно середній рівень готовності до соціально-педагогічної з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти. Крім цього, є нагальна необхідність вдосконалення засобів підготовки майбутніх соціальних педагогів з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти, що потребує розроблення комплексу засобів з професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально педагогічної діяльності з соціального виховання дітей старшого дошкільного віку.

Список використаних джерел:

1. Беленька Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання: монографія. Київ: Світлич, 2006. 306 с.
2. Васильєва М.П. Мотиваційно-ціннісний компонент професійної підготовки педагога. Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. Х.: Стиль-Іздат, 2006. С. 47-56.
3. Гибсоп Дж.Л., Иванцевич Д.М., Доинелли Д.Х. Организации: поведение, структура, процессы. Москва: ИНФРА-М, 2000. С 274-275.
4. Грибанова О.Є. Дидактичний тест. Запоріжжя, 2019.: URL: <http://phd.znu.edu.ua> (дата звернення 05.11.2020).
5. Капська А.Й. Деякі особливості формування готовності до професійної діяльності. Моделювання виховної діяльності в системі професійної підготовки студентів; теорія, практика, програми. 1998. № 13. С. 5-12.
6. Комплекс психодіагностичних методик дослідження професіоналізму педагогічних працівників / за заг. ред. О. І. Бондарчука. Київ-Рівне, 2016. 24 с.
7. Методика. Діагностика вольового потенціалу особистості: URL: <https://jak.koshachek.com> (дата звернення 05.11.2020).
8. Методика. Діагностика спрямованості особистості: URL: <https://stud.com.ua> дата звернення (дата звернення 05.11.2020).
9. Методика. Ціннісні орієнтації: URL: <https://studfile.net> (дата звернення 05.11.2020).

Барбіна Ю.Ю.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С Сковороди

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н.О. Єсіна

Анотація. У статті дано визначення поняттям «підлітковий вік», як перехідний період від дитинства до юності, «підлітки-правопорушники», як особи, що порушують моральні та юридичні норми суспільства; розкрито «соціальну профілактику правопорушень серед

підлітків», як комплекс заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних факторів у підлітковому середовищі; схарактеризовано рівні соціальної профілактики правопорушень серед підлітків: макрорівень, мікрорівень, індивідуальний рівень; дано авторське визначення поняття «готовність майбутніх соціальних педагогів до профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти»; виділено компоненти готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти: когнітивний, мотиваційно-особистісний та діяльнісний; розроблено та експериментально перевірено комплекс засобів підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти, до складу якого входять лекційні, семінарські та виховні заняття, що сприяють засвоєнню здобувачами основних теоретичних положень та практичних умінь.

Ключові слова: підлітки, підлітки-правопорушники, соціальний педагог, соціально-педагогічна профілактика, професійна підготовка, професійна готовність, заклади загальної середньої освіти.

Barbina Yu.Yu. Preparation of Future Social Pedagogues for Prevention of Offenses among Adolescents in General Secondary Education Institutions

Annotation. In article definition is given to the concepts "teenage age" as a transition period from the childhood by youth, "teenage offenders" as the persons breaking moral and legal standards of society; it is opened "social prevention of offenses among teenagers" as a complex of the actions directed to prevention, restriction, localization of negative factors among teenagers; levels of social prevention of offenses among teenagers are characterized: macrolevel, microlevel, individual level; author's definition of the concept "readiness of future social teachers for prevention of offenses among a pidlitkiv a institutions of the general secondary education" is given; it is distinguished components of readiness of future social teachers for prevention of offenses from teenagers in institutions of the general secondary education: cognitive, motivational and personal and activity; the complex of means of training of future social teachers for prevention of offenses among teenagers in institutions of the general secondary education which part the lecture, seminar and educational occupations promoting assimilation by applicants of the basic theoretical provisions and practical abilities are is developed and experimentally checked.

Keywords: teenagers, teenage offenders, social teacher, social and pedagogical prevention, vocational training, professional readiness, institutions of the general secondary education.

Постановка проблеми. Останнім часом тема правопорушень серед підлітків привертає до себе особливу увагу, у зв'язку із зростанням злочинності, різними проявами агресивності, жорстокості у молодіжній субкультурі і родині. Напружена соціальна, економічна, політична обстановка, що склалася у даний час в нашій державі породжує підвищену тривожність, духовну спустошеність підлітків, що тягне за собою скоєння протиправних вчинків серед підростаючого покоління.

Одним із найактуальніших і соціально значущих завдань, що стоять перед нашим суспільством сьогодні, безумовно, є пошук шляхів зниження росту злочинів серед підлітків та підвищення ефективності їх профілактики.

При цьому, в основі соціальної профілактики правопорушень, повинен бути комплексний підхід. Він залежить, з одного боку від профілактичного впливу на об'єктів, а з іншого від професіоналізму суб'єктів впливу, зокрема соціальних педагогів, які мають значний ресурсний потенціал щодо ефективного вирішення означеної проблеми.

Тому в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, які здатні попереджувати, виявляти та нейтралізувати асоціальні явища серед молоді, має бути забезпечена їхня готовність до роботи з профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукових джерел засвідчив, що теоретико-методичні питання професійної підготовки соціальних педагогів висвітлено у наукових працях (О. Будника [1], М. Васильєвої [2], Л. Міщика [6], І. Романової [2]). Проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактичної роботи з різними соціальними суб'єктами частково розкрито в дослідженнях (Н. Головка [3], Г. Кашкарьова [5]); до профілактичної роботи з підлітками – правопорушниками – І. Зубрицького [4], Н. Мотунової [7]. Проте, недостатньо розробленими залишилися технологічні аспекти роботи соціального педагога з профілактики правопорушень серед підлітків в закладах загальної середньої освіти.

Метою статті є розробка та експериментальна перевірка комплексу засобів підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив визначити «підлітковий вік» як перехідний період від дитинства до юності, в залежності від країни (регіону проживання) і культурно-національних особливостей, а також статі (від 11-12 до 14-15 років).[8, с. 175]

Багатьма науковцями (Н. Головка [3], І. Зубрицьким [4]) виявлено, що підлітки-правопорушники – це особи шкільного віку, що порушують моральні та юридичні норми, перебувають на шкільному обліку та в органах і службах у справах неповнолітніх.

Одним із ефективних напрямів соціальної роботи, від якого залежить подолання проблеми скоєння правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти є соціальна профілактика.

На основі аналізу наукових праць Н. Головка [3], Н. Мотунової [7] соціальну профілактику правопорушень серед підлітків визначено як комплекс економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних факторів, що зумовлюють відхилення у психологічному та соціальному розвитку підлітків, в їхній поведінці та організації життєдіяльності.

Соціальна профілактика правопорушень серед підлітків, здійснюється на таких рівнях: макрорівень (реалізується у вигляді комплексних профілактичних програм, кампаній у засобах масової інформації, масових заходів); мікрорівень (здійснюється у вигляді спеціальних програм, заходів та окремих дій у межах закладів, організацій та за місцем проживання); індивідуальний рівень (проводиться спеціалістами і волонтерами з окремими особами).

Аналіз теоретико-методичних питань підготовки соціальних педагогів у наукових працях І. Зубрицького[3], Г. Кашкарьова[5] дозволив сформулювати поняття *«професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з профілактики правопорушень серед підлітків»* як процес оволодіння здобувачами під час навчання у закладі вищої освіти теоретичним, практичним та діагностичним арсеналом засобів, методів та технологій соціально-педагогічної профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти, а також можливості застосовувати їх на практиці.

Результатом процесу підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності з профілактики правопорушень серед підлітків у закладі загальної середньої освіти визначено готовність здобувачів до здійснення такої роботи. Ми розглядаємо готовність майбутніх соціальних педагогів до профілактики правопорушень серед підлітків як сукупність теоретичних знань, практичних умінь та навичок, що сприяють ефективній реалізації поставлених професійних завдань та аналізу результатів діяльності.

Нами виділено наступні компоненти готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти: *когнітивний* (оволодіння теоретичними знаннями з профілактики правопорушень серед підлітків; освоєння психологічних, фізіологічних особливостей підлітків; вивчення методів та технологій профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої

освіти), *мотиваційно-особистісний* (формування у майбутніх соціальних педагогів мотивів до професійної діяльності з профілактики правопорушень серед підлітків та професійних цінностей, що забезпечують успішність діяльності майбутніх соціальних педагогів з профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти) та *діяльнісний* (оволодіння вміннями і навичками застосовувати на практиці прийоми та методи роботи соціального педагога з профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти).

Для підвищення рівня підготовки здобувачів нами було розроблено комплекс засобів підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти.

Експериментальна перевірка комплексу засобів з профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти проводилось на трьох взаємопов'язаних етапах: 1) констатувальний; 2) формувальний; 3) контрольний.

На констатувальному етапі з метою визначення рівня готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти нами було визначено критерії та показники: когнітивний (рівень теоретичних знань про соціальну профілактику, її етапи, особливості та технологію соціально-педагогічної роботи з профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти); мотиваційно-особистісний (рівень сформованості пізнавальних та соціальних мотивів майбутньої роботи з профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти); діяльнісний (рівень сформованості практичних умінь та навичок здійснення роботи з профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти).

На другому формувальному етапі експериментальної роботи впроваджувався комплекс засобів з профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої, який був заснований на лекційних заняттях «Технологія соціальної профілактики правопорушень», «Чинники протиправної поведінки особистості», семінарських заняттях «Етапи соціально-педагогічної профілактики правопорушень», «Форми і методи соціально-педагогічної профілактики правопорушень серед підлітків», соціально-виховних заходах «Використання інтелектуальних ігор як засобу профілактики правопорушень»; «Роль молодіжних організацій у формуванні відповідального ставлення підлітків до закону».

Третій контрольний етап експериментального дослідження передбачав повторне проведення діагностичних методик в експериментальній та контрольній групах з метою виявлення ефективності впровадження комплексу засобів з профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти. Повторна діагностика показала, що впровадження комплексу засобів з підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти вплинуло на підвищення рівня готовності здобувачів – майбутніх соціальних педагогів до цієї діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, розроблений комплекс засобів підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти є ефективним та може використовуватися у процесі професійної освіти майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів. Перспективним напрямом подальшої дослідницької діяльності є розробка навчально-методичного комплексу з профілактики правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти.

Список використаних джерел:

1. Будник О.Б. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної діяльності в соціокультурному середовищі гірської початкової школи. Гірська школа Українських Карпат, 2013. № 8–9. С. 37–40.

2. Васильєва М.П., Романова І.А. Використання сучасних дидактичних методів у підготовці майбутніх соціальних працівників. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Том. 2. № 13. С. 187-190.
3. Головка Н.І. Соціальна профілактика правопорушень: навчальний посібник, 2017. Київ: «Видавничий дім «Персонал». 173 с.
4. Зубрицький І. Професійна підготовка соціального педагога до профілактичної роботи з неповнолітніми правопорушниками. *Молодь і ринок*, 2012. № 5(88). С.111-114.
5. Кашкарьов Г. В. Проблема підготовки педагога до особистісно-орієнтованої профілактики правопорушень серед молоді і шляхи її вирішення. Бердянський державний педагогічний університет. 2010. Т.1. С.88-92. [http:// bdpu.org](http://bdpu.org)
6. Міщик Л. І. Особливості системного підходу в професійній діяльності соціальних працівників. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки, 2016. №133. С.150-154.
7. Мотунова Н.В. Сутність поняття профілактики правопорушень серед неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2014. Вип. 31. С. 104-106.
8. Сойма Н.Д. Причини та наслідки формування дезадаптації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2015. Вип. 35. С.175-176.

Буйницька М.М.

аспірантка кафедри педагогіки, методики та менеджменту освіти
Української інженерно-педагогічної академії

ЗДАТНІСТЬ ДО САМОМЕНЕДЖМЕНТУ ЯК ВАЖЛИВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Студентський вік, ураховуючи психо-фізіологічні особливості, характеризується психологами як вік найактивнішого розвитку людини. Саме в цей період людина має всі потенційні можливості для вдосконалення процесів сприйняття й усвідомлення інформації, розвитку мислення, пам'яті, вольових якостей. Проте ці процеси не відбуваються автоматично, а потребують докладання зусиль з боку самої особистості. Від того, якої уваги сама молода людина приділятиме цим процесам, залежатиме якість отриманих результатів. Через це науковці – представники педагогічної науки – велику увагу приділяють пошуку шляхів виховання особистості, здатної до активної, систематичної, цілеспрямованої роботи над собою. Але й сама така робота вимагає наукового підходу, підкорюється певним правилам організації і управління, має критерії оцінювання. Найчастіше її пов'язують з таким напрямом в управлінні людською діяльністю як самоменеджмент.

Науковці зазначають, що самоменеджмент – актуальний і перспективний напрям в науковому менеджменті, який виник завдяки потребам суспільства відповідно до об'єктивних умов (збільшення об'єму і потоку інформації, урізноманітнення джерел її передачі і використання) і покликаний підвищити ефективність діяльності людини, на основі досягнення її особистих і професійних цілей [2]. Головна мета самоменеджменту полягає в тому, щоб максимально використовувати власні можливості людського організму, усвідомлено управляти ходом свого життя (самовизначатися) й переборювати зовнішні обставини в особистому, суспільному, професійному житті. Кожній людині необхідно вміти перетворити ситуацію типової невпорядкованості дій, зумовлену зовнішніми обставинами, в ситуацію цілеспрямованих і здійснених завдань [1].

Для здобувача вищої освіти здатність до самоменеджменту в освітній діяльності є визначальною для ефективності його інтелектуальної діяльності під час професійної підготовки і виступає підґрунтям для подальшої професійної діяльності. Процес самоменеджменту здобувача вищої освіти передбачає самовизначення, самоорганізацію,

самотивацію й самореалізацію. Під самовизначенням здобувача мається на увазі пізнання себе в процесі навчання, адаптація до процесу отримання нових знань і організації цього процесу в закладі вищої освіти. Важливим у самовизначенні є створення умов для організації креативної аудиторної і особливо позааудиторної діяльності [3].

Здатність до самоорганізації забезпечується умінням управляти собою стосовно часу, в просторі, спілкуванні, діловому світі, що сприяє моральному і психологічному задоволенню від праці, можливості самореалізації в ній й підвищенню власного професійного й інтелектуального рівня і соціального статусу [4]. Самоорганізація передбачає чітке розуміння здобувачем основ наукової організації праці (раціональне використання особистісних ресурсів відповідно до існуючих або спеціально створюваних умов).

Самотивація здобувача освіти передбачає спроможність усвідомлено мобілізувати власні зусилля, спрямовані на досягнення стратегічних і тактичних цілей навчальної діяльності. Науковці звертають увагу на залежність тривалості працездатності здобувача освіти від рівня його самооцінки, що, в свою чергу, дозволяє йому бути активним в засвоєнні нових знань. Крім того, важливим фактором є позитивний вплив емоційного складника освіти, адже емоційні переживання забезпечують підтримку високого рівня розумових здібностей здобувача [3].

Самореалізація здобувача освіти передбачає здатність до правильної розстановки пріоритетів в організації власної діяльності, керуючись принципом Парето: 80% позитивного ефекту досягається завдяки 20% витрат на його досягнення. Зважаючи на те, що 80% задоволення в житті приносять 20% витрачених зусиль, більша частка успіху здобувача буде результатом лише декількох кроків, які розвивають його власне мислення. Через це суттєвим здобутком системи освіти є перехід від формування у здобувачів знань у готовому вигляді до формування усвідомлення значущості розвитку мислення й створення для цього умов, що дозволяє розширювати, удосконалювати, виробляти нові знання. Відповідно, для того, щоб мати більше часу на те, що приносить користь (накопичення знань), доведеться робити менше того, що виявляється даремним. При цьому здобувачеві необхідно визначитися з тим, у чому сенс корисного проведення часу.

Для того, щоб інформація стала знанням, вона повинна представляти інтерес, зацікавлювати процесом її здобування, розвиваючи здібності, уміння й навички, необхідні для самореалізації. У зв'язку з цим, без самоменеджмента здобувача вищої освіти неможливо ефективно організувати його навчання в закладі вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Бачинська О.І., Мідлер А.К. Самоменеджмент як складова професійного розвитку персоналу. Ефективна економіка: електронний журнал Дніпровського держ. аграрно-економ. ун-ту. 2016. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5151>
2. Лукашевич М.П. Теорія і практика самоменеджменту. К.: МАУП, 2010. 225 с.
3. Ноздренко Е.А. Самоменеджмент в организации обучения студентов. *Современные проблемы науки и образования*. 2006. № 1. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=93>
4. Подберезський М.К., Васильєва М.П. Порівняльний аналіз управління і менеджменту освітнім процесом. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2006. № 13. С. 84-89.

**МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ
– ВИХОВАНЦІВ ІНТЕРНАТНОГО ЗАКЛАДУ**

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор М.П. Васильєва

Анотація. У статті представлено зміст і методичне забезпечення підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу. З'ясовано місце і роль їх використання під час реалізації освітньої програми «Соціальна педагогіка» за спеціальністю 231 «Соціальна робота» в закладі вищої освіти. Розкрито змістове наповнення розробленої програми навчальної дисципліни і пропоновані методи його реалізації, особливості його практичного втілення в умовах закладу вищої освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, методичне забезпечення, старшокласники-вихованці, фахівці соціальної сфери, формування сімейних цінностей, інтернатні установи.

Burkova M.V. Methodical Support of Preparation of Future Social Pedagogues for the Formation of Family Values in Senior Students of the Boarding School

Annotation. As the title implies the article describes the content and methodological support of training future professionals in the social sphere for the formation of family values in graduates of residential institutions. Their role and place during the implementation of the educational program "Social Pedagogy" in the specialty 231 "Social Work" in higher education. The substantive content of the developed academic programme is revealed and the methods of its realization, features of its practical implementation in the conditions of the institution of higher education are offered.

Keywords: professional preparation, methodological support, graduates of specialized residential institutions, specialists in the social sphere, formation of family values, residential institution.

Постановка проблеми. На сучасному етапі підготовка фахівців у закладах вищої освіти має виступати як певний чинник суспільного розвитку, що забезпечує професіоналізм фахівців у галузі через відповідність їхніх компетенцій потребам і запитам соціуму. На законодавчому рівні таке положення простежується в низці ухвалених нормативно-правових актів, серед яких закони України: «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»; розроблена Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, що орієнтує на необхідність втілення нових концептуальних ідей та поглядів щодо подальших шляхів розвитку освіти.

Убачаємо значне протиріччя в тому, що маємо потребу в суспільстві у зміцненні інституту сім'ї і сформованості сімейних цінностей у вихованців інтернатного закладу з метою уникнення подальшого розповсюдження сирітства, однак не здійснюємо цілеспрямовану підготовку фахівців соціальної сфери до соціально-педагогічної діяльності в означеному напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі здійсненого аналізу наукової літератури було встановлено, що загальні положення щодо професійно орієнтованої підготовки фахівців соціальної сфери досліджували науковці М. Васильєва, І. Ларіонова, О. Пожидаєва, Л. Романовська та інші. Поряд з тим, велику увагу дослідники приділили проблематиці вивчення особливостей налагодження взаємодії з вихованцями інтернатних

закладів з метою підготовки їх до самостійного життя та формування сімейних цінностей, серед яких можемо виділити праці О. Василенко, А. Грітчиної, Л. Єрєміної, Л. Канішевської, В. Кравець І. Манохіної, А. Полянничко та інших. Проте питання підготовки майбутніх соціальних педагогів з формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу та методичне забезпечення цього процесу розкрито науковцями не в достатній мірі.

Зважаючи на визначену потребу у підготовці майбутніх соціальних педагогів до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу, вважаємо доцільним розроблення та впровадження відповідної робочої програми і методичного забезпечення означеного процесу.

Мета статті – представити методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу, розкрити шляхи його впровадження в навчальний процес закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Згідно із визначенням, наведеним в Енциклопедії для фахівців соціальної сфери, професійна підготовка соціальних педагогів визначається як: «процес і результат оволодіння цінностями соціальної та соціально-педагогічної діяльності, професійно необхідними знаннями, вміннями й навичками, формування професійно важливих особистісних якостей, які є основою готовності до професійної соціальної та соціально-педагогічної діяльності» [3, с. 233]. Окрема увага науковців зосереджена на визначенні пріоритетності підготовки фахівців до реалізації соціально-педагогічного напрямку соціальної роботи завдяки його профілактичному характеру [2].

Під підготовкою майбутніх соціальних педагогів з формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу будемо розуміти спеціально організований процес оволодіння системою необхідних знань, умінь і навичок, а також формування професійно доцільних особистісних якостей, що забезпечить кваліфіковану діяльність майбутніх фахівців з формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців в умовах інтернатного закладу і сприятиме їх здатності до саморозвитку й вдосконалення власної діяльності.

На переконання С. Харченка, метою вузівського навчання є майбутній передбачуваний результат, який формується як висока професійна готовність студента до педагогічної діяльності, що розкривається у кваліфікаційних вимогах до фахівця певної спеціальності [9]. Поряд з тим, М. Ярошко наголошує на важливості того, щоб зміст навчання з кожного навчального предмета відповідав логіці та системі, властивій тій або іншій науці, сучасному стану соціально-педагогічної науки з урахуванням останніх наукових досягнень [10, с. 122].

Неодмінною ж умовою забезпечення єдності цілей, змісту здійснення означеної діяльності є наявність навчально-методичного забезпечення, що являє собою сукупність інформаційних і навчально-методичних матеріалів, які призначені реалізувати основні його етапи – від надання навчальної інформації, її сприйняття, усвідомлення й застосування з метою оволодіння визначеним обсягом знань та переліком визначених компетентностей, до контролю результатів вивчення навчальної дисципліни [5].

Згідно Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди навчальний процес є основним видом діяльності і включає в себе заходи керівництва університету та його структурних підрозділів, наукових і науково-педагогічних та інших працівників з питань підготовки за фахом здобувачів вищої освіти, організації й науково-методичного забезпечення всіх видів навчальних занять, самостійної роботи, практичної підготовки, проведення діагностики результатів навчання, виховання й розвитку здобувачів, їх атестування та управління якістю навчального процесу [6, с. 22]. Зазначимо, що в ході здійсненого наукового дослідження не було виявлено дисципліни, яка була б спрямована на підготовку здобувачів до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу.

Разом з тим, було виявлено, що навчальним планом підготовки бакалаврів за освітньою програмою «Соціальна педагогіка» в ХНПУ імені Г.С.Сковороди передбачено вивчення дисциплін «Основи соціально-правового захисту неповнолітніх», «Соціальне забезпечення незахищених верств населення» та «Соціальна робота з дітьми-сиротами», однак вони містять загальні або дотичні питання (наприклад, виховання соціальної відповідальності дітей-сиріт [1]), в їхньому змісті бракує завдань, які мали б на меті ознайомити і підготувати здобувачів вищої освіти до процесу формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу. До того ж, основними методами підготовки було виявлено такі, як робота з науковою літературою, конспектування основних положень, мозковий штурм, дискусії. Разом з тим варто відзначити, що Освітня програма «Соціальна педагогіка» з підготовки бакалаврів містить в собі більш розгалужений перелік методів взаємодії, що мають бути використані в ході організації навчально-виховного процесу здобувачів.

Ураховуючи вищезазначене та нагальну необхідність у здійсненні підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу, нами була розроблена програма навчальної дисципліни «Соціально-педагогічна діяльність з формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу», метою якої є забезпечити формування компетентностей майбутнього фахівця щодо особливостей та алгоритму соціально-педагогічної діяльності з формування сімейних цінностей у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в інтернатному закладі. Зміст навчальної дисципліни включає в себе три модулі: «Теоретичні засади формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу», що має на меті забезпечити здобувачів узагальненим розумінням суті сімейних цінностей та особливостей їх формування у вихованців з урахуванням притаманних їм психолого-соціальних характеристик та відповідних умов їх перебування; «Практичні основи формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу», що має ознайомити здобувачів із державними структурами та їх функціями з вирішення означеної проблеми, а також особистісними компетенціями соціального педагогів і методиками роботи в означеному напрямі; модуль «Прикладні аспекти формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу» має на меті засвоєння здобувачами алгоритму соціально-педагогічної діяльності з формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу, а також організації співпраці у цьому питанні із педагогічним колективом інтернатної установи.

Розробка методичного забезпечення розробленої навчальної дисципліни здійснювалася на основі аналізу наукових праць дослідників, які досліджували проблеми змісту підготовки майбутнього фахівця соціальної галузі. Як зазначила Г. Скачкова, в українських вищих навчальних закладах спостерігається домінування традиційних видів навчальних занять, за допомогою яких готуються фахівці – класичні лекції, семінари, самостійна підготовка [7, с. 131]. Та поряд з тим, саме проведення лекційних і семінарських занять залишаються провідними формами організації навчального процесу здобувачів.

Науковці стверджують, що вже можемо спостерігати за впровадженням в навчальний процес нетрадиційних лекційних занять, наприклад, проблемної лекції-бесіди, суть якої полягає в тому, що викладач під час лекції не подає суб'єктам навчальної діяльності готові знання, а ставить перед ними проблеми, спонукаючи шукати шляхи їх розв'язання. Проведення семінару-дискусії зі свого боку має на меті обговорення й розв'язання теоретичних і практичних проблем курсу та вимагає спеціальної підготовки студентів, адже має сприяти розвитку в студентів творчого мислення, формування умінь висловлювати свої думки, професійно використовувати знання в навчальних умовах [4, с. 118].

Безперечно, навчальну діяльність здобувачів вищої освіти необхідно урізноманітнювати такими формами організації занять, як: участь у волонтерських акціях, навчальних конференціях, перегляд відеороликів на соціально-виховні теми, відводити належне місце самонавчанню та навчанню у малих групах; дидактичним ситуативним та

рольовим іграм, інтелектуальному штурму, творчим дискусіям та бесідам, тренінгам, методу індивідуальних завдань тощо [10, с. 124].

Під час розробки змісту і методичного забезпечення навчальної дисципліни «Соціально-педагогічна діяльність з формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу» нами було обрано саме ті методи, які б сприяли активному включенню здобувачів у навчальний процес. До них можемо віднести такі: опрацювання дискусійних питань, брейнстормінг, роботу в малих групах, метод аналізу конкретних ситуацій та інші. Тобто керівним у цьому питанні була професійно орієнтована спрямованість занять, що б надала здобувачам можливість включитися до означеної діяльності і відчувати себе у ролі фахівця, який здатний вирішувати складні завдання і приймати відповідні рішення.

Зазначимо, що велика увага в ході розроблення дисципліни була відведена організації самостійної роботи здобувачів. Адже, як зазначає дослідниця Л. Смеречак, самостійна робота важлива не лише в плані підвищення якості навчання в умовах педагогічного університету, вона є необхідним елементом майбутньої професійної діяльності, що відображається у відповідальності, правильності прийнятих рішень, конструктивному вирішенні проблемних та конфліктних ситуацій з клієнтами [8, с. 65]. Завдання для самостійної роботи були направлені не лише на вивчення першоджерел і ознайомлення з науковою літературою, але й сприяли творчому пошуку здобувачів, осмисленню ними отриманої інформації в ході лекційних і семінарських занять та її використання в ході самостійного вирішення окресленого кола проблем.

Окремі елементи розробленої дисципліни було реалізовано в ході взаємодії із здобувачами і проведення з ними ряду лекційних і семінарських завдань. Впроваджені лекційне та семінарське знання на тему «Соціально-педагогічна діяльність з формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу» сприяли засвоєнню здобувачами вищої освіти уявлень про суть та особливості соціально-педагогічної діяльності з формування сімейних цінностей у вихованців старшого шкільного віку в закладах інтернатного типу; умови забезпечення її ефективності та формуванню у них розуміння сімейних цінностей як основи сімейного благополуччя.

Так, у ході лекційного заняття здобувачі ознайомилися з основними поняттями щодо проблеми дослідження, психолого-соціальними характеристиками, що притаманні вихованцям-старшокласникам інтернатного закладу, а також з впливом умов утримання вихованців на процес формування у них сімейних цінностей і відповідно пов'язані з цим деформації. Здобувачі під час взаємодії залучалися до обговорення і змогли продемонструвати свої знання щодо визначення основних понять і особливостей поведінкової сфери вихованців, - це є свідченням того, що з основними питаннями вони були ознайомлені в ході вивчення інших суміжних дисциплін, проте стосовно питань щодо формування сімейних цінностей виникали певні складнощі. Незважаючи на це, здобувачі активно долучалися до обговорення, відповідали на запитання і демонстрували своє бачення проблеми.

У ході семінарського заняття нами було приділено окрему увагу організації роботи в малих групах та індивідуальній роботі здобувачів. Важливо, що використовувалися, зокрема, такі методи, як метод аналізу конкретних ситуацій, що надав здобувачам можливість самостійно відстежити взаємозв'язок між втратою певної сімейної цінності та проблемою, яка виникла внаслідок; гра посприяла виявленню взаємозв'язку між власним баченням проблеми здобувачами та баченням цієї ж проблеми з точки зору професіонала, адже вкрай важливо для вихованців інтернату, щоб інформація, яку вони отримують, подавалася об'єктивно і вони мали змогу самостійно її оцінити і зрозуміти, а не переймали чийось точку зору. З цією метою на початку семінарського заняття навіть було складено перелік правил ефективної взаємодії із старшокласниками-вихованцями інтернатного закладу з формування у них сімейних цінностей, серед яких здобувачами були виділені такі: поважливе ставлення; врахування інтересів і побажань вихованців; уникнення суб'єктивних оціночних суджень, а

також сприяння становленню та самовизначенню і утвердження позитивного праобразу сім'ї. Також були обговорені критерії та показники сформованості у вихованців сімейних цінностей, які здобувачі зможуть використовувати в своїй майбутній професійній діяльності в ході формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу.

Тож, здобувачі вищої освіти в ході підготовки їх до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу оволоділи необхідним комплексом методів, що підтвердив свою ефективність і може використовуватися ними в майбутній професійній діяльності з формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу.

Висновки. Отже, розроблене методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування сімейних цінностей у старшокласників – вихованців інтернатного закладу є науково обґрунтованим і таким, що відповідає потребам. Зважаючи на те, що воно пройшло експериментальне впровадження, інтерес представляє виявлення отриманих результатів у здобувачів вищої освіти, що дозволить стверджувати про його ефективність.

Список використаних джерел:

1. Василенко О. М. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до виховання соціальної відповідальності дітей-сиріт у мікросередовищі центру соціально-психологічної реабілітації дітей. *Педагогіка і психологія*: зб. наук. пр. Вип. 52. Харків: Смуґаста типографія, 2016. С. 79-89.
2. Васильєва М. П. Роль соціально-педагогічного напрямку соціальної роботи в Україні [Текст]. *Педагогізація соціального середовища середовища в роботі з різними соціальними суб'єктами*: мат-ли наук.-практ. конф. (22 лист. 2016 р.; м. Харків). Х.: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2016. С.6-8.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. За заг. ред. І. Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь, 2012. 536 с.
4. Марій М.М. Удосконалення підготовки спеціалістів соціально-педагогічної сфери засобами інноваційних технологій. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2012. №3. С. 117-119.
5. Навчально-методичне забезпечення освітніх компонентів : довідник для пед. та наук.-пед. працівників; уклад. Н. М. Савельєва. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2017. 80 с.
6. Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди [Електронний ресурс]. DOI: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_/dokum/Pro%20organisaziy%20%20osvitnogo%20protsezy.pdf
7. Скачкова Г. С. Особливості сучасної професійної підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць*. 2016. № 3 (48). С. 128–133.
8. Смеречак Л. І. Позааудиторна самостійна робота у системі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. *Молодь і ринок*. 2011. №12. С. 63-65.
9. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика. Монографія, Луганськ: Альма-матер, 2006. С. 225-230.
10. Ярошко М.М. Особливості професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з педагогічно занедбаними підлітками. *Молодь і ринок*. 2011. № 8. С. 121-124.

СОЦІАЛЬНА РОЛЬ МУЗИКИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

Початок 2020 назавжди увійде в історію людства як початок важкої боротьби за виживання. Цей рік виявився важким випробуванням для багатьох країн, починаючи з Китаю. 30 січня 2020 року Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила про початок пандемії, викликаной COVID-19. Епідемія вірусної пневмонії внесена в список «надзвичайних ситуацій в галузі суспільної охорони здоров'я міжнародного значення».

Безперечно, така ситуація внесла зміни в повсякденний уклад життя людей і спричинила пошук шляхів виходу із ситуації і полегшення станів перебування різних людей. Основна увага приділена системі охорони здоров'я, удосконалення роботи медичних закладів. Проте осторонь не залишилися і інші соціальні інституції суспільства. Посилилася соціальна роль різних засобів. Варто відзначити соціальну роль музики в цей важкий для людства період.

Науковцями визначено провідні соціокультурні функції музики: *гедоністична* (здатність музики приносити слухачам насолоду); *експресивна* (вираження сильних емоцій та почуттів); *комунікативна* (обмін інформацією особливою мовою); *пізнавальна* (отримання нової інформації, нового досвіду); *духовно-катарсична* (здатність викликати могутні емоційні потрясіння); *магічно-сугестивна, або терапевтична* (здатність музики вводити людину в певний психічний стан); *суспільно-організаційна* (реалізація фундаментальної суспільної потреби об'єднання людей у цілісні соціальні структури).

Так, під час пандемії велика кількість людей опинилася в медичних закладах, у яких медики рятували їхнє життя. Медичні працівники в лікарнях Китаю пропагують використання музики й танців, щоб зменшити неспокій і стрес пацієнтів. Використання музичних творів мало терапевтичний ефект. Вимушено ізольовані пацієнти спонтанно знімали тривожність за допомогою музики. Так, в клініки Fangsang використовується популярна танцювальна онлайн-музика, яка, з одного боку, допомагає пацієнтам активно долати фізичний дискомфорт, робити вправи і укріплювати імунітет організму, а з іншого, пацієнт поступово заспокоюється, відчуває позитивні емоції, які також сприяють видужуванню.

Ще більша кількість людей вимушені були скоротити кількість виходів на вулицю, прийняти правила ізоляції і працювати виключно вдома. Безперечно, така вимушена ізоляція спричинила емоційне і психологічне напруження, кризу подружнього життя, порушення стосунків. Зняття такого напруження, вивільненню негативних емоцій, емоційному об'єднанню під час епідемії також сприяло використання сеансів прослуховування музичних творів. Адже музика є визнаним прекрасним художнім засобом позбавлення роздратування і заспокоєння людей.

Примітним є той факт, що за час пандемії було створено багато музичних творів. Потреба людей у невербальній комунікації, передана музикою, виражає людські ідеї, духовну суть. Під час пандемії люди прагнуть виражати турботу, підтримку, схвалення через музику.

Стосовно реалізації суспільно-організаційної функції музики варто відзначити її можливості у налагодженні соціальних відносин навіть на рівні міжнародних співтовариств. Музика відіграє незамінну роль у житті людей, які живуть в умовах епідемії. Музика є засобом знайомства, спілкування з усіма, переборювачем меж окремої країни, покоління, народів і мов.

Владимиров Д.І.
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ ЗАСОБАМИ АНІМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Науковий керівник – док. пед. наук, професор М. Васильєва

Анотація. У статті розглянуто зміст професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профорієнтації з використанням засобів анімаційної діяльності. На основі аналізу змісту підготовки визначено роль і місце підготовки фахівця в напрямі. Розроблено навчальну дисципліну, представлено її змістове наповнення.

Ключові слова: професійна підготовка, зміст підготовки, майбутній соціальний педагог, старшокласник, засоби анімаційної діяльності, профорієнтаційна робота.

Vladimirov D.I. Contents of Training of Future Social Teachers for Vocational Work with High School Students by Means of Animation Activity

Annotation. The article considers the content of professional training of future social teachers for career guidance with the use of animation activities. Based on the analysis of the content of training, the role and place of training of a specialist in the direction are determined. The discipline is developed, its content is presented.

Keywords: professional training, content of training, future social pedagogue, high school student, means of animation activity, career guidance work.

Постановка проблеми. Профорієнтація школярів є важливим напрямом забезпечення їхньої підготовки до професійного життя, самовизначення в обраній професії. Від правильного вибору залежатиме ефективність власної життєдіяльності особистості і результативність її діяльності на благо суспільства і держави. У зв'язку з цим, створеними є соціальні інституції, на які покладається виконання завдань з професійної орієнтації підростаючого покоління. В першу чергу, це стосується закладів освіти, в яких всі суб'єкти покликані докладати зусиль до підготовки школярів до самостійного професійного життя. Координатором такої діяльності виступає шкільний соціальний педагог.

Виконання соціально-педагогічних функцій потребує пошуку і використання ефективних методів, форм, засобів профорієнтаційної діяльності. Суттєвим потенціалом з реалізації соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на профорієнтацію старшокласників, володіють засоби анімаційної діяльності. Проте для їхнього ефективного використання соціальний педагог потребує спеціальної професійної підготовки. Отже, необхідним є визначення змісту підготовки майбутнього соціального педагога до профорієнтації старшокласників з використанням засобів анімаційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Профорієнтаційну роботу зі школярами старших класів досліджували О. Василенко, М. Ізвекова та ін. Можливості анімації щодо подолання окремих соціально-педагогічних проблем вивчали Т. Дедуріна, М. Петрова, Л. Сайкіна, Н. Ярошенко та інші. Підготовку фахівців до здійснення анімаційної діяльності досліджували Л. Волик, В. Кірсанов, Т. Лесина, Н. Максимовська та ін.

Однак, бракує ефективних засобів з підготовки майбутніх фахівців – соціальних педагогів до продуктивної організації анімаційної діяльності в профорієнтаційному напрямі старшокласників у закладах загальної освіти.

Мета статті – розкрити зміст професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профорієнтації старшокласників з використанням засобів анімаційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Профорієнтація – це цілеспрямована, науково-обґрунтована діяльність різних державних і суспільних організацій, спрямована на вдосконалення професійного самовизначення особистості на користь людини і суспільства [4, с. 106-107]. Профорієнтація є одним з напрямів соціально-педагогічної діяльності соціального педагога. Соціально-педагогічна діяльність – це важливий різновид професійної та, іноді, волонтерської діяльності, який спрямований на створення умов в соціальній сфері буття для гармонійного, ґрунтового, соціального розвитку групи чи особистості, соціуму [1, с. 96]. Науковцями доведено, що дозвіллева сфера має бути механізмом соціальної реалізації особистості, профілактики негативних явищ у соціальному середовищі, педагогізації соціального простору, включення особистості в соціум [5]. Природно, що дозвілля в дослідженнях визнається засобом, сферою, процесом, фактором, здатним поліпшити вирішення соціальних і соціально-педагогічних проблеми.

Перед соціальними педагогами постає важливе завдання у допомозі юнакам, молоді, учням старших класів, зробити перші кроки до правильного вибору професії. В контексті підготовки до професійної організації соціальні педагоги мають здобути знання, вміння, навички, які дозволять спланувати, дібрати відповідні ресурси, реалізувати анімаційну діяльність та проаналізувати її ефективність. Іншими словами, фахівці мають бути готовими до реалізації функцій профорієнтаційної соціально-педагогічної діяльності зі старшокласниками [2].

Професійна підготовка майбутнього соціального педагога характеризується як процес і результат певних змін особистості фахівця, який виявляється у його здатності до реалізації професійних функцій. Найефективніше цей процес реалізується в умовах закладу вищої освіти [3].

Проведений аналіз змісту професійної підготовки здобувачів спеціальності «Соціальна робота», які навчаються за освітньою програмою «Соціальна педагога» у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С.Сковороди засвідчив, що є навчальні дисципліни, спрямовані на формування компетентностей майбутнього соціального педагога, пов'язаних зі здатностями до організації профорієнтаційної роботи, зокрема в закладах загальної середньої освіти: «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти». Окремий блок представлено дисциплінами «Теорія соціальної роботи в галузі дозвілля» і «Методика соціальної роботи в галузі дозвілля», які забезпечують теоретичне підґрунтя для опанування знаннями з організації дозвіллевої діяльності, зокрема й з використанням засобів анімаційної діяльності. Проте у запропонованих програмах тематика традиційно обмежується теоретичними основами організації дозвілля дітей та учнівської молоді, історичними аспектами, організацією ігор та вуличної соціальної роботи. Для поглиблення й формування практичних навичок майбутніх фахівців соціально-педагогічної діяльності в досліджуваному напрямі розробленими і запропонованими є дисципліни вільного вибору студентів: «Сценарна робота соціального працівника», а також «Профорієнтація в соціальній роботі». Отже, як бачимо, проведений аналіз змісту підготовки засвідчив, що в змісті передбачено формування теоретичних знань і окремих практичних навичок майбутніх соціальних педагогів з: організації соціально-педагогічної діяльності в профорієнтаційному напрямі; особливостей організації дозвілля різних категорій населення; роль соціального педагога в організації соціально-педагогічної діяльності зі школярами з закладі загальної середньої освіти. Проте, бракує органічного поєднання означених питань, опанування яких створило б підґрунтя для ефективної діяльності шкільного соціального педагога з реалізації функцій профорієнтаційної роботи.

Зважаючи на те, що соціальний педагог має бути завдяки спеціальній підготовці здатним інтегрувати та координувати анімаційно-дозвіллеву діяльність у профорієнтаційному напрямі в роботі зі старшокласниками, нами було розроблено зміст додаткової дисципліни «Профорієнтація старшокласників засобами анімаційної діяльності». Зміст запропонованої дисципліни включав такі блоки: 1. Теоретичні основи профорієнтаційної роботи засобами анімаційної діяльності з різними соціальними суб'єктами; 2. Методичні основи організації

профорієнтаційної соціально-педагогічної діяльності з використанням анімаційних засобів;
3. Практичні аспекти організації профорієнтаційної роботи зі старшокласниками з використанням засобів анімаційної діяльності в закладі загальної середньої освіти.

Було сформульовано основні завдання вивчення розробленої дисципліни: опанування поняттями «анімаційна діяльність», «соціальна анімація», «соціокультурна анімація», «соціально-педагогічна анімація», «соціально-педагогічна анімація в профорієнтаційній роботі»; формування умінь організовувати анімаційно-дозвіллеву діяльність у профорієнтаційному напрямі зі школярами, добирати доцільні форми, методи, прийоми; під час практикумів, базуючись на фахових знаннях, що засвоєні раніше, добирати доцільні методи і форми анімаційно-дозвілєвої діяльності зі старшокласниками, враховувати ресурси та специфіку їх застосування в конкретних умовах з метою проведення профорієнтаційної роботи; розробляти сценарії профорієнтаційних заходів зі школярами з використанням засобів анімаційної діяльності.

Зважаючи на те, що проведення лекційних і семінарських занять залишаються провідними формами організації навчального процесу здобувачів у закладі вищої освіти, нами було проведено лекцію (тема: «Профорієнтаційна робота з учнями старших класів засобами анімаційної діяльності») та семінарське заняття (тема: «Досвід використання анімаційних засобів для профорієнтації учнів старших класів»). Під час проведення занять студенти виявили зацікавленість запропонованими питаннями, підтвердили значущість ознайомлення з ними для роботи зі старшокласниками на підставі власного досвіду проходження практики в закладах загальної середньої освіти. Майбутні соціальні педагоги, які вивчали розроблену дисципліну, відзначали власну готовність до реалізації в анімаційно-дозвілєвій діяльності, спроможність вдосконалювати соціально-педагогічну діяльність, застосовуючи анімацію у сфері профорієнтаційної роботи зі старшокласниками.

Варто відзначити велике значення практичної підготовки, яка має здійснюватися на базах практик, оскільки вони уможливають безпосередню участь студентів у реалізації анімаційно-дозвілєвої діяльності зі старшокласниками, переслідуючи провідну мету – допомогти старшокласникам у професійному самовизначенні.

Висновки. Отже, розроблений зміст навчальної дисципліни було спрямовано на підвищення ефективності процесу підготовки майбутніх соціальних педагогів до профорієнтації з використанням засобів анімаційної діяльності. Подальшого вивчення потребують методи організації діяльності з підготовки фахівця, розроблення завдань для практичних занять і самостійної роботи здобувачів.

Список використаних джерел:

1. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.; Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Х. : Бурун Книга, 2011. 159 с.
2. Василенко О.М. Структура готовності майбутнього соціального педагога до організації профорієнтаційної роботи з учнями. *Сучасна освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика*: матер. наук.-практ. конф., Харків, 22 лист. 2012 р. Х.: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2012. С.3.
3. Васильєва М.П., Подберезський М.К. Підготовка соціального працівника відповідно до сучасних вимог соціально-педагогічного напрямку професійної діяльності. *Інновації в підготовці та професійній діяльності фахівців соціальної сфери*: матер. наук.-практ. конф., Харків, 24 лист. 2017 р. Х.: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2017. С. 2-6.
4. Ізвекова М. О. Профорієнтаційне самовизначення старшокласників засобами анімаційної діяльності. *Соціально-педагогічна діяльність у сфері дозвілля: проблеми і перспективи* : матер. всеукр. наук.-практ. конф., Харків, 6 листоп. 2014 р. Х.: ХДАК, 2014. С. 106-107.
5. Максимовська Н.О. Зміст підготовки майбутніх соціальних педагогів до здійснення соціально-педагогічної діяльності в сфері дозвілля. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2012. № С. 86-94.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент Василенко О.М.

Анотація. У статті доведено важливість включення в підготовку майбутніх соціальних педагогів технології адаптації дітей з особливими потребами до інклюзивного освітнього середовища. Охарактеризовано мету, завдання, принципи (гуманізму, цілеспрямованості, опори на можливості першокласника, індивідуального та диференційованого підходу, системності) реалізації технології адаптації дітей з особливими потребами до інклюзивного освітнього середовища. Наведено форми соціальної роботи з адаптації за кожним етапом (діагностичного, діяльнісного, підсумкового) технології.

Ключові слова: підготовка, соціальний педагог, адаптація, дитина з особливими потребами, інклюзія, освітнє середовище.

Galas T.V. Preparation of Future Social Pedagogues for the Implementation of Technology of Adaptation of Children with Special Needs to Inclusive Environments

Abstract. The article proves the importance of including in the training of future social educators the technology of adaptation of children with special needs to an inclusive educational environment. The purpose, tasks, principles (humanism, purposefulness, reliance on the possibilities of the first-grader, individual and differentiated approach, systematization) of the technology of adaptation of children with special needs to the inclusive educational environment are characterized. Forms of social work on adaptation at each stage (diagnostic, activity, final) of technology are given.

Keywords: training, social pedagogue, adaptation, child with special needs, inclusion, educational environment.

Постановка проблеми. Сьогодні в заклади освіти України активно вводиться інклюзія як комфортний базис для спільного існування дітей з інвалідністю на рівні з іншими учнями. Це дозволяє змінювати в суспільстві стереотипне уявлення про ставлення до людей, і дітей, з інвалідністю. І подолання бар'єрів в інклюзивному освітньому середовищі потребує підготовки майбутніх соціальних працівників, який зобов'язаний володіти знаннями та навичками застосовувати технології соціальної роботи в інклюзивному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними питаннями, які розкривають соціально-педагогічні закономірності формування особистості дитини з особливими потребами займалися: І. Зверева, А. Капська, В. Ляшенко, О. Расказова, В. Тесленко, С. Харченко. Вивчення проблем соціальної адаптації дітей з особливими потребами як важливої складової соціальної роботи знайшли своє відображення в роботах Н. Грабовенко, І. Іванової, А. Капської, Р. Кравченко, Т. Соловйової, Ю. Чернецької.

Важливе значення для нашого дослідження мали розвідки, присвячені підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в інклюзивному середовищі: М. Бевзюк, І. Демченко, А. Колупаєвої, С. Литовченко, І. Малишевської, О. Мартинчук, Ю. Найди, О. Расказової.

Розробкою технологічних аспектів адаптації дітей з особливими потребами до інклюзивного освітнього середовища займалися: Г. Безюлева, О. Волошина, О. Грива, В. Нечерда, А. Скок, Н. Уфімцева. Щодо проблеми дослідження цілеспрямованої підготовка

майбутніх соціальних педагогів до реалізації технології адаптації дітей з особливими потребами до інклюзивного освітнього середовища на сьогодні практично не досліджена.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз праць В. Бондаря, І. Беха, О. Витвар, Д. Зайцева, В. Золотоверх доводить необхідність розробки і впровадження інноваційних програм, технологій, орієнтованих на вдосконалення процесу адаптації дітей з особливими потребами, особливо першокласників, до інклюзивного освітнього середовища.

В енциклопедії для фахівців соціальної сфери під професійною підготовкою соціальних працівників розуміють процес і результат оволодіння цінностями соціальної та соціально-педагогічної діяльності, професійно-необхідними знаннями, вміннями і навичками, формування професійно-важливих особистісних якостей, які є основою готовності до професійної соціальної та соціально-педагогічної діяльності.

Отже, підготовка майбутніх соціальних педагогів передбачає відмінне володіння інструментарієм, прийомами та ефективними технологіями здійснення функціональних обов'язків, до яких відноситься і технологія адаптації дітей з особливими потребами до інклюзивного освітнього середовища.

Є. Холостова підкреслює, що соціальні педагоги повинні опанувати за рівнем кваліфікації суб'єкта такі соціально-педагогічні технології: прості; складні, які вимагають професійної кваліфікації фахівця певної галузі; комплексні, що потребують кваліфікації фахівців різних галузей.

Однак, аналіз існуючої практики підготовки майбутніх соціальних педагогів професійного самовизначення старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах показує, що соціально педагогічні технології з цієї проблематикою потребують постійного вдосконалення відповідно до сучасних інтерактивних форм і методам інклюзивного освітнього середовища.

Мета статті. На основі аналізу наукової літератури розглянути суть підготовки підготовки майбутніх соціальних педагогів до реалізації технології, розробити технологію адаптації дітей з особливими потребами до інклюзивного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу робіт О. Василенко, В. Костіної, О. Єсіної, О. Рассказової, Ю. Чернецької було спроектовано та впроваджено технологію соціально-педагогічної діяльності з адаптації дітей з особливими потребами до інклюзивного освітнього середовища [1, 3, 4]. Метою технології є забезпечення соціально педагогічної адаптації першокласників з особливими потребами до інклюзивного середовища закладу загальної освіти.

Мета реалізується через завдання: діагностика рівня адаптованості першокласників з особливими потребами до середовища; виявлення проблем адаптації першокласників з особливими потребами у взаємодії з однолітками, викладачами; впровадження комплексу заходів щодо створення комфортних умов навчання та виховання, за яких проходить позитивна адаптація першокласників з особливими потребами до умов школи.

Наведемо методи і форми етапів реалізації технології: Перший етап - діагностичний (опитувальник особистісної адаптованості школярів (А. Фурмана); тестування на виявлення рівню інтелектуального розвитку; методика визначення рівня самооцінки «Сходінки»; методика «Діаграма добре – погане»).

Другий етап – діяльнісний. Перший під етап реалізація вправ на: взаємодію в класі («Встаньте ті, хто», «Колір настрою», «Віртуальні екскурсії в дитинство»); на формування творчої взаємодії (малювання спільного плакату «Мій клас – моя родина», ліплення «З ким, або з чим я себе асоціюю», театральна вистава «Цветик – семицветик», конкурс проектів «Мої захоплення», творчі колективні справи), розвиток розумових здібностей, уваги (ігри «П'ятнашки», «Побудуй будинок», «Відгадай мелодію»); на зняття агресії (виконати фізичних вправ, танцювальні рухи, гра у «Клякси», «Створи паперове місто щастя»), на розвиток ручної і дрібної моторики (настільні ігри «Складення мозаїки», «Малюнок сім'ї», конкурс на асфальті «Я малюю дружбу», ігри з гудзиками); на створення позитивних

відносин (ігри «Подаруй посмішку», «Компліменти», «Добрі слова», перегляд відеороликів, розроблення буклетів для батьків, тренінгові заняття «Мій друг», «Колективні справи»).

Третій етап – контрольний. Повторне діагностування, аналіз динаміки змін, корекція основного етапу технології.

Реалізації розробленої технології адаптації дітей з особливими потребами до інклюзивного освітнього середовища сприятимуть такі принципи соціально-педагогічної діяльності: принцип гуманізму (який визначає людину найвищою цінністю, здійснення соціально-педагогічної діяльності на засадах емпатії, доброчинності, толерантності); принцип цілеспрямованості (цілеспрямоване досягнення мети через взаємодію, вчинки, дружні стосунки, повагу один до одного); принцип опори на можливості першокласника (активна роль дитини у вирішенні власних проблем); принцип індивідуального та диференційованого підходу до першокласника (вивчення всіх особливостей дитини, виявлення бар'єрів в взаємодії з однокласниками, вчителями); принцип системності (система форм, засобів і прийомів вирішення дезадаптаційних проблем).

Висновки. Таким чином, підготовка майбутніх соціальних педагогів передбачає відмінне володіння інструментарієм, прийомами та ефективними технологіями здійснення функціональних обов'язків, до яких відноситься і технологія адаптації дітей з особливими потребами до інклюзивного освітнього середовища. Розроблена технологія адаптації дітей з особливими потребами до інклюзивного освітнього середовища являє собою сукупність певних етапів (діагностичного, діяльнісного, підсумкового) та відповідним цим етапам засобів, які дозволяють досягти визначеної мети, і забезпечується принципами соціально-педагогічної діяльності (гуманізму, цілеспрямованості, опори на можливості першокласника, ндивідуального та диференційованого підходу, системності).

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку можуть бути розробка, обґрунтування та експериментальна перевірка комплексу засобів підготовка майбутніх соціальних педагогів до реалізації технології адаптації дітей з особливими потребами до інклюзивного освітнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Василенко О. М. Формування толерантного ставлення до дітей у фаховій підготовці соціальних працівників. *Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка* т 2., № 11, 2019. Retrieved із <https://amtp.org.ua/index.php/journal/issue/view/14>
2. Васильєва М.П., Романова І.А. Використання сучасних дидактичних методів у підготовці майбутніх соціальних працівників. *Інноваційна педагогіка*. 2019. №13. Т.2. С.187-190.
3. Єсіна Н. О. Поняття та сутність соціальної інклюзії у соціальній роботі. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки: збірник наукових праць / ХНПУ імені Г.С. Сковороди*. Харків, 2019. Вип. 17(1). С. 233-241.
4. Костіна В.В. Особливості професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Вип. 53 (106)*. Запоріжжя : КПУ, 2017. С.239-246.

Герасименко А.Ю.
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО КОРЕКЦІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент Н.О. Єсіна

Анотація. У статті дано визначення поняття «підлітковий вік», як складний період в розвитку особистості; виявлені різні підходи до визначення поняття «девіантна поведінка підлітка», як така, що порушує моральні та правові норми суспільства; розкрито соціальну корекцію як один із важливих напрямів соціальної роботи з подолання девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти; дано авторське визначення поняття «професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з корекції девіантної поведінки підлітків»; виділено компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти: когнітивний, мотиваційно-особистісний та діяльнісний; розроблено та експериментально перевірено комплекс засобів підготовки майбутніх соціальних працівників до корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти, до складу якого входять лекційні, семінарські та виховні заняття, що сприяють засвоєнню здобувачами основних теоретичних положень та практичних умінь.

Ключові слова: підлітки, девіантна поведінка, соціальний працівник, соціально-педагогічна корекція, професійна підготовка, професійна готовність, заклади загальної середньої освіти.

Gerasimenko A.Yu. Preparation of Future Social Workers for Correction of Deviant Behavior of Adolescents in the Institution of General Secondary Education

Annotation. In article definition of the concept "teenage age" as the difficult period in development of the personality is given; various approaches to definition of the concept "deviant behavior of the teenager" as breaking moral and precepts of law of society are revealed; it is opened social correction as one of the important directions of social work on overcoming deviant behavior of teenagers in establishment of the general secondary education; author's definition of the concept "vocational training of future social workers to work on correction of deviant behavior of teenagers" is given; it is allocated components of readiness of future social workers for correction of deviant behavior of teenagers in establishment of the general secondary education: cognitive, motivational and personal and activity; the complex of means of training of future social workers for correction of deviant behavior of teenagers in establishment of the general secondary education which part the lecture, seminar and practical training promoting assimilation by students of the basic theoretical provisions and practical abilities is is developed and experimentally checked.

Keywords: teenagers, deviant behavior, social worker, social and pedagogical correction, vocational training, professional readiness, institutions of the general secondary education.

Постановка проблеми. Сьогодні ситуація в Україні характеризується деформацією виховної функції сім'ї, занепадом культурно-освітніх закладів, неблагополучним побутовим оточенням, що призводить до зниження рівня формування сприятливого соціального середовища для виховання молодого покоління і негативно впливає на криміногенну ситуацію у державі. Останнім часом тема девіантної поведінки підлітків набуває особливої актуальності у зв'язку із зростанням проявів підліткової девіантності, жорстокості у молодіжному середовищі та родині.

При цьому ефективність здійснення соціальної корекції залежить, з одного боку, від комплексності корекційного впливу, а з іншого – від професіоналізму суб'єктів впливу, зокрема соціальних працівників соціальних служб, соціальних педагогів, психологів, які мають значний ресурсний потенціал щодо ефективного вирішення означеної проблеми. Тому в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників має бути забезпечена їхня готовність до роботи з корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукових джерел засвідчив, що теоретичні аспекти професійної підготовки фахівців соціальної галузі розкрито у працях вітчизняних (Р. Вайноли [2], М. Васильєвої [3], О. Карпенко [8], І. Романової [3]) та закордонних (О. Абдулліна [1], Ю. Галагузової [5], О. Холостова [11]) учених. Проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками з девіантними формами поведінки частково репрезентовано в дослідженнях О. Волошенко [4], П. Короткова [9], О. Ніколаєнко [10]; до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками – М. Ярошко [13]. Проте, недостатньо розробленими залишилися технологічні аспекти роботи соціального педагога з корекції девіантної поведінки підлітків в умовах ЗЗСО. Також потребує удосконалення комплексу засобів підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до визначеної роботи.

Метою статті є розробка та експериментальна перевірка комплексу засобів підготовки майбутніх соціальних працівників до корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз наукових праць (О. Скрипченка [7], Л. Долинської [7]) дозволив схарактеризувати підлітковий вік (11-14 років) як складний період в розвитку особистості, який є перехідним від дитинства до дорослості, коли відбуваються зміни як в фізичному, психічному, духовному особистісному розвитку підлітка, так і в оточуючому його середовищі, а точніше – у системі вимог і очікувань суб'єктів цього середовища до нього.

Підлітковий вік відрізняється підвищеною чутливістю до зовнішніх та внутрішніх чинників, оскільки в цей час радикально змінюється їх соціальний статус. Змістові та процесуальні особливості соціалізації в цьому віці визначають і посилюють девіантні прояви у підлітків.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив визначити девіантну поведінку підлітків як систему дій та вчинків, які порушують загальноприйняті у суспільстві моральні та правові норми, що проявляється у вигляді незбалансованості психічних процесів, неадаптивності, порушенні процесу самоактуалізації, в ухиленні від морального контролю за власною поведінкою [6, 97].

Одним з перспективних і важливих напрямів соціальної роботи з подолання девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти є соціальна корекція, організація і здійснення якої потребує комплексного підходу.

На основі аналізу наукових праць М. Волошенко [4], Л. Тютті [12] «соціальну корекцію» визначено як діяльність соціального суб'єкта з виправлення тих особливостей психологічного, педагогічного і соціального плану, що не відповідають прийнятим у суспільстві моделям і стандартам поведінки.

Метою корекційно-педагогічної роботи соціального педагога закладу загальної середньої освіти є не лише виправлення відхилень, які вже наявні у поведінці підлітка, а й створення передумов щодо його подальшого розвитку, позитивної соціалізації та інтеграції у соціум.

Аналіз теоретико-методичних питань підготовки соціальних працівників у наукових працях Р. Вайноли [2], М. Васильєвої [3], І. Романової [3], М. Ярошко [13] дозволив сформулювати поняття «*професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з корекції девіантної поведінки підлітків*» як процес набуття здобувачами під час навчання у закладі вищої освіти необхідних знань, умінь, навичок, досвіду щодо особливостей

здійснення корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти, а також можливості відтворювати їх у майбутній професійній діяльності.

Результатом процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності з корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти визначено готовність здобувачів до здійснення такої роботи. Ми розглядаємо готовність майбутніх соціальних працівників до корекції девіантної поведінки підлітків як сукупність знань, умінь та навичок, що сприяють ефективній реалізації набутих професійних компетенцій соціальної спрямованості (соціальна профілактика, соціальна реабілітація, соціальна корекція).

Нами виділено наступні компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти: *когнітивний* (оволодіння теоретичними знаннями з корекції девіантної поведінки підлітків; освоєння психологічних, фізіологічних особливостей підлітків; вивчення методів та технологій корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти), *мотиваційно-особистісний* (формування у майбутніх соціальних працівників спонукань до професійної діяльності з корекції девіантної поведінки підлітків та професійних цінностей, що забезпечують успішність діяльності майбутніх соціальних працівників з корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти) та *діяльнісний* (оволодіння вміннями і навичками застосовувати на практиці прийоми та методи роботи соціального працівника з корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти).

Для більш ефективної підготовки майбутніх соціальних працівників нами було розроблено комплекс засобів підготовки майбутніх соціальних працівників до корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти, до складу якого входять лекційні, семінарські та виховні заняття, що сприяють засвоєнню здобувачами основних теоретичних положень та практичних умінь.

Експериментальна перевірка комплексу засобів підготовки майбутніх соціальних працівників до корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти, проводилось на трьох взаємопов'язаних етапах: 1) констатувальний; 2) формувальний; 3) контрольний.

На констатувальному етапі з метою визначення рівня готовності майбутніх соціальних працівників до корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти було виокремлено головні критерії та показники: когнітивний (формування системи теоретико-практичних знань з проблеми корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти), мотиваційно-особистісний (формування у здобувачів пізнавальних та соціальних мотивів майбутньої роботи з корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти), діяльнісний (рівень сформованості практичних умінь та навичок здійснення роботи з корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти).

На другому формуальному етапі експериментальної роботи впроваджувався комплекс засобів з корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої, який був заснований на лекційних заняттях «Поняття, зміст та види девіантної поведінки підлітків», «Чинники девіантної поведінки особистості», семінарських заняттях «Соціально-педагогічна корекція девіантної поведінки підлітків», «Рівні профілактики девіантної поведінки підлітків», соціально-виховних заходах «Використання засобів реклами у соціальному вихованні підлітків»; «Роль молодіжних організацій у формуванні відповідального ставлення підлітків до закону».

Третій контрольний етап експериментального дослідження, окрім проведення повторної діагностики, мав за мету перевірку практичних навичок здобувачів експериментальної групи (32-СР). На основі набутих знань та умінь на лекційних та семінарських заняттях, під час виховних заходів та формувального етапу експерименту здобувачами 32-СР групи було розроблено проєкт «Школа відповідального батьківства».

Проведення повторної діагностики показало, що впровадження комплексу засобів з підготовки майбутніх соціальних працівників до корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти вплинуло на підвищення рівня готовності здобувачів – майбутніх соціальних працівників до цієї діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, розроблений комплекс засобів підготовки майбутніх соціальних працівників до корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти є дієвими та може використовуватися у процесі професійної освіти майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів.

Перспективним напрямом подальшої дослідницької діяльності є розробка навчально-методичного забезпечення з корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти.

Список використаних джерел:

1. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. Москва: Просвещение, 1990. 141 с.
2. Вайнола Р.Х. Особливості професійної підготовки майбутнього педагога в контексті особистісного підходу. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2006. С. 61-70.
3. Васильєва М.П., Романова І.А. Використання сучасних дидактичних методів у підготовці майбутніх соціальних працівників. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Том. 2. № 13. С. 187-190.
4. Волошенко М.О. Результати педагогічного дослідження з формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. №3 (50). 2015. С. 34-35.
5. Галагузова Ю. Н. Концепция практики в профессиональной подготовке социальных педагогов. *10 лет социальной педагогике в России: результаты и перспективы развития: материалы науч.-практ. конф. (м. Самара 25-26 октября 2001г.)*. Самара: Изд-во «Самарский университет», 2001. С. 42–44.
6. Демичева А.В. Девиантное поведение в современном украинском обществе. *Психологическая наука и образование*. 1999. № 2. С. 94-98.
7. Долинська Л.В., Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник. Київ: Просвіта, 2001. 414 с.
8. Карпенко О. Г. Теорія і практика професійного становлення соціального працівника: навч. посіб. Київ: Слово. 214. 234 с.
9. Коротков П.В. Профілактика та корекція девіантної поведінки молоді у діяльності соціальних служб. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія «Психологічні науки». Чернігів, 2013. Вип.114. С.98-102.
10. Ніколаєнко О.С. Профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків: науково-методичний посіб. Чернівці: Рута, 2004. 80 с.
11. Социальная работа: теория и практика: учеб. пособие / Отв. ред. Е. И. Холостова. Москва: ИНФРА-М, 2001. 362 с.
12. Тюптя Л.Т. Соціальна робота: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: ВМУРОЛ «Україна», 2004. 408 с.
13. Ярошко М.М. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2011. 20с.

Гольфельд Т.Г.
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ У ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент Василенко О.М.

Анотація. У статті розглянуто питання підготовки майбутніх соціальних працівників до соціально-педагогічного супроводу багатодітних сімей в центрах соціальних служб. Розкрито суть поняття навчально-методичного забезпечення, розроблено лекційні, семінарські заняття, виховні заходи, спрямовані на підготовку майбутніх соціальних працівників до соціально-педагогічного супроводу багатодітних сімей в центрах соціальних служб.

Ключові слова: підготовка, лекція, семінар, соціальний працівник, супровід, багатодітна сім'я, центр соціальних служб.

Golfeld T.G. Educational and Methodological Support of Training of Future Social Workers for Social and Pedagogical Support of Large Families in Social Service Centers

Annotation. The article discusses the issues of training future social workers for social and pedagogical support of large families in the centers of social services. The essence of the concept of educational and methodological support is revealed, lectures, seminars, educational activities aimed at preparing future social workers for social and pedagogical support of large families in centers of social services have been developed.

Keywords: preparation, lecture, seminar, social worker, support, large family, center of social services.

Постановка проблеми. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників є необхідною передумовою їх становлення як професіонала, соціально компетентних, психологічно зрілих особистостей, що володіють високою фаховою майстерністю, сучасним світоглядом, потребою розширювати і поглиблювати власну компетентність. Підготовка соціального працівника до роботи з сім'ями в центрах соціальних служб визначається засвоєнням системи знань, формування професійних умінь і навичок, що забезпечує усвідомлення соціально-педагогічного супроводу багатодітних сімей в центрах соціальних служб.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукових досліджень (О. Безпалько, О. Василенко, М. Васильєвої, І. Зверєвої, А. Капської, Н. Кабусь, В. Костіної, Л. Міщик, І. Романової, І. Шеплякової, С. Харченка), присвячених проблемам підготовки соціальних працівників, засвідчив, що теорія і практика вищої освіти накопичено значний досвід, який може стати основою в підготовці кваліфікованого фахівця в роботі з сім'єю [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7].

Проблемам професійної підготовки до роботи із сім'ями присвячено наукові дослідження В. Бочарова, Ю. Галагузова, В. Єфименко, Н. Клушина, С. Комова, І. Трубавіної, Ф. Тугуз [8].

Разом з тим в дослідженнях, присвячених розробці теоретичних основ й удосконаленню практики професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з багатодітною сім'єю не розкривається навчально-методичний комплекс підготовки, що забезпечує соціально-педагогічний супровід багатодітної сім'ї в центрі соціальних служб.

Вищезазначене актуалізує необхідність розробки навчально-методичне забезпечення підготовки майбутніх соціальних працівників до соціально-педагогічного супроводу багатодітних сімей в центрах соціальних служб.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У дослідженні Ф. Тугуз соціально-педагогічний супровід сім'ї визначається як особливий вид професійно-педагогічної діяльності майбутнього соціального педагога, орієнтований на надання педагогічної освіти, допомоги, захисту сім'ї в ситуації вирішення нею проблеми (або комплексу проблем: соціального, психологічного, педагогічного характеру) [8]. Автор досліджує формування готовності майбутнього соціального педагога до надання соціально-педагогічного супроводу сім'ї, під якою розуміє інтегративне, соціально-психологічне утворення особистості соціального педагога, яке в сукупності становить систему особистісних здібностей та якостей; теоретичних знань і операційно-діяльнісних умінь і навичок, що характеризують його загальну й професійну культуру, які в підсумку й забезпечують успішність педагогічної підтримки) [8].

Враховуючи наукове дослідження Т. Галкіної з підготовки соціального педагога до роботи в Центрах соціальної служби будемо розглядати структурно-змістовну характеристику професійної підготовки соціального педагога до соціально-педагогічного супроводу багатодітної сім'ї (три та більше дітей), яка визначена як складне інтегративне новоутворення особистості, що відображає єдність мотиваційно-ціннісної, когнітивної й операційно-діяльнісної сфер фахівця й така, що проявляється в його професійній активності, професійній толерантності [9].

Це потребує розробки навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх соціальних працівників до соціально-педагогічного супроводу багатодітних сімей в центрах соціальних служб.

Мета статті: розробити навчально-методичне забезпечення підготовки майбутніх соціальних працівників до соціально-педагогічного супроводу багатодітних сімей в центрах соціальних служб.

Виклад основного матеріалу. З метою дослідження процесу підготовки майбутніх соціальних педагогів до здійснення соціально-педагогічного супроводу багатодітних сімей в центрах соціальних служб на базі ХНПУ імені Г.С. Сковороди проведено аналіз навчально-методичного забезпечення, що розглянуто як сукупність документів, наукових, навчальних, методичних матеріалів, які описують зміст, встановлюють структуру (лекції, семінари, практичні заняття, спецкурси, виробнича практика, предмети за вибором курсові і кваліфікаційні роботи) визначають результат, регламентують перебіг навчального процесу (М. Васильєва, В. Костіна, І. Романова). Зміст навчально-методичного забезпечення з визначеної проблеми у Центрах соціальних служб відтворювати логіку, системність та поєднувати теоретичну, практичну та особистісну підготовку майбутнього фахівця до професійної діяльності.

На основі аналізу навчальних програм ХНПУ імені Г.С. Сковороди, КЗ ГПА, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Запорізького національного університету встановлено, що спеціальних дисциплін у циклі професійної підготовки бакалаврів не передбачено, але деякі аспекти соціально-педагогічного супроводу багатодітних сімей в центрах соціальних служб розглядаються в межах окремих дисциплін, а соціально-педагогічний супровід в Центрах соціальних служб представлено завданнями навчальної практики рівень «бакалавр» и виробничої практики рівень «магістр».

Так, в дисципліні «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти» в темі «Напрями, форми та методи роботи соціального працівника з сім'єю» застосовуються дискусійні питання: «Чи потрібен соціально-педагогічний супровід дітей? Чи потрібен соціально-педагогічний супровід сім'ї? Як що да, то якими соціальними інституціями?». В навчальній дисципліні «Консультування в соціальній роботі» в лекції «Основи сімейного консультування» засобами групової роботи, визначаються проблеми виховання дітей різних типів сімей, на семінарському занятті «Сімейне консультування», використовуючи технологію

самоорганізованого освітнього простору, розробляються напрями соціально-педагогічного супроводу сім'ї. Семінарське заняття в «Організації групової роботи з клієнтами» містить такі інтерактивні методи: самоорганізуючий освітній простір для виявлення методів сімейного консультування; проєктивний для розробки сімейної конференції.

Програма навчальної дисципліни «Педагогіка сімейного виховання» формує у студентів знань особливостей сімейного виховання, усвідомлення ролі батьків і родини у житті дітей, вивчення педагогічних проблем та перспектив розвитку сучасної сім'ї.

Аналіз практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів (навчальної, виробничої практик) показав що здобувачів освіти знайомлять з напорами соціально-педагогічної роботи з різними типами сімей. Так, при виконанні завдань теми «Оволодіння прийомами виявлення соціально-педагогічного супроводу сімей» на базі Центра соціальних служб відпрацюють навики ведення особистих карток сім'ї, картки огляду клієнта, заповнення соціально-педагогічної схеми вивчення сім'ї, які є основою для соціально-педагогічного супроводу сім'ї; в темі «Ознайомлення з основами інспектування сім'ї та надання соціальної допомоги» заплановано: проведення разом с працівниками Центра соціальних служб супроводу сім'ї, її консультування.

Отже, як показує аналіз навчальних програм, забезпечення підготовки майбутніх соціальних працівників до соціально-педагогічного супроводу багатодітних сімей в центрах соціальних служб суттєво залежить від форм, методів навчання: лекції, семінари, практичні заняття, спецкурси, виробнича практика, предмети за вибором курсові і кваліфікаційні роботи. Комплекс засобів забезпечення підготовки майбутніх соціальних працівників до соціально-педагогічного супроводу багатодітних сімей в центрах соціальних служб визначено як сукупність матеріальних об'єктів, різноманітних видів діяльності, які використовуються у навчальному процесі як інструменти набуття та засвоєння необхідних компетентностей фахівця щодо особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до соціально-педагогічного супроводу багатодітних сімей в центрах соціальних служб.

З метою удосконалення навчально-методичного забезпечення з підготовки соціально-педагогічного супроводу багатодітних сімей в Центрах соціальних служб було розроблено форми та засоби. Так було доповнено лекційні та семінарські заняття щодо особливостей роботи соціального педагога з соціально-педагогічного супроводу сім'ї: напрями, складові; проведення практичних занять, на яких студенти матимуть змогу удосконалювати свої навички, застосовувати теоретичні знання у практичній діяльності соціально-педагогічного супроводу сім'ї. Було розроблено зміст семінарів з тем «Сутність соціального супроводу як виду соціальної роботи», «Алгоритм соціальної роботи з сім'єю», «Проблеми та потреби сімей, які потребують соціальної допомоги»; зміст лекцій «Напрями виховання дитини в сім'ї», «Напрями роботи соціального педагога в Центрах соціальних служб», «Відповідальне батьківство». Також для мотивації здобувачів освіти до професійної діяльності в поза аудиторній діяльності їх було залучено до наукової конференції, конкурсів з професійної діяльності. Для виявлення рівня готовності майбутніх соціальних працівників до соціально-педагогічного супроводу багатодітних сімей в центрах соціальних служб було проведено анкетування та тестування зі студентами на тему «Соціально-педагогічний захист дитинства», «Форми роботи з багатодітною сім'єю».

Висновки. Таким чином, аналіз наукової літератури, навчальних програм дозволив розглядати навчально-методичне забезпечення як сукупність документів, наукових, навчальних, методичних матеріалів, які описують зміст, встановлюють структуру (лекції, семінари, практичні заняття, спецкурси, виробнича практика, предмети за вибором курсові і кваліфікаційні роботи) визначають результат, регламентують перебіг навчального процесу. Для формування мотивації студентів було розроблено комплекс засобів підготовки до соціально-педагогічного супроводу багатодітних сімей в центрах соціальних служб, який склали: лекційні заняття «Сутність соціального супроводу як виду соціальної роботи», «Алгоритм соціальної роботи з сім'єю», «Проблеми та потреби сімей, які потребують

соціальної допомоги», семінарські заняття «Напрями виховання дитини в сім'ї», «Напрями роботи соціального педагога в Центрах соціальних служб», «Відповідальне батьківство». Розроблений комплекс заходів було експериментально перевірено під час спеціально організованої роботи.

Перспективи подальших розвідок. Розроблений комплекс навчально-методичних засобів потребує експериментального дослідження та перевірки його ефективності.

Список використаних джерел

1. Костина В.В. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. *Матеріали V Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітації (м. Київ, 10 квітня 2018 р.). Київ, 2019. 45 с.*
2. Васильєва М. П., Подберезський М. К. Підготовка соціальних працівників відповідно до сучасних вимог соціально-педагогічного напрямку професійної діяльності Інновації в підготовці та професійній діяльності. *Матеріали науково-практичної конференції (м.Харків, 24 листопада 2015р.). Харків, 2015. С. 4-13.*
3. Кабусь Н. Д. Професійно-творчий розвиток майбутнього соціального педагога в процесі навчання у вищій школі *Розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця : монографія. Херсон, 2014. С. 334–373*
4. Шеплякова І. О. Проблема формирования профессионально-ценностных ориентаций будущего специалиста социальной работы Материалы конференции: Иновационные процессы на производстве и в образовании : проблемы, перспективы и тенденции. *Вестник Красноярского государственного университета, Первоуральск, 2011. с. 157-162*
5. Капська А. Й. Соціальна педагогіка. 5-те вид. перероб. та доп. Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2011. 488 с.
6. Харченко С. Я. Методология и методы социально-педагогических исследований: науч., учеб.-метод. пособие для студентов, магистрантов, аспирантов и специалистов в области воспитания и образования, соц. педагогов и соц. работников , Луганск, 2001. 216 с.
7. Василенко О.М. Підготовка майбутніх соціальних працівників до консультативної діяльності сім'ї. *Інноваційна педагогіка. Одеса, 2019. №16. Т.2. с. 79-83*
8. Тугуз Ф. А. Формирование готовности будущих социальных педагогов к оказанию социально-педагогической поддержке молодой семье : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук . Майкоп, 2007. 23 с.
9. Галкина Т. Э. Профессиональная подготовка социального педагога в вузе к работе с семьей : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : Москва., 2006. 18 с.

Дерев'янюк Г.О.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Єсіна Н.О.

Анотація. У статті висвітлена підготовка здобувачів вищої освіти до формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої освіти, яка складається з: лекційних, семінарських занять, соціально-виховних заходів, наукових робіт, проблемних ситуацій; проаналізовані існуючі форми та методи роботи майбутнього соціального педагога з формування здорового способу життя підлітків; розглянуто метод тренування, що включає

у собі елементи ігрової взаємодії, тренінгу, майстер-класу та лекцій зі змішаних бойових мистецтв, що сприятиме підвищенню рівня зацікавленості підлітків до спорту, їх особистісну мотивацію до ведення здорового способу життя; визначено щоденні фізичні вправи, зокрема види бойового спорту, ефективним напрямом соціально-педагогічної діяльності, що дасть нагоду підліткам на особистісному рівні відчувати задоволення від таких занять.

Ключові слова: добрів спосіб життя, підліток, види бойового спорту, підготовка, соціальний педагог, заклад загальної середньої освіти.

Derevyanko G.O. Preparation of Future Social Pedagogues for the Formation of a Healthy Lifestyle of Adolescents in the Institution of General Secondary Education

Annotation. Training of applicants of the higher education for formation of a healthy lifestyle of teenagers in establishment of the general secondary education which consists from is covered in article: lecture, seminar occupations, social and educational actions, scientific works, theoretical discussion of situations; the existing forms and methods of work of future social teacher on formation of a healthy lifestyle of teenagers are analysed; the training method which includes elements of game interaction, a training, master class and lecture on the mixed martial arts that will promote increase in level of interest of teenagers to sport, their personal motivation to maintaining a healthy lifestyle is considered; are determined by the effective direction of social and pedagogical activity schooling of teenagers to daily physical exercises, practical acquaintance with sports, in particular with types of fighting sport is, will give the chance to them at the personal level to feel pleasure from such occupations.

Keywords: healthy lifestyle, teenager, combative sports, preparation, social teacher, institution of the general secondary education.

Постановка проблеми. На сьогодні, є цілий ряд форм та методів підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи до діяльності щодо формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої освіти, що є усталеними та досить консервативними, однак вивчення та всебічний аналіз проблеми підготовки майбутнього соціального педагога з формування здорового способу життя у молодого покоління є одним з найактуальніших питань сьогодення, розв'язання якого визначає майбутнє нашої держави та подальше існування здорової української нації.

У зв'язку із загостренням соціально-економічних проблем суспільства і погіршенням стану здоров'я як дорослого, так і дитячого населення, визначальною інституцією у підготовці майбутнього соціального педагога з формування здорового способу життя дітей та підлітків є система освіти, ключова роль якої полягає у формуванні необхідних знань, вмінь та навичок у майбутніх фахівців соціальної роботи та культури здоров'я та здорового способу життя учнів, все це зумовлює зміну традиційних підходів до навчання здобувачів вищої освіти, використання інноваційних та оновлених методів та технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показав, що особливості діяльності з формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої освіти розкривалися у працях (Н.Амосова [1], Д. Бойчука [5], Т.Єрмакової [8], О. Желевої [9] тощо). Проблемами особистісного розвитку майбутніх соціальних педагогів у галузі професійної підготовки щодо формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої займалися (О. Безпалько [3], В. Безпалько [4], В. Афанас'єв [2]). Окремі аспекти методів підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої освіти розкривалися у роботах (П. Гусака [6], Т. Мартинюка [7], І. Сидорук [7]). Проблему формування готовності майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої освіти вивчали (С.Литвиненко [10]).

Проте, у зв'язку з сучасними тенденціями розвитку як самого суспільства, так і змісту, форм та цілей освіти, а також значним погіршенням безпосередньо здоров'я підлітків та

недбалої культури щодо здорового способу життя, виникла необхідність підбору більш ефективних методів підготовки здобувачів вищої освіти до діяльності щодо формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої освіти.

Мета статті – є дослідження методів підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши літературу з формування здорового способу життя, з особистісного розвитку майбутніх соціальних педагогів у галузі професійної підготовки щодо формування здорового способу життя підлітків та іншу навчальну та соціально-педагогічну літературу, наукові зібрання та статті, ми можемо зазначити, що сьогодні, підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі має досить значні недоліки та використовує методи, що не в повній мірі враховують сучасні соціокультурні особливості як підлітків, так і здобувачів вищої освіти, а також є суттєві прогалини у практичному відпрацюванні форм та методів роботи безпосередньо з підлітками у закладі загальної середньої освіти.

У більшій мірі, підготовка здобувачів вищої освіти до формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої освіти складається з лекційних та семінарських занять, написанням наукових робіт, теоретичним обговоренням ситуацій, але, на жаль, зазвичай, без можливості практично використати отриманні знання, вміння та навичка в процесі навчання, що в свою чергу призводить до того, що у подальшій професійній діяльності вже готовий спеціаліст використовує стандартні та дещо застарілі методи роботи з формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої освіти [11].

Спираючись на все, що було зазначено раніше, ми можемо зробити висновок, що в більшій мірі сучасна підготовка майбутніх фахівців з формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої освіти, базується на використанні досить пасивних методів навчання, де здобувачі виступають в ролі спостерігачів і слухачів та відтворюють ті знання, що надані їм викладачами й не отримують необхідних практичних навичок для подальшої результативної діяльності з формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої освіти.

Виходячи з вище зазначеного, на наш погляд, при підготовці майбутніх фахівців соціально-педагогічної галузі з формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої освіти, буде більше ефективною, якщо вона буде містити в собі більше активних методів навчання.

Кажучи більш предметно, хочеться зазначити такі види активного навчання, як: ігрові, тренінгові, тренування, майстер-класи. У подібних видах навчання спеціаліст відіграє велику роль в безпосередньому процесі передачі знань, вмінь та навичок з формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої освіти [6, с. 59].

Розглянемо детально більш ефективні, на наш погляд, види активного навчання. *Метод тренування*, що включає у собі елементи ігрової взаємодії, тренінгу та майстер-класу, полягає в тому, що замість проведення звичайного уроку “Фізичної культури”, можливе проведення тренування-лекції зі змішаних бойових мистецтв (англ. Mixed Martial Arts, ММА), що сприятиме підвищенню рівня зацікавленості підлітків до спорту, їх особистісну мотивацію до ведення здорового способу життя [9, с. 37]. Не можливо, на наш погляд, обмежувати підлітка у тому, що він вже звик робити, навіть якщо ця діяльність є деструктивною, не показавши йому альтернативу цьому заняттю. Так, ми вважаємо, що ефективним напрямом соціально-педагогічної діяльності є привчання підлітків до щоденних фізичних вправ, практичне ознайомлення з видами спорту, зокрема з видами бойового спорту, що дасть нагоду підліткам на особистісному рівні відчувати задоволення від таких занять. Це, в свою чергу, стане підґрунтям до формування у них здорового способу життя.

Використовуючи вищезазначені форми та методи роботи, слід звернути увагу на плануванні дій та результатів у процесі навчання, щоб воно було не тільки інноваційним та цікавим, але і мало результативність та ефективність. Особливу увагу слід приділяти зворотному зв'язку між підлітком та спеціалістом соціально-педагогічної сфери, а також

самоаналізу та рефлексії після проведення занять, з подальшим аналізом та самоаналізом своєї діяльності [3, с. 25].

Безперечними позитивними сторонами наведених вище форм та методів роботи є практичне відпрацювання вмінь та навичок з формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої освіти, а також з можливостями застосовувати нестандартні ситуації в педагогічній практиці, з якими можуть стикнутися майбутні спеціалісти соціально-педагогічної сфери.

Висновки. Таким чином, при підготовці майбутніх соціальних педагогів до формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої для досягнення максимальної ефективності та результативності у цьому напрямку, слід використовувати більше інтерактивних методів навчання, таких як: тренування, ігрові взаємодії, майстер-класи, тренінги, не виключаючи при цьому теоретичну частину освітньої програми та більш стандартні форми та методи роботи.

Перспективним напрямом подальших досліджень ми вважаємо безпосередній аналіз та створення алгоритму, щодо впровадження вищезазначених інноваційних, інтерактивних форм та методів роботи з формування здорового способу життя підлітків у закладі загальної середньої освіти в процес підготовки майбутніх спеціалістів соціально-педагогічної галузі.

Список використаних джерел:

1. Амосов Н.М. Раздумья о здоровье. *Физкультура и спорт*. Москва, 1987. 64 с.
2. Афанасьев В. Г. Системность и общество. Москва: Политиздат, 1980. 386 с.
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
4. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. Москва: Педагогика, 1989. 302 с.
5. Бойчук Ю.Д. Культурологічний і аксіологічний підходи до формування еколого-валеологічної культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Київ, 2009. Вип. 3. С. 121.
6. Гусак П. М. Відповідальне ставлення до здоров'я: теорія та технології. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2009. 219 с.
7. Гусак П., Мартинюк Т., Сидорук І. Профілактика вживання психоактивних речовин підлітками / ред. П. Гусака. Луцьк, 2013. 483 с.
8. Єрмакова Т.С. Проблема формування здорового способу життя старшокласників у вітчизняній педагогіці: автореф. дис. ...канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків, 2010. 21с.
9. Желєва О.І. Формування навичок здорового способу життя: метод. посіб. Київ: Золотоноша, 2014. 147с.
10. Литвиненко О.М. Формування здорового способу життя в студентській молоді. *Педагогіка: наукові праці*. 2013. Вип. 146. Том 158.
11. Литвиненко С. А. Теоретико - методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності: автореф. дис. ...д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 /Київський національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2005. 40 с.

Довбня О.В.
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ПРОГРАМА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ СЕРЕД МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент Василенко О.М.

Анотація. У статті розглянуто взаємозв'язок і суть понять «агресія», «наси́льство» «булінг», «профілактика булінгу». Представлена програма профілактики булінгу серед молодших підлітків в закладах загальної середньої освіти як комплексна, гнучка і варіативна за такими напрямками: діагностичний, інформативний, превентивний, корекційний, дозвіллевий, трудовий, фізичний. Розроблені профілактичні заходи спрямовано на усунення інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, що зумовлюють булінг в учнівському середовищі.

Ключові слова: булінг, профілактика, молодший підліток, програма, соціальний працівник, профілактичний захід.

Dovbnya O.V. Program of Social and Pedagogical Activities for Bullying Prevention Among Young Adolescents in General Secondary Education Institutions

Abstract. The article considers the relationship and essence of the concepts of «aggression», «violence», «bullying», «bullying prevention». The program of bullying prevention among younger teenagers in general secondary education institutions is presented as complex, flexible and variable in the following areas: diagnostic, informative, preventive, corrective, leisure, labor, physical. Developed preventive measures are aimed at eliminating informational, pedagogical, psychological, organizational factors that cause bullying in the student environment.

Keywords: bullying, prevention, junior teenager, program, social worker, preventive measure.

Актуальність теми. В сучасному суспільстві поширюються прояви шкільного насильства, і особливо це спостерігається в освітніх закладах серед підлітків.

Шкільне насильство як наукова проблема була об'єктом досліджень Д. Ольвеус, К. Лагерспетц, А. Пікас (психологічна природа цькування); М. Алексеєнко, Д. Дікова-Фаворська, О. Дубровська, В. Жуковський, З. Карпенко, Е. Кіричевська (соціально-педагогічна корекція, реабілітація та профілактики поведінкових девіацій); Р. Новако, Д. Ольвеус, А. Пікас, Е. Роланд, Е. Руланн, К. Салміваллі, П. Хайнеманн (профілактика шкільного насильства). Аналіз наукової літератури свідчить, що соціально-педагогічний аспект шкільного насильства (булінг) потрібно вивчати, і в працях усіх дослідників переконливо доводиться, що ця проблема потребує фахової допомоги. Наразі недостатньо дослідженими є питання соціально-педагогічної профілактики булінгу в шкільному середовищі.

Актуальність такого явища як булінг зумовила необхідність системного підходу до профілактики насильства та булінгу у закладах загальної середньої освіти і розробки програм соціально-педагогічної діяльності.

Мета: На основі аналізу наукової літератури і педагогічної практики розробити програму соціально-педагогічної діяльності з профілактики булінгу серед молодших підлітків у закладах загальної середньої освіти

Виклад основного матеріалу. Булінг, згідно визначення CDC (Centers for Disease Control and Prevention) – це будь-яка агресивна поведінка однієї людини чи групи людей, які

не є родичами жертви, що повторюється неодноразово або має очевидні передумови для повторення. Науковці розглядають булінг як: свідоме, тривале насильство, що не носить характер самозахисту і виходить від однієї або декількох осіб (І.Бердишев); залякування, фізичний або психологічний терор, спрямований на те, щоб викликати в іншого страх і тим самим підпорядкувати його собі (І. Кон). Як бачимо, що поняття булінг пов'язано з насильством, агресією, третирування («виявляти зневагу до когось, поводитися безцеремонно, не зважати на чийсь думку»), цькування («переслідувати кого-небудь різними нападами, наклепами і т. ін., знущатися з когось»). Отже, усі ці поняття відображають різні аспекти такого явища, як булінг.

Л. Волинець відокремлює такі причини булінгу в шкільному середовищі: боротьба за лідерство; зіткнення різних субкультур, цінностей, поглядів і невміння толерантно ставитися до них; агресивність і віктимність; наявність у дитини психічних і фізичних вад; заздрість; відсутність предметного дозвілля.

За О. Безпалько профілактика – це напрям соціально-педагогічної діяльності, що передбачає комплекс соціальних, економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі. Автор наголошує, що профілактика ґрунтується на своєчасному виявленні та виправленні негативних інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, що зумовлюють відхилення в психологічному та соціальному розвитку дітей і молоді, в їхній поведінці, стані здоров'я, а також в організації життєдіяльності та дозвілля.

Отже, профілактика булінгу в закладі загальної середньої освіти важлива складова професійної діяльності соціального працівника. Профілактика спрямована на: своєчасне виявлення булінгу у шкільному середовищі; виявлення об'єктивних причин булінгу; соціально-педагогічну підтримку дитини, яка стала жертвою, підвищення рівня її самооцінки; корекційна робота з «кривдниками, булерами»; робота з педагогічним колективом, який схильний навмисно «не помічати» прояви булінгу чи ігнорує їх; робота з батьками з метою інформування та вироблення спільної стратегії, щодо допомоги постраждалої дитині.

Аналіз досліджень (Л.Лушпай, В.Петросянц, І.Сидорук) [1, 2, 3], вітчизняного досвіду профілактики булінгу в закладах загальної середньої освіти дозволив виявити, що подолання такого складного явища, як шкільний булінг, можливо лише при умові комплексного підходу, при якому головними суб'єктами соціально педагогічної діяльності стають сам дитячий колектив, батьки, адміністрація школи.

На основі аналізу наукових досліджень (О. Безпалько, Л. Волинець, Л. Лушпай, І. Сидорук) [1, 3] було розроблено програму соціально-педагогічної діяльності з профілактики булінгу серед молодших підлітків у закладах загальної середньої освіти. Мета програми: своєчасне виявлення та виправлення негативних інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, що зумовлюють булінг в учнівському середовищі.

Програма соціально-педагогічної діяльності з профілактики булінгу є комплексною та охоплює всіх учасників навчально-виховного процесу: молодших підлітків, учителів, класного керівника, психолога, батьків. Соціально-педагогічна робота в рамках цієї програми здійснюється за такими напрямками: діагностичний, інформативний, превентивний, корекційний, дозвіллевий, трудовий, фізичний. Профілактична робота з учасниками навчально-виховного процесу здійснюється на трьох рівнях: загальношкільному, груповому (на рівні класу) та індивідуальному.

Охарактеризуємо напрями реалізації програми соціально-педагогічної діяльності з профілактики булінгу.

При проведенні діагностичного напрямку з метою моніторингу ознак, особливостей та причин булінгу були застосовані такі методики: Опитувальник Басса-Дарки на рівень агресивності; Методика діагностики за Кондашом на тривожність і страх; Соціометрія

Дж. Морено – виявлення взаємовідносин у класі; Анкетування «Визначення толерантності»; Тест «Тактика поведінки в конфліктах».

За інформаційним напрямом було проведено з учнями лекція «Булінг його суть», Брейн Ринг «Міф і реальність про булінг». Превентивний напрям містив такі заходи: тренінг «Скажи ні», «Я відповідальна людина», «Мої друзі», «Я в колективі».

Корекційний напрям було спрямовано на формування основ захисту себе від булінгу «Куди/до кого можна звернутися за допомогою в ситуації булінгу», тренінг «Конфлікт. Вирішення конфліктів мирним шляхом», тренінг «Профілактика булінгу в учнівському середовищі», перегляд відео та презентацій «Булінг в школі. Як його розпізнати», «Кібербулінг або агресія в Інтернеті», диспут-конкурс «Ми змінимо світ від насильства», конкурс-виставка плакатів на тему «Шкільному булінгу скажемо – Ні».

Також було розроблено відеолекторій «Що таке булінг?», лекція-семінар «Булінг. Причини та наслідки», бесіди «Протидія булінгу в дитячому середовищі», «Як протистояти образам», «Всі ми люди, отже ніхто не повинен бути пригніченим», індивідуальні бесіди «Ти унікальний», «Ти маєш великий потенціал», «Я твій друг», тренінг «Моя самооцінка», відеолекторій «Відповідальність перед судом, булінг також злочин», психологічна рефлексія «Хто ми? Люди чи звірі?».

Отже, оскільки передбачає поєднання різних форм роботи: бесід, відеолекторій, виставок, тренінгових занять, а також у всеохоплюваності – залучаються всі учні школи, педагоги, батьки та громадське самоврядування. Такий захід сприяє кращому усвідомленню учнями своїх прав, свобод та обов'язків, розвиває розуміння та повагу до відмінностей між людьми, інформує про сутність та види булінгу, його наслідки, та до яких фахівців дитина може звернутись, якщо вона стала жертвою.

Для батьків було розроблено Лекції «Булінг. Причини та наслідки», «Досвід протидії булінгу у шкільному середовищі», методичний семінар «Як розпізнати, що дитина стала жертвою булінгу», «Екстрене втручання у булінгову ситуацію».

Впровадження програми соціально-педагогічної діяльності з профілактики булінгу було сформульовано в школярів поняття про булінг, психологічні конфлікти та способи їх розв'язання; розвинено комунікативну компетентність, навички самоконтролю, вміння запобігати конфліктам та конструктивно вирішувати конфліктні ситуації; виховано терпимість, співпереживання; толерантне ставлення до оточуючих; залучено до фізичної, трудової та позашкільної діяльності, ведення здорового способу життя.

Висновки. Таким чином, розроблена програма профілактики булінгу серед молодших підлітків в закладах загальної середньої освіти характеризується як цілеспрямована, комплексна, гнучка і варіативна, на меті якої є виявлення та виправлення негативних інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, що зумовлюють булінг в учнівському середовищі. Впровадження профілактичних заходів сприяло позитивним змінам в мікросередовищі учнів. Якісно та кількісно зросли показники згуртованості дитячого колективу, зменшився відсоток дітей, яким було не комфортно у класі.

До перспективного напрямку дослідження можна віднести питання підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики булінгу в мікросередовищі.

Список використаних джерел:

1. Лушпай Л. І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії). Київ, 2010. С. 126–131
2. Петросянц В. Р. Проблема буллинга в современной образовательной среде. *Вестн. ТГПУ*. 2011. Вып. 6 (108). С. 151–154.
3. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Соціальна педагогіка*, 2005р. С.5.

КОМПЛЕКС ЗАСОБІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО УМОВ ЗДО

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент І. О. Шеплякова

Анотація. У статті визначено поняття «комплекс засобів професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти». Виокремлено та теоретично обґрунтовано засоби навчання, комплексне використання яких у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти сприятиме підвищенню його ефективності.

Ключові слова: комплекс засобів, майбутній соціальний працівник, дитина молодшого дошкільного віку, соціальна адаптація, професійна підготовка.

Komyshan T. The Professional Training of Future Social Workers to the Work for the Social Adaptation of Children of Young Preschool Age to the Conditions of the Preschool

Annotation. The article defines the concept of «complex of means the professional training of future social workers to the work for the social adaptation of children of young preschool age to the conditions of the preschool». The means of education have been singled out and theoretically substantiated, the complex use of which in the process of professional training of future social workers to work on social adaptation of children of young preschool age to the conditions of preschool education institution will increase its efficiency.

Keywords: complex of means, future social worker, child of young preschool age, social adaptation, professional training.

Постановка проблеми. Однією з найактуальніших соціальних проблем є забезпечення необхідних умов у соціумі для позитивної соціалізації дітей, зокрема молодшого дошкільного віку. Значущим інститутом соціалізації дітей цього віку є заклад дошкільної освіти (надалі – ЗДО). Успішність перебігу процесу соціалізації дитини молодшого дошкільного віку в ЗДО, насамперед, залежить від ефективності процесу її соціальної адаптації до умов цього закладу. Провідним фахівцем, професійним обов'язком якого є здійснення соціально-педагогічного супроводу процесу соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку в ЗДО, є соціальний педагог закладу (посаду якого може обіймати особа, яка має вищу педагогічну освіту зі спеціальності «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота»). А, відтак, у процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі значна увага має приділятися формуванню їхньої готовності до такої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукових джерел засвідчив, що питання професійної підготовки фахівців соціальної галузі в закладах вищої освіти розкрито в працях вітчизняних (Р. Вайнола [1], М. Васильєва [2], О. Гуренко [3], Н. Кабусь [4], В. Костіна [5], Л. Міщик [7], І. Романова [2] та ін.) та зарубіжних (В. Сластьонін [9], О. Холостова [10] та ін.) учених. Розробкою теоретико-методологічних основ соціальної адаптації дошкільників займалися С. Курінна [6], А. Носач [8] та інші. Однак, теоретико-методичні засади забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення роботи з соціальної адаптації дітей молодшого

дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти в наукових джерелах у галузі соціальної роботи висвітлені недостатньо.

Мета статті – схарактеризувати комплекс засобів професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі аналізу наукових джерел [1; 2; 3; 4; 5; 7; 8] з проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників (зокрема до соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО) встановлено, що для її забезпечення необхідним є впровадження науково обґрунтованого методичного комплексу засобів.

Комплекс засобів з підготовки майбутніх соціальних працівників до соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти визначено як сукупність матеріальних об'єктів, різноманітних видів діяльності, що використовуються в освітньому процесі як інструментарій формування у майбутніх фахівців компетентностей, необхідних для здійснення ними соціально-педагогічного супроводу процесу соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО.

З'ясовано, що ефективність процесу підготовки майбутнього фахівця соціальної галузі до зазначеної діяльності суттєво залежить від організаційних форм навчальної роботи у вищій школі (лекції, семінарсько-практичні заняття, спецкурси, практики, курсові роботи).

Під час проходження науково-педагогічної практики у закладах вищої освіти на базі кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди було проаналізовано навчально-методичне забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО з метою визначення навчальних дисциплін та кола питань, у межах вивчення яких здобувачі вищої освіти мають можливість сформувати компетентності, необхідні для ефективної діяльності майбутніх фахівців з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО. Було визначено, що навчальними планами підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота (освітня програма «Соціальна педагогіка») не передбачено окремої навчальної дисципліни з проблеми соціальної адаптації, у межах вивчення якої можна було б сформувати готовність майбутніх фахівців до роботи з соціальної адаптації молодших дошкільників до умов ЗДО. Проте, окремі аспекти такої роботи аналізуються у ході лекційних, семінарсько-практичних занять таких навчальних курсів, як: «Вступ до спеціальності», «Історія та теорія соціальної роботи», «Основи соціалізації особистості», «Технології соціальної роботи», «Прикладні технології соціальної роботи». У межах вивчення зазначених дисциплін розглядаються окремі питання щодо трактування поняття «соціальна адаптація», визначення його сутності, різновидів, компонентів та стадій адаптаційного процесу, форм та методів роботи фахівців соціальної галузі з соціальної адаптації, зокрема й молодших дошкільників до умов ЗДО. Щодо останнього, то зазначена проблема ґрунтовно не розглядається. Крім того, в окремих темах зазначених навчальних дисциплін розкривається поняття «дезадаптація», форми і методи роботи з дезадаптованими дітьми, зокрема й у закладах дошкільної освіти.

Також було встановлено, що відповідно до вищезазначених навчальних планів передбачено проходження практик (навчальної практики, а також двох виробничих практик на підприємствах (у соціальних службах, центрах зайнятості та соціально-педагогічної практики у закладах загальної середньої освіти та спеціальних закладах освіти)), у межах яких майбутні фахівці мають можливість практично застосувати знання, уміння та навички, отримані в процесі професійної підготовки в університеті. Однак, у контексті проблеми дослідження з'ясовано, що заклади дошкільної освіти не є базою жодної із цих практик і, відповідно, програмами практик не передбачено формування компетентностей майбутніх фахівців щодо роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО.

Таким чином, результати проведеного аналізу засвідчили, що процес професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі потребує удосконалення задля забезпечення їхньої готовності до роботи з соціальною адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти, у тому числі ефективної взаємодії у процесі такої роботи з педагогічними працівниками ЗДО та батьками вихованців.

Задля збагачення навчально-методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО було розроблено комплекс засобів, метою якого є забезпечити оволодіння майбутніми фахівцями теоретичними знаннями щодо особливостей соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО; нормативно-правовою базою, формами і методами роботи з соціальною адаптації молодших дошкільнят до умов ЗДО, а також сформувати практичні навички здійснення такої роботи в майбутній професійній діяльності. Зокрема, було запропоновано курс «Основи соціалізації особистості» доповнити: лекцією на тему «Соціальна адаптація дитини молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти»; семінарсько-практичним заняттям на тему «Особливості соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО»; практичним заняттям на тему «Організація взаємодії вихователя та соціального педагога (соціального працівника) щодо забезпечення успішної соціальної адаптації дітей до умов закладу дошкільної освіти».

При цьому у ході лекційного заняття на тему *«Соціальна адаптація дитини молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти»* передбачено: розкрити поняття «соціальна адаптація дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти»; схарактеризувати фактори, які впливають на зазначений процес; виявити та проаналізувати особливості, рівні, етапи соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО; критерії оцінки її ефективності. У ході семінарсько-практичного заняття на тему *«Особливості соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти»*, окрім безпосередньо перевірки рівня теоретичних знань з теми, заплановано виконання здобувачами вищої освіти (індивідуально та групами) різноманітних практико орієнтованих завдань. Зокрема, передбачена, індивідуальна робота здобувачів вищої освіти над вирішенням різноманітних соціально-педагогічних ситуацій, зміст яких відповідає тематиці заняття (проблеми, що виникають у процесі соціальної адаптації молодших дошкільників до умов ЗДО, роль соціального фахівця закладу дошкільної освіти у забезпеченні її успішності). У межах групової роботи заплановано розробку здобувачами вищої освіти технології соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО та складання відповідної програми соціально-педагогічної діяльності, її презентація. У свою чергу, особливістю практичного заняття на тему *«Організація взаємодії вихователя та соціального педагога (соціального працівника) щодо забезпечення успішної соціальної адаптації дітей до умов закладу дошкільної освіти»* є те, що формою його проведення обрано воркшоп. А, отже, до участі в ньому передбачено запрошення «гостьового спікера» (фахівця-практика) – вихователя закладу дошкільної освіти. Це, на нашу думку, сприятиме глибшому засвоєнню майбутніми соціальними працівниками теоретичних знань, отриманих у ході лекційного заняття та самостійної роботи, а також формуванню умінь та навичок практичної роботи з соціальною адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО. Також зі здобувачами вищої освіти передбачено проведення соціально-виховного заходу (у формі дискусії) на тему *«Роль соціального педагога (соціального працівника) закладу дошкільної освіти в забезпеченні ефективності соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО»*, метою якого є сприяти формуванню у здобувачів вищої освіти спрямованості, з одного боку, на оволодіння теоретико-практичними основами роботи з соціальною адаптації молодших дошкільників до умов ЗДО, а, з іншого, – на її здійснення в майбутній власній професійній діяльності. Окрім того, передбачено організацію поза аудиторної діяльності здобувачів вищої освіти (залучення до наукових конференцій, конкурсів з даної тематики, проведення опитування здобувачів вищої освіти з метою

моніторингу їх обізнаності щодо показників рівня соціальної адаптованості дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО).

Висновки. Отже, реалізація запропонованого комплексу засобів підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО, на наш погляд, забезпечить підвищення рівня готовності здобувачів вищої освіти – майбутніх фахівців соціальної сфери до здійснення такої роботи.

Список використаних джерел:

1. Вайнола Р. Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки: монографія / за ред. С. О. Сисоевої. Запоріжжя: Хортиц. навч.-реабілітац. багатопроф. центр, 2008. 460 с.
2. Васильєва М. П., Романова І. А. Використання сучасних дидактичних методів у підготовці майбутніх соціальних працівників. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 3. С. 187-190.
3. Величко О., Гуренко О., Захарова Н. Професійна підготовка соціального педагога: теоретико-практичний конспект: колективна монографія / За заг. ред. к. пед. наук, доц. О. Гуренко. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2013. 332 с.
4. Кабусь Н. Д. Система професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до сталого розвитку соціальних груп. Збірник наук. пр. «Педагогіка та психологія». Харків, 2018. Вип. 60. С.77-87.
5. Костіна В. В. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики дезадаптації учнів: автореф. дис. ... докт. пед. наук. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2019. 40 с.
6. Курінна С., Мащенко Н. Роль різних соціальних інституцій у соціальному становленні особистості дитини дошкільного віку. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Вип. 10. Слов'янськ, 2019. С.82-96.
7. Міщик Л. І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.05 Запоріжжя, 1997. 432 с.
8. Носач А. В. Особливості підготовки майбутнього соціального педагога з адаптації молодших дошкільників до умов дошкільного навчального закладу. *Актуальні проблеми соціально-педагогічних досліджень: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців*, 17 трав. 2016 р. / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С Сковороди; за ред. М. П. Васильєвої. Харків : ХНПУ, 2016. С. 50-54.
9. Сластенин В. А. Формирование профессиональной культуры учителя: учеб. пособ. Москва: Изд-во МПГУ, 1993. 175 с.
10. Теория социальной работы: учебник / Под. ред. проф. Е. И. Холостовой. Москва: Юристъ, 2001. 334 с.

Куряча С.В.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С Сковороди

ВИМІРЮВАННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, доцент В.В. Костіна

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність проблеми вимірювання рівня професійної готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики булінгу серед підлітків у закладах загальної середньої освіти. Визначено показники, критерії та рівні готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики булінгу серед підлітків у

зкладах загальної середньої освіти, наведено діагностичний інструментарій для їх вимірювання, представлено результати експериментального дослідження з його використання.

Ключові слова: рівень професійної готовності, майбутні фахівці соціальної галузі, профілактика булінгу серед підлітків, заклади загальної середньої освіти, діагностичний інструментарій.

Kuryacha S.V. Measuring the Level of Professional Readiness of Future Specialists in the Social Sphere for the Prevention of Bullying Among Adolescents in General Secondary Education Institutions

Abstract. The article substantiates the urgency of the problem of measuring the level of professional readiness of future specialists in the social sphere for the prevention of bullying among adolescents in general secondary education institutions. Indicators, criteria and levels of readiness of future specialists in the social sphere for the prevention of bullying among adolescents in general secondary education institutions, diagnostic tools for their measurement, the results of experimental research on its use, are presented.

Keywords: level of professional readiness, future specialists in the social sphere, prevention of bullying among adolescents, general secondary education institutions, diagnostic tools.

Постановка проблеми. Дослідники у соціальній галузі [2,3,6] визначають булінг як специфічну соціальну ситуацію, що виникає в групі та заснована на порушеннях у соціальних стосунках і передбачає специфічну групову динаміку (з перерозподілом ролей, статусів, групових норм, цінностей), в якій, прямо чи побічно беруть участь усі члени колективу.

У 2019 році Україна внесла зміни до законодавства щодо міри покарання за здійснення та замовчування чи прикриття фактів булінгу. За даними Центру прав людини ZMINA у 2019 році боротьба з булінгом перейшла на новий рівень: тепер за здійснення булінгу накладають адміністративну відповідальність (за останні пів року було складено 221 адміністративний протокол); ведеться моніторинг явища булінгу (найбільш часті випадки булінгу зареєстровано у Київській, Херсонській, Кіровоградській та Черкаській областях, а найменш рідкі випадки - на Чернігівщині та Закарпатті); за статистикою найбільше страждають від булінгу діти (неповнолітні від 14 до 18 років – на першому місці, на другому – діти до 14 років)[14]. Отже, поширення явища булінгу у дитячому та молодіжному середовищі є загрозливою тенденцією розвитку сучасного суспільства, що зумовлює потребу у професійній підготовці фахівців соціальної галузі до його профілактики.

Аналіз наукових досліджень з питань підготовки фахівців соціальної галузі у сучасних умовах дозволив виокремити появу нових тенденцій, таких як [4,7,13]: підвищення професійної, соціальної та комунікативної компетентності, мобільності, активності, гнучкості та відповідальності майбутніх фахівців у прийнятті професійних рішень, їхньої спрямованості на творчий пошук; створення умов професійної підготовки, які мають сприяти самореалізації особистості майбутніх фахівців, розкриттю їх індивідуальних здібностей та можливостей, а також забезпеченню формування високого рівня професійної компетентності до певних видів діяльності, що є важливими у практиці сучасної соціальної роботи. Враховуючи вищезазначене, одним із важливих аспектів професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі у сучасних умовах є їхня практична підготовка до профілактики булінгу серед підлітків у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО), що забезпечить запобігання проявів цькування шляхом створення виховуючого, толерантного середовища для їхньої успішної соціалізації.

Аналіз досліджень. Аналіз сучасних наукових досліджень з проблеми практичної підготовки фахівців соціальної галузі до профілактики булінгу серед підлітків засвідчив, що вивчено такі її аспекти: питання формування готовності різних фахівців до профілактичної

роботи зі дітьми та молоддю (В. Костіна[7], В. Поліщук[15] та ін.); питання професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників з питань технологічного та методичного забезпечення професійної діяльності (Р. Вайнола [3], А. Капська [2, 6] та ін.). Проте проблема визначення рівня професійної готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО не є в повній мірі дослідженою та потребує наукового розгляду.

Метою статті є відбір та обґрунтування діагностичного інструментарію для вимірювання рівня професійної готовності майбутніх соціальних працівників до профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО, а також опис його використання під час експериментального дослідження.

Основний виклад матеріалу. Якісна підготовка фахівців соціальної галузі до професійної діяльності – одна з головних умов подолання сучасних соціальних проблем, що існують у нашій державі. Аналіз змісту навчального плану та дисциплін професійної підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» у ХНПУ імені Г.С. Сковороди дав можливість визначити, що спеціальної дисципліни з підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики булінгу серед підлітків у закладах загальної середньої освіти немає, хоча окремі питання, що дозволяють сформулювати загальне уявлення про суть соціальної роботи з профілактики булінгу у дитячому та молодіжному середовищі, майбутні фахівці соціальної галузі опановують під час вивчення таких навчальних дисциплін, як: «Історія і теорія соціальної роботи», «Основи соціально-правового захисту неповнолітніх», «Опіка і піклування з практикумом», «Основи соціалізації особистості», «Соціально-педагогічна робота з попередження жорстокого поводження з дітьми», «Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах», «Медіація в соціальній роботі», «Соціально-педагогічна робота з неповнолітніми правопорушниками», «Соціальна робота з профілактики адитивної поведінки».

Спираючись на ідеї науковців [7, 8, 10, 11, 12] та практичні напрацювання фахівців соціальної галузі, для підвищення рівня професійної компетентності та забезпечення практичної готовності здобувачів вищої освіти спеціальності «Соціальна робота», нами було розроблено комплекс засобів їхньої підготовки до профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО.

Ефективність розробленого комплексу засобів підготовки фахівців соціальної галузі до профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО перевірялась під час проведення експериментального дослідження на базі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди протягом лютого 2019 – жовтня 2020 років. У ході експерименту було задіяно 35 здобувачів вищої освіти спеціальності «Соціальна робота». Соціально-педагогічний експеримент реалізовувався на трьох етапах: констатувальному (визначення початкового рівня сформованості у здобувачів вищої освіти готовності до профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО); формувальному (впровадження розробленого комплексу засобів підготовки фахівців соціальної галузі до профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО); контрольному (визначення підсумкового рівня сформованості у здобувачів вищої освіти готовності до профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО та аналіз отриманих результатів дослідження).

Аналіз та узагальнення наукової літератури з проблеми практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери [1, 4, 7, 8, 12] дозволив підібрати сукупність критеріїв та показників, а також діагностичні методики для їхнього вимірювання з метою визначення рівня сформованості у здобувачів вищої освіти готовності до профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО, що представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Інструментарій для вимірювання рівня професійної готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики булінгу серед підлітків у закладах загальної середньої освіти

Критерії дослідження	Показники дослідження	Методики
Когнітивний	Усвідомленість знань здобувачів вищої освіти спеціальності «соціальна робота» про булінг.	Анкета: «Булінг та його профілактика».
Мотиваційно-особистісний	Сформованість мотивів до майбутньої професійної діяльності; інтерес та прагнення до діяльності з профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО.	Бесіда зі здобувачами вищої освіти спеціальності «соціальна робота» на тему «Моя мотивація до профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО» за розробленим нами планом; тестування за методикою вивчення мотивації у закладі вищої освіти Т.І. Ілліної.
Діяльнісний	Вміння здійснювати профілактику булінгу серед підлітків у ЗЗСО; вміння обирати найбільш доречні форми і методи профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО; здатність до творчої організації діяльності з розв'язання проблем, що виникають у ході профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО.	Педагогічне спостереження за здійсненням здобувачами вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО за розробленим нами планом; аналіз виконання творчих завдань.

У таблиці 2 визначено три рівні розвитку у майбутніх фахівців соціальної галузі показників готовності до профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО.

Таблиця 2

Рівні готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики булінгу серед підлітків у закладах загальної середньої освіти

Рівень готовності	Критерії готовності до профілактики булінгу серед підлітків у закладах загальної середньої освіти		
	Когнітивний	Мотиваційно-особистісний	Діяльнісний
Високий	У майбутніх фахівців соціальної галузі сформовано глибоку усвідомленість знань про профілактику булінгу серед підлітків у ЗЗСО (на рівні розуміння)	У майбутніх фахівців соціальної галузі сформовані професійні інтереси та мотиви до здійснення профілактики булінгу серед підлітків та прагнення соціальної реалізації відповідної професійної діяльності у ЗЗСО.	У майбутніх фахівців соціальної галузі розвинені вміння здійснювати роботу з попередження булінгу серед підлітків у ЗЗСО, здібності до творчого вирішення проблем, що виникають у ході організації професійної діяльності в означеному напрямі.

Рівень готовності	Критерії готовності до профілактики булінгу серед підлітків у закладах загальної середньої освіти		
	Когнітивний	Мотиваційно-особистісний	Діяльнісний
Середній	У майбутніх фахівців соціальної галузі сформовано достатній рівень знань про профілактику булінгу серед підлітків у ЗЗСО), але недостатньо розвинена усвідомленість їхнього значення у професії	Майбутні фахівці соціальної галузі готові до здійснення діяльності з профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО тільки в типових стандартних ситуаціях, бракує розвитку інтересу та мотивації до реалізації відповідної професійної діяльності у ЗЗСО.	Майбутні фахівці соціальної галузі демонструють здатність до організації планування до розв'язання проблем що виникають у ході роботи, проте не виявляють активність у пошуку нових форм та засобів роботи щодо запобігання булінгу у ЗЗСО .
Низький	У майбутніх фахівців соціальної галузі сформовано часткові та несистемні знання щодо профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО	Майбутні фахівці соціальної галузі не готові до здійснення діяльності з профілактики булінгу серед підлітків, відсутній інтерес та мотивація до реалізації відповідної професійної діяльності у закладах загальної середньої освіти.	Майбутні фахівці соціальної галузі демонструють нездатність до організації профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО, не виявляють активність у пошуку будь-яких форм та засобів роботи щодо запобігання булінгу, потребують допомоги у вирішенні типових стандартних завдань.

Для вивчення когнітивного критерію ми застосували розроблену нами анкету «Булінг та його профілактика», що дозволило виявити рівень знань здобувачів про основні форми булінгу, особливості його розвитку та методи запобігання у підлітковому середовищі. За результатами анкетування під час констатувального етапу експериментального дослідження було визначено, що 25,7% (9 респондентів) мають високий рівень розвитку знань щодо профілактики булінгу серед підлітків у закладах загальної середньої освіти, 54,3% (19 респондентів) мають середній рівень розвитку за досліджуваним критерієм, а 20% мають низький рівень (7 респондентів), що підтвердило необхідність підвищення рівня їхньої когнітивної готовності до профілактики булінгу серед підлітків.

Також нами було проведено методичку вивчення мотивації у закладі вищої освіти (Т.І. Ільїної) [5, с. 57], результати якої корелюються з результатами, що отримано за попередньою методикою: 54,3% респондентів із середнім рівнем сформованості знань мали мотивацію до набуття знань; 25,7% респондентів з високим рівнем сформованості знань – мали мотивацію до оволодіння професією; 20% респондентів з низьким рівнем сформованості знань – мали мотивацію до отримання диплому, що також підтвердило необхідність підвищення їхньої мотиваційної готовності до відповідного виду діяльності .

Для підвищення рівня професійної готовності майбутніх соціальних працівників до профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО за визначеними трьома критеріями було проведено формувальну частину експериментального дослідження під час організації науково-дослідницької діяльності в умовах студентського наукового товариства (СНТ), науково-педагогічної та науково-дослідної практик у закладах вищої освіти та впроваджено

розроблений нами комплекс засобів. З майбутніми соціальними працівниками було проведено низку таких заходів: майстер-класи з використанням метафоричних карт з профілактики булінгу «Я можу допомогти!», що було апробовано під час міжвузівської дистанційної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи» (Харків, 2020) та з використанням вправ та ігор з профілактики булінгу, який було апробовано в умовах тематичного засідання СНТ під час участі в організації Всеукраїнської акції «Тиждень боротьби з насиллям» (Харків, 2019); інтерактивна бесіда зі здобувачами вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього рівня «Методичні основи профілактики булінгу серед підлітків у закладах загальної середньої освіти»; аудиторні заняття зі здобувачами першого (бакалаврського) освітнього рівня (лекційне заняття на тему: «Булінг як соціальне явище: історія досліджень і сучасні тенденції»; семінарські заняття на теми: «Суть і особливості соціальної профілактики булінгу серед підлітків» та «Технологічне забезпечення соціальної профілактики булінгу в зарубіжних країнах»).

Результати контрольного етапу експериментального дослідження дозволили визначити позитивні зрушення у динаміці рівня готовності майбутніх фахівців до зазначеного виду професійної діяльності. Також позитивним результатом проведеної роботи можна вважати проявлену майбутніми фахівцями активність у вирішенні творчих завдань щодо профілактики булінгу у підлітковому середовищі.

Висновки: Нами було з'ясовано, що: 1) для вимірювання рівня професійної готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики булінгу серед підлітків у закладах загальної середньої освіти необхідним є визначення таких критеріїв та показників: когнітивний (рівень сформованості знань здобувачів про основні форми булінгу, особливості його розвитку та методи запобігання); мотиваційно-особистісний та діяльнісний (рівень мотивації та рівень вмінь до профілактики булінгу серед підлітків у закладах загальної середньої освіти); а також використання діагностичного інструментарію (авторська анкета для визначення рівня сформованості знань «Булінг та його профілактика»; тест Т.І. Ільїної «Методика мотивації до навчання у вищому навчальному закладі»; творчі завдання); 2) у ході проведеного експериментального дослідження отримали позитивну динаміку змін за трьома вищезазначеними критеріями, що свідчить про ефективність розробленого комплексу засобів та дозволяє використовувати його у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі.

Список використаних джерел:

1. Алексюк А. Педагогіка вищої освіти. Історія. Теорія : підручник для студентів Київ : Либідь. 1998. 560 с.
2. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / за ред. А.Й. Капської. Київ: Наук. Світ. 2002. 164 с.
3. Вайнола Р.Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика. Київ: НПУ імені МП Драгоманова. 2008. 134 с
4. Васильєва М.П., Подберезький М.К. Підготовка соціальних працівників відповідно до сучасних вимог соціально-педагогічного напрямку професійної діяльності. *Матеріали науково-практичної конференції: «Інновації в підготовці та професійній діяльності фахівців соціальної сфери»*. (Харків, 2017). Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди. С. 7-8.
5. Т.И. Ильина. Методика «Мотивация обучения в вузе». *Мотивация и мотивы*. / Ильин Е.П.: навч. посіб. СПб.: Питер. 2002. 512с. URL: https://bookap.info/book/ilin_motivatsiya_i_motivy/gl57.shtm#1 (дата звернення: 13.11.2019)
6. Капська А.Й. Деякі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка*. Серія: Педагогічні науки. 2010. № 15. С. 12–16.

7. Костіна В. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів. *Педагогіка та психологія*. Вип.57. Харків, 2017. С.112 – 125.
8. Кон, И. С. Юность как социальная проблема. *Общество и молодёжь*. Москва: Молодая гвардия, 1973. С. 22-51.
9. Курило В. Моделювання системи критеріїв оцінки розвитку освіти в регіоні. *Педагогіка та психологія*. 1999. № 2. С. 35-39.
10. Кривцов С. Генеза здійснення особистості: монографія. Київ: Вид-во: ТОВ «КММ». 2006. 256 с.
11. Олійник В. Психологія в соціальній і педагогічній практиці (Методологія, методи, програми, процедури): навч. посібник для вищої школи. Київ: Наукова думка. 1998. 224 с.
12. Максименко С.Д. Психолого-педагогічні аспекти формування особистості в учбово-виховному процесі. Київ: Мінпрос УРСР, НДІ психології УРСР, 1981. 238с.
13. Міщик Л.І Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти. Запоріжжя: Промінь. 1997. 370 с.
14. Пазичук А. Пів року боротьби з цькуванням – підсумки експерта. *Центр прав людини ZMINA*. URL: https://zmina.info/articles/pivroku_borotbi_z_bulingom_u_shkolah_pidsumki_jeksperta (дата звернення: 02. 10. 2020).
15. Поліщук В. А. Підготовка майбутніх соціальних працівників до попередження агресивного ставлення до дітей. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 29–30 квіт. 2014 р. ТНПУ. [за заг. ред. О. Кікінежді]. Тернопіль : [Стереарт]. 2014. С. 714–717.

Літвиненко Ю.С.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент І.А. Романова

Анотація. У статті проаналізовано зміст поняття «підготовка майбутнього соціального працівника до профілактики девіантної поведінки підлітків»; визначено особливості підготовки майбутніх соціальних працівників і педагогів до профілактики девіантної поведінки підлітками у закладах загальної середньої освіти в ХНПУ імені Г.С. Сковороди; визначено позитивні позиції в підготовці здобувачів вищої освіти до роботи з профілактики девіантної поведінки підлітків; запропоновано шляхи покращення існуючої системи підготовки у цьому напрямі.

Ключові слова: профілактика, девіантна поведінка, підліток, заклад загальної середньої освіти, підготовка, соціальний працівник, соціальний педагог, здобувач вищої освіти.

Litvynenko Yu.S. Training of Social Workers to Prevent Deviant Behavior of Adolescents

Annotation. The article analyzes the content of the concept "preparation of the future social worker for the prevention of deviant behavior of adolescents"; the peculiarities of preparation of future social workers and teachers at H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University for prevention of deviant behavior of adolescents in general secondary education institutions are determined; the positive positions in the preparation of higher education students to work on the

prevention of deviant behavior of adolescents are identified; the ways to improve the existing training system in this direction are suggested.

Keywords: prevention, deviant behavior, adolescent, general secondary education, training, social worker, social pedagogue, student.

Постановка проблеми. Сьогодні у межах постійного оновлення освітніх програм з підготовки здобувачів вищої освіти до цієї діяльності залучаються різні стейкхолдери. Одним з пріоритетних напрямів підготовки майбутніх соціальних працівників і педагогів є профілактична діяльність, особливо в закладах освіти. Зокрема, профілактика девіантної поведінки підлітків є одним з головних завдань психологічної служби закладу загальної середньої освіти. Аналіз досвіду підготовки майбутніх соціальних працівників і педагогів у конкретному закладі вищої освіти, виявлення переваг і недоліків можуть бути враховані під час оновлення освітніх програм задля покращення якості вищої освіти.

Вихідні передумови. Проблема підготовки фахівців до роботи з девіантними дітьми завжди була в центрі уваги наукових пошуків. Проблеми розвитку особистості майбутніх соціальних педагогів у системі професійної підготовки розглядаються у працях О. Безпалько, М. Васильєвої, Л. Міщик, В. Поліщук, А. Капської, С. Харченка та інших.

Проблеми формування готовності майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактичної діяльності з дітьми та молоддю вивчали В. Галузинський, І. Козубовська, С. Пашенко тощо.

Зокрема, у дослідженні М. Волошенко було розроблено модель формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки [1].

Ключко О. досліджувалися особливості підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей підліткового віку [3].

Чусова О. експериментально перевіряла ефективність системи підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами девіантної поведінки [6].

Закордонний досвід підготовки соціальних працівників до роботи з дітьми групи ризику в США та Великій Британії вивчала Шпенік С. [7].

Однак, у зв'язку із затвердженням Стандарту підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» [4] наукові дослідження щодо покращення практики підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі мають продовжуватися задля підвищення якості вищої освіти.

Мета статті –проаналізувати особливості підготовки майбутніх соціальних педагогів і працівників до профілактики девіантної поведінки підлітків.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури свідчить, що поняття «підготовка майбутніх соціальних працівників» розглядається по-різному. Так, Ключко О., досліджуючи особливості підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків, визначає її, як «комплекс планомірних, організованих засобів усіх учасників навчально-виховного процесу, спрямованих на засвоєння професійних знань, оволодіння уміннями і навичками профілактичної роботи, формування професійно важливих якостей особистості соціального педагога» [3, с.11].

У дослідженні Чусової О. підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами девіантної поведінки визначається, як «цілеспрямований, спеціально організований процес формування позитивної мотивації та свідомої позиції щодо фасилітативної взаємодії з девіантними молодшими школярами, відповідних професійних умінь і навичок у сфері соціально-педагогічної профілактики й корекції відхилень поведінки шляхом розвитку властивостей та якостей особистості, необхідних для подальшої ефективної соціально-педагогічної діяльності» [6, с.47-48].

Волошенко М. професійну підготовку майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки розглядає, як «цілеспрямований процес формування в них знань, умінь, навичок, якостей і практичного

досвіду, необхідних для успішного вирішення завдань професійної соціальної роботи з означеною категорією клієнтів» [1, с.56].

Тож, під підготовкою майбутніх соціальних працівників до профілактики девіантної поведінки підлітків будемо розуміти цілеспрямований процес формування інтегративного особистісного утворення, що характеризується здатністю успішно проводити професійну діяльність у визначеному напрямі.

Аналізуючи практику підготовки здобувачів вищої освіти в Україні, необхідно зупинитися на принципі дуальності, який передбачає посилення практичної підготовки майбутніх фахівців. У галузі соціальної роботи існує цінний досвід впровадження цього принципу.

Зокрема, у дослідженні Шпенік С. описується досвід британської прискореної програми підготовки соціальних працівників «Фронтлайн» (м. Лондон, м. Манчестер) до соціальної роботи з девіантними дітьми. У соціальних агентствах для дітей при органах місцевої влади під керівництвом досвідченого соціального працівника-консультанта здобувачі вищої освіти протягом року проходять практико-орієнтоване навчання шляхом взаємодії з «дітьми та сім'ями групи ризику». До практики допускаються студенти, які пройшли теоретичне навчання (46 днів навчання) щодо особливостей роботи з «особами групи ризику» та системного підходу розуміння проблем сімей і дітей. Лише після успішного проходження практики, студенти розпочинають на другому році підготовки індивідуальну роботу з вищезазначеними клієнтами в аспекті ведення окремого випадку соціальної роботи з дітьми та сім'ями «групи ризику» [7, с.64-65].

Подібну практику можна порівняти зі стажуванням в Україні. Зокрема, ст.29 ЗУ «Про зайнятість населення» розширюються можливості для підвищення конкурентоспроможності молоді шляхом надання права проходити стажування. Метою стажування визначається набуття досвіду з виконання професійних завдань та обов'язків, удосконалення професійних знань, умінь та навичок, вивчення та засвоєння нових технологій, техніки, набуття додаткових компетенцій [2]. Хоча є дві принципові відмінності від Британської пришвидшеної моделі: 1) можна проходити стажування за професією, за якою здобувається освіта, в організаціях незалежно від форми власності на умовах, визначених договором про стажування тільки у вільний від навчання час; 2) для проходження стажування необхідно вже здобути певну кваліфікацію і продовжувати навчатися на наступному рівні вищої освіти. Тож, якщо здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти прийшов тільки після закінчення закладу загальної середньої освіти, то він не може стажуватися. Таким чином, для реалізації принципу дуальності в освіті необхідно внести відповідні зміни у положення про стажування.

У сучасних умовах кожен заклад вищої освіти пропонує свою родзинку й спеціалізацію для приваблення абітурієнтів. Проте мінімальний комплекс вимог до загального рівня підготовки майбутніх фахівців, який містять державні стандарти, має бути дотриманим.

Аналізуючи практику підготовки фахівців зі спеціальності 231 «Соціальна робота» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у ХНПУ імені Г.С. Сковороди до роботи з профілактики девіантної поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти, необхідно відзначити, що у 2019 році МОН України було затверджено Стандарт підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота». У 2020 році Освітня програма «Соціальна педагогіка» [5] з підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти пройшла акредитацію.

Аналіз освітніх компонентів, практики підготовки майбутніх соціальних працівників і педагогів у ХНПУ імені Г.С. Сковороди визначив, що підготовка до професійної діяльності з профілактики девіантної поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти здобувачів відбувається цілеспрямовано й комплексно. Хоча спеціальної дисципліни стосовно профілактики девіантної поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти в циклі професійної підготовки бакалаврів не передбачено, але теоретичні основи цього напрямку

роботи соціального працівника і педагога розглядаються в межах окремих дисциплін. Так, освітній компонент «Технології соціальної роботи» містить лекційне й семінарське заняття на тему: «Технології соціальної профілактики та адаптації»; «Основи соціалізації особистості» - семінарське заняття на тему: «Група однолітків як фактор соціалізації: можливості і ризики»; дисципліна «Арт-терапевтичні методики в соціальній роботі» передбачає опрацювання цілої низки тем на семінарських заняттях: «Види арт-терапії та їх корекційний вплив», «Діагностичний, профілактичний і терапевтичний інструментарій арт-терапії», «Принципи й організаційні процедури арт-терапії в соціальній роботі з різними категоріями клієнтів», «Арт-терапія в соціальній роботі з правопорушниками», «Використання рольових ігор із ляльками в профілактиці, корекції й консультуванні», «Використання казкотерапії в профілактиці девіацій», передбачено створення власного банку ігор за самостійно обраним напрямом та категорією осіб, де здобувачі вищої освіти можуть підібрати ігри для подальшої роботи з профілактики девіантної поведінки молодших підлітків, тощо; «Соціально-педагогічна робота з неповнолітніми правопорушниками» передбачає проведення лекційних і семінарських занять за темами: «Девіантна поведінка неповнолітніх як форма соціальної дезадаптації», «Методи діагностики соціально дезадаптованої поведінки дітей та молоді», «Зміст соціально-педагогічної роботи з профілактики правопорушень» (питання: 1) Основні напрями та принципи профілактичної роботи. 2) Інноваційні форми і методи соціально-педагогічної профілактики), «Соціально-педагогічна профілактика правопорушень у закладах загальної середньої освіти»; освітній компонент «Медіація у соціальній роботі» містить тему «Шкільна медіація як засіб подолання конфліктів у закладах загальної середньої освіти»; у межах дисципліни «Соціальна робота в системі ювенальної юстиції» розглядається питання: «Соціально-психологічна допомога дітям з девіантною поведінкою»; та інші. Окрім того, заняття з дисциплін «Соціальна робота з профілактики адиктивної поведінки» спрямовані на підготовку до профілактики адиктивної поведінки, що є одним із видів девіантної поведінки; а «Соціальна робота у закладах загальної середньої освіти (з практикумом)» допомагає як теоретично, так і практично оволодіти необхідними компетентностями щодо пріоритетного напрямку діяльності психологічної служби в закладі загальної середньої освіти – профілактиці девіантної поведінки учнів.

Одним з ключових компонентів у підготовці фахівця є професійно-орієнтована практика. Програма підготовки майбутніх соціальних педагогів і працівників містить практично-орієнтований компонент підготовки, до якого входять:

- проходження навчальної практики у державній установі «Служба пробації», де здобувачів вищої освіти ознайомлюють з основними напрямками діяльності установи, пробаційними програмами («Подолання агресивної поведінки», «Формування життєвих навичок», тощо) та особливостями профілактичної, соціально-виховної роботи з контингентом осіб, якими опікується служба пробації, до яких входять, у тому числі, неповнолітні правопорушники та підлітки з девіантною поведінкою, які навчаються у закладах освіти;

- проходження практикуму з соціально-педагогічної роботи в закладах освіти, де здобувачі освіти зможуть ознайомитися з нормативно-правовими документами, в рамках яких працює соціальний педагог навчального закладу, пакетом документації соціального педагога, в тому числі з документацією підлітків, з якими проводиться профілактична робота, ознайомитися з профілактичним напрямом роботи соціального педагога навчального закладу, у межах консультацій з фахівцем та спостереженням за його роботою, а також провести профілактичні заходи з учнями класу, за якими спостерігає здобувач;

- проходження виробничої соціально-педагогічної практики у закладах загальної середньої освіти та спеціальних закладах освіти, де майбутні соціальні педагоги мають змогу ознайомитися з особливостями здійснення профілактичної діяльності соціального педагога в означеній установі, з особливостями професійно-етичної взаємодії соціального педагога з батьками дитини та самими дітьми, серед яких обов'язково є діти з девіантною поведінкою;

зможуть практично працювати з певним класом, за яким здобувача освіти буде закріплено, розробити та впровадити власні профілактичні заходи.

У дослідженні Волошенко М. узагальнено, що сучасна професійна підготовка майбутніх фахівців до роботи з підлітками девіантної поведінки має низку недоліків: 1) недостатньо враховує особливості українського суспільства, зокрема положення особистості підлітка в сучасних умовах; 2) не спрямована на формування у студентів здатності прогнозувати і корегувати негативні прояви у поведінці особистості; 3) не передбачає цілеспрямованої підготовки до роботи з девіантними підлітками, практичних занять корекційного спрямування та можливості взаємодіяти з підлітками-девіантами, та інші [1, с.55]. Проведений аналіз досвіду підготовки майбутніх соціальних працівників у ХНПУ імені Г.С. Сковороди частково спростовує цей висновок. Зокрема, збільшення практичної підготовки майбутніх соціальних працівників за рахунок введення практикумів на базах соціальних інституцій, які надають соціальні послуги підліткам з девіантною поведінкою (взаємодія зі шкільним офіцером поліції на базі закладав загальної середньої освіти; інспекторами секторів ювенальної пробачії, з центром соціально-психологічної реабілітації неповнолітніх), значно розширили можливості взаємодії з підлітками-девіантами. Проте, погоджуємося, що практичних занять корекційного спрямування не вистачає. Тому, необхідно збільшувати частку тренінгів щодо опанування навичками корекційної роботи з підлітками з девіантною поведінкою із залученням фахівців з партнерських організацій.

Висновки. Проведений аналіз практики підготовки майбутніх соціальних працівників і педагогів до профілактики девіантної поведінки підлітків у ХНПУ імені Г.С. Сковороди виявив цілеспрямованість і системність такої підготовки, теоретична підготовка доповнюється значною практичною роботою здобувачів. Бажано продовжувати розширяти можливості для практичної взаємодії здобувачів з партнерськими організаціями, зокрема долучаючись до реалізації недержавними громадськими організаціями соціальних проєктів за цим напрямом.

Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз можливостей впровадження інтерактивних методів навчання майбутніх соціальних педагогів у сучасну модель дистанційної освіти.

Список використаних джерел:

1. Волошенко М.О. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Одеський національний політехнічний університет. Одеса, 2016. 267 с.
2. ЗУ «Про зайнятість населення» №5067-VI від 05.07.2012. *Відомості Верховної Ради України*. 14.06.2013 – 2013 р., №24, стор.1284, стаття 243.
3. Ключко О.О. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей підліткового віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2016. 23 с.
4. Наказ Міністерства освіти і науки України «Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» від 24.04.2019 р. №557.
5. Освітня програма «Соціальна педагогіка» з підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота». Режим доступу: http://smc.hnpu.edu.ua/files/osvitni_programy/proekt.pdf
6. Чусова О.М. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами девіантної поведінки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Одеса, 2017; Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», Слов'янськ, 2017. 381 с.
7. Шпеник С.З. Підготовка соціальних працівників до роботи з дітьми групи ризику в США та Великій Британії: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2016. 234 с.

Ліщина Ю.А.
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент Кабусь Н.Д.

Анотація. У статті розглянуто теоретичні засади і практичні аспекти профорієнтаційної роботи у закладах освіти; визначено суть готовності майбутніх соціальних педагогів до профорієнтаційної діяльності в закладах загальної середньої освіти як інтегративного особистісного утворення, що характеризується стійкою системою мотиваційно-ціннісних орієнтацій, професійно-орієнтованих знань, умінь та особистісних якостей, що уможливають фахівцем розробку й реалізацію системи роботи із залученням відповідної команди фахівців з метою свідомого професійного самовизначення учнівської молоді та її подальшого позитивного професійного становлення та розвитку; обґрунтовано структурні компоненти відповідної готовності майбутніх фахівців соціальної галузі.

Ключові слова: професійна орієнтація, професійне самовизначення, заклади загальної середньої освіти, фахівець соціальної галузі, професійна підготовка, готовність.

Lishchyna Yu.A. Readiness of future specialists in the social field to career guidance work with students of general secondary education

Abstract. The article considers theoretical principles and practical aspects of career guidance in educational institutions. Readiness of future social teachers for career guidance in general secondary education is identified as an integrative personal quality, characterized by a stable system of motivational and value orientations, professionally oriented knowledge and skills as well as qualities that enable specialists to develop and implement a system of work with the involvement of a team of specialists for the purpose of conscious professional self-determination of youth and its further positive professional development and development. Structural components of future readiness of future specialists in the social field have been substantiated.

Keywords: professional orientation, professional self-determination, general secondary education institutions, future specialists in the social field, professional training, readiness.

Постановка проблеми. Проблема професійного самовизначення особистості завжди була актуальною, адже кожна людина прагне обрати професію, котра стане для неї не лише джерелом матеріального благополуччя, а й надаватиме емоційне задоволення від трудової діяльності. Допомогу підростаючому поколінню у свідомому професійному самовизначенні мають здійснювати не лише батьки, а й педагоги усіх рівнів освіти й, зокрема, соціальні педагоги як фахівці в галузі соціального виховання й просвіти населення, які мають бути організаторами й координаторами системи профорієнтаційної діяльності в закладах загальної середньої освіти, здатними налагоджувати інформаційно-пізнавальну, навчально-виховну, стимулюючу, діагностичну, організаційно-координаційну роботу в цьому напрямі, отже відповідна професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показав, що теоретичні засади профорієнтаційної діяльності розкрито у працях О. Вітківської, А. Довгаля, Т. Кухарчук, О. Мельника, Н. Отрощенко, Н. Побірченко, Б. Федоришина, М. Фіцули та інших дослідників, питання підготовки педагогів до здійснення профорієнтаційної роботи серед молоді вивчали Л. Тимчук, І. Чорна, Г. Шліхта, В. Харламенко та ін. Так, В.Мачуський підкреслює, що закінчуючи школу кожен випускник має

самостійно визначити свій соціальний та професійний статус, що передбачає розуміння змісту майбутньої професійної діяльності, можливості задоволення потреб у професійному і кар'єрному зростанні, самоствердження у професійному середовищі тощо. При цьому основною проблемою, яка виникає у процесі професійного самовизначення на соціально-економічному рівні, є протиріччя між потребою суспільства в кадрах і реальними професійними планами молоді та потребою в самореалізації на індивідуальному рівні [4].

Метою статті є обґрунтування суті та структури готовності майбутніх соціальних працівників до профорієнтаційної роботи з учнями закладів загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Здійснений науковий пошук та власні спостереження автора свідчать, що учні старших класів закладів загальної середньої освіти, на жаль, мають досить неповні і несистематизовані уявлення про різні професії й відчувають суттєві утруднення у професійному самовизначенні. Аналіз наукових джерел [2; 3; 4; 5; 7] свідчить, що під професійною орієнтацією розуміють систему роботи, що охоплює професійні освіти, інформацію, психодіагностику, консультування, профорієнтацію, ознайомлення молоді з можливостями побудови кар'єри у обраній професії шляхом розвитку професійних інтересів і набуття професійного досвіду молодшої людини у контексті навчання впродовж життя. При цьому профорієнтаційна діяльність у закладах освіти реалізується протягом всього періоду навчання на декількох етапах: ознайомлювально-пошуковому, формування професійної свідомості та уточнення соціально-професійного статусу, в процесі проходження яких в учнів розвивається позитивне ставлення до праці й трудової діяльності загалом, інтерес до самопізнання і самовизначення, й, насамкінець, свідомий пошук найбільш прийнятної сфери професійної діяльності відповідно до особистих потреб, інтересів, устремлінь та можливостей. З цієї метою соціальні педагоги, класні керівники, вчителі різних предметів мають використовувати увесь доступний арсенал методів і форм роботи, зокрема організовувати індивідуальні та групові заняття, відеоуроки, екскурсії, класні години, факультативні заняття, роботу з психометричної, профорієнтаційної діагностики особистості учня, створення індивідуального портфоліо тощо. Дослідники відзначають, що важливими умовами ефективного профорієнтаційного навчання є: спеціально організоване позитивне освітнє середовище, що сприяє всебічному розвитку зростаючої особистості, надає можливість ризикувати без страху невдачі та отримувати конструктивний зворотний зв'язок; підтримка спеціалістів з профорієнтаційного навчання; взаємодія з великою кількістю суб'єктів (включаючи фахівців з професійного розвитку, викладачів закладів вищої та професійної освіти, працедавців, відомих людей, учителів, батьків – представників різних професій, однолітків тощо); підтримка та заохочення, завдяки яким молодь може навчатися більш ефективно разом з іншими [2].

Водночас, системна організація такої діяльності потребує відповідної готовності фахівців соціальної галузі. Аналіз праць М. Васильєвої [1], І. Романової, М. Сех [6] дозволяє нам під готовністю фахівців соціальної галузі – соціальних педагогів та працівників до профорієнтаційної роботи з учнями закладів загальної середньої освіти розуміти інтегративне особистісне утворення, яке характеризується стійкою системою мотиваційно-ціннісних орієнтацій, професійно-орієнтованих знань, умінь та особистісних якостей, що уможливають фахівцем розробку й реалізацію системи роботи із залученням відповідної команди фахівців з метою свідомого професійного самовизначення учнівської молоді та її подальшого позитивного професійного становлення та розвитку.

Важливими структурними компоненти готовності соціальних педагогів та працівників до профорієнтаційної роботи з учнями закладів загальної середньої освіти є мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісний і діяльнісний. Так, мотиваційно-ціннісний компонент готовності відображає висвітлює стійку систему ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців соціальної галузі, їхнє прагнення до діяльності з допомоги підростаючому поколінню у здійсненні свідомого професійного вибору, прагнення до набуття необхідних компетентностей для роботи в цьому напрямі. Когнітивний компонент готовності соціальних педагогів та працівників до профорієнтаційної роботи з учнями закладів загальної середньої

освіти відображає повноту та гнучкість знань щодо різноманіття світу професій, суті, мети, принципів, завдань, методів, форм, технологій профорієнтаційної діяльності з метою досягнення її результативності. Особистісний компонент відбиває сформованість особистісних якостей (організаційно-управлінських, комунікативних, творчих, володіння фахівцем мистецтвом красномовства та переконання), що забезпечують здатність соціального працівника ефективно взаємодіяти з різними суб'єктами профорієнтаційної діяльності. Діяльнісний компонент готовності майбутніх соціальних працівників характеризується здатністю майбутніх фахівців до використання ефективних сучасних, в тому числі інноваційних методів і технологій профорієнтаційної діяльності, здатність розробляти цікавий мотивуючий зміст профорієнтаційних заходів, залучати молодь до активної самоосвітньої діяльності в цьому напрямі, сприяти становленню молодого покоління свідомими й відповідальними суб'єктами життєдіяльності.

З урахуванням праць М. Васильєвої [1], О. Карпенко [2], І. Романової [6] та інших дослідників професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів та працівників до профорієнтаційної роботи з учнями закладів загальної середньої освіти розуміємо як процес набуття майбутніми фахівцями під час навчання у закладі вищої освіти необхідних знань, умінь, навичок, досвіду щодо особливостей здійснення профорієнтаційної роботи, а також можливості творчо застосовувати їх у майбутній професійній діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, готовність майбутніх фахівців соціальної галузі – соціальних педагогів та працівників до профорієнтаційної роботи з учнями закладів загальної середньої освіти є важливою умовою ефективності профорієнтаційної роботи в закладах освіти, що передбачає розробку й реалізацію системи роботи із залученням відповідної команди фахівців з метою свідомого професійного самовизначення учнівської молоді та її подальшого позитивного професійного становлення та розвитку.

Набуття теоретичної готовності майбутніми соціальними педагогами до профорієнтаційної роботи з учнями закладів загальної середньої освіти відбувається під час вивчення курсу «Профорієнтація в соціальній роботі», водночас здобуття досвіду такої діяльності відбувається в процесі проходження різного виду практик, а також під час організації профорієнтаційних заходів в закладах освіти.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка навчально-методичного забезпечення профорієнтаційної роботи з учнями закладів загальної середньої освіти

Список використаних джерел:

1. Васильєва М.П., Подберезський М.К. Підготовка соціальних працівників відповідно до сучасних вимог соціально-педагогічного напрямку професійної діяльності. *Інновації в підготовці та професійній діяльності фахівців соціальної сфери*: матер. всеукр. наук.-практ. конф., 24 листопада 2017 р., ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Х., 2017. С.7-8
2. Карпенко О.Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти: монографія. Дрогобич: Коло, 2007. 374с.
3. Концепція профільного навчання в старшій школі. Наказ МОН України № 1456 від 21. 10. 2013. *Трудова підготовка в сучасній школі*. 2013. № 10. С. 2-10.
4. Мачуський В.В. Формування готовності старшокласників до професійного самовизначення у сфері технічної діяльності в позашкільних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07. "Теорія і методика виховання". Київ, 2001. 24 с.
5. Мельник О.В. Зміст, форми та методи профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання: наук.-метод. посіб. К.: Педагогічна думка, 2008. 56 с.
6. Сех М.І., Романова І.А. Готовність соціального працівника до роботи з людьми похилого віку в умовах благодійної організації. *Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи*: матеріали міжвузівської дистанційної студентської науково-практичної конференції 27 травня 2020 р. Харків, ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2020. С. 67-74.

7. Царенко О. М. Інноваційні засоби у вивченні курсу «Теорія та методика профорієнтаційної роботи». *Наукові записки*. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2017. Вип. 12. Ч. 3. С. 181-187.

Павлюченко С.Ю.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

АНАЛІЗ ДОСВІДУ ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ПІДЛІТКАМИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент І.А. Романова

Протягом останнього десятиліття з проблеми профілактики вживання наркотичних речовин міжнародною спільною затверджено низку нормативно-правових документів. Зокрема, Управлінням ООН з наркотиків і злочинності було розроблено міжнародні стандарти з профілактики вживання наркотиків [1], які узагальнюють наявні в даний час наукові дані, що описують інтервенції й політику профілактики. Стратегії профілактики, засновані на наукових доказах роботи з сім'ями, школами та спільнотою, можуть забезпечити збереження здоров'я й безпеки дітей та молоді.

За статистичними даними «Звіту щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2019 рік» [2] Україна не має повного обсягу зведеної інформації з питання поширеності вживання наркотичних речовин серед населення. У віковій категорії 15-64 років такі дослідження не проводяться. Здійснюються лише деякі кроки для вивчення поширеності вживання наркотиків серед певних категорій громадян. Так, з 1995 року на регулярній основі здійснюється опитування учнівської молоді в рамках міжнародного проєкту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD». Останні дані про споживання різних речовин (алкоголю, тютюну, наркотиків) серед 15-17-річних учнів були отримані в 2019 році в рамках цього проєкту. За результатами опитування спостерігається стійка тенденція до зростання вживання наркотичних речовин дівчатами. Зокрема, частка підлітків, які вживали хоча б один раз в житті які-небудь наркотичні речовини, склала 18%, а серед дівчат зросла в 1,5 рази в порівнянні з 2015 роком (з 12,7% у 2015 році до 18,1% у 2019 році). 8,7% підлітків вживали марихуану, 9,2% - інгалянти, вживання двох і більше наркотичних речовин серед усіх опитаних склала 4,2%.

Аналіз нормативно-правових документів і наукової літератури дозволив визначити, що протягом останніх п'яти років в Україні здійснюється системна робота щодо профілактики вживання наркотичних речовин підлітками й молоддю.

Так, Кабінетом Міністрів України затверджено План заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, яким передбачено розробку й затвердження Стандарту з профілактики вживання психоактивних речовин.

В Україні питання реалізації профілактичних заходів щодо вживання наркотичних речовин здійснюються центральними органами виконавчої влади: Міністерством освіти і науки України, Міністерством охорони здоров'я, Мінмолодьспорту, Міністерством соціальної політики України. Зокрема, МОН здійснює методичне керівництво й координацію діяльності з профілактики в системі освіти; Мінмолодьспорту здійснює координацію діяльності з профілактики та пропагуванню здорового способу життя серед молоді; Мінсоцполітики забезпечує проведення соціально-профілактичної роботи, спрямованої на запобігання потраплянню сімей, дітей та молоді в складні життєві обставини. Ліва частина

профілактичних заходів у закладах освіти здійснюється недержавними організаціями в межах реалізації проєктів.

Питання профілактики вживання ПАР інтегровано у зміст загальної середньої освіти таких предметів, як «Основи здоров'я», «Біологія», у систему виховної роботи («Комплексна програма з профілактики наркотичних та алкогольних проблем, зорієнтована на учнів 1-11 класів, їх батьків та персонал загальноосвітніх закладів I-III ступенів навчання» (2014 р.) [3]). На сьогодні діє Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016-2020 роки, яка націлена на формування здорового способу життя молоді шляхом здійснення заходів, спрямованих на популяризацію та утвердження здорового й безпечного способу життя та культури здоров'я серед молоді.

В Україні затверджено Державний стандарт соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, відповідно до якого Мінсоцполітики, а саме Центрами соціальних служб для сімей, дітей та молоді було надано профілактичні послуги 12 924 сім'ям, які перебували у складних життєвих обставинах, пов'язаних із вживанням алкоголю та/або ПАР. Переважна кількість послуг була направлена на профілактику «негативних явищ» та на заходи щодо формування здорового способу життя. За даними обласних державних адміністрацій у 2018 році було проведено 578 126 різноманітних заходів з питань профілактики та зниження рівня вживання ПАР, а саме: - 550 382 – індивідуальних бесід; - 17 208 – лекцій; - 4 932 – виховних годин; - 1 733 – телепередач; - 1 474 – виступів на радіо; - 1 346 – тренінгів; - 644 – семінарів; - 407 – публікацій інформаційної та методичної літератури [2].

На сьогодні в Харкові працюють близько 20 громадських організацій, що займаються питаннями профілактики поширення наркотиків і надання допомоги наркозалежним.

У 2019 році Харківською міською радою затверджено «Комплексну програму з протидії поширенню наркоманії та зменшенню шкоди від вживання психоактивних речовин у м. Харкові «Чисте місто» на 2019-2020 роки» [4]. Програма визначає систему заходів, спрямованих на вдосконалення профілактики наркоманії, лікування й реабілітацію наркозалежних осіб.

Аналіз практики здійснення профілактики вживання наркотичних речовин у закладах загальної середньої освіти дозволив визначити суб'єктів соціально-педагогічної діяльності: психологічна служба закладу освіти, лікар-педіатр, медична сестра закладу освіти, класні керівники, шкільний офіцер поліції, батьки, органи учнівського самоврядування (шкільна служба порозуміння), представники сектору ювенальної превенції, служби у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, закладів охорони здоров'я тощо.

Найбільш поширеними напрямками роботи з профілактики вживання наркотичних речовин підлітками у закладі загальної середньої освіти є: 1) проведення дослідження стану підлітків щодо вживання наркотичних речовин та їхньої обізнаності щодо їх розповсюдження, розробка за його результатами відповідних рекомендацій; 2) проведення моніторингу наркологічної ситуації в закладах освіти та оцінки ефективності функціонування системи заходів первинної профілактики; 3) проведення профілактичних медичних оглядів учнів перед початком навчального року та після канікул з метою раннього виявлення учнів, схильних до наркотичної залежності відповідно до чинного законодавства України; 4) обмін інформацією та проведення моніторингу з відділом ювенальної превенції щодо неповнолітніх, які затримані за вживання психоактивних речовин, з метою організації та проведення заходів індивідуальної та загальної профілактики, поліпшення виховної роботи; 5) встановлення соціально-педагогічного патронату над дітьми, схильними до вживання психотропних речовин; 6) проведення круглих столів, науково-практичних конференцій, семінарів для педагогів з питань профілактики й запобігання поширенню наркоманії серед неповнолітніх, пропаганди здорового способу життя, формування практичних навичок протистояння шкідливому впливу психоактивних речовин; 7) проведення занять з профілактики наркотичної залежності серед неповнолітніх із представниками батьківської громадськості міста в рамках проєкту «Школа для батьків

«Планета 7-Я»; 8) проведення профілактично-просвітницьких занять, виховних годин, лекцій, екскурсій для учнів; 9) залучення підлітків до суспільно корисної праці, розширення кола життєвих інтересів, не пов'язаних із вживанням наркотиків, алкоголю, тютюнопалінням та іншими шкідливими звичками; залучення до волонтерської діяльності, участі в суспільному житті громади.

Однак, карантин, дистанційне навчання, самоізоляція, поява великої кількості вільного часу, невміння самоорганізувати змістовне дозвілля загострили проблему вживання наркотичних речовин молоддю. Безліч адрес телеграм каналів на фасадах будинків, реклама в соціальних мережах зробили наркотики ще доступнішими, що безперечно викликає занепокоєння як батьків, так і педагогічних працівників. Тому, побудована система профілактики вживання наркотичних речовин на рівні закладів загальної середньої освіти потребує розробки й запровадження дистанційних профілактичних заходів, враховуючи зміни, які запроваджено у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції.

Список використаних джерел:

1. Міжнародні стандарти з профілактики вживання наркотиків. Vienna: United Nations Office in Drugs and Crime. 2015. 38 с. Режим доступу: <https://udpu.edu.ua/images/news/old/2018/09/06/3742/files/mijnarodni-standarti-z-profilaktiki-281-29.pdf>
2. Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2019 рік (за даними 2018 року). К., 2019. 41 с. Режим доступу: https://cmhmda.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/Zvit_shchodo_narkotychnoi_ta_alkoholnoi_sytuatsii_v_Ukraini_za_2019_rik.pdf
3. Комплексна програма з профілактики наркотичних та алкогольних проблем, зорієнтована на учнів 1-11 класів, їх батьків та персонал загальноосвітніх закладів I – III ступенів навчання: Загальний виклад програми профілактичних дій / Вієвський А.М., Лепеха К.І., Балакірева О.М., Дивак В.В., Дмитришина Н.А., Жданова М.П., Олійник І.М., Панок В.Г., Сидяк С.В. К., 2014. 38 с.
4. Комплексна програма з протидії поширенню наркоманії та зменшенню шкоди від вживання психоактивних речовин у м. Харкові «Чисте місто» на 2019-2020 роки. Режим доступу: <http://kharkiv.rocks/reestr/680256>.

Пластун Т.І.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ В УМОВАХ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент Кабусь Н.Д.

Анотація. У статті розкрито поняття «прийомна сім'я», яка виступає ефективною формою влаштування дітей-сиріт та створює найкращі умови для виховання, розвитку та соціалізації дитини у сімейному оточенні; визначено соціальну реабілітацію дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї як комплекс заходів, спрямованих на відновлення порушених чи втрачених дитиною-сиротою суспільних і родинних зв'язків та відносин; дано авторське визначення поняття «професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї»; виділено компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї: когнітивний, мотиваційно-особистісний та діяльнісний; розроблено та експериментально перевірено комплекс засобів підготовки майбутніх соціальних працівників до реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, до складу якого входять лекційні, семінарські та

виховні заняття, що сприяють засвоєнню здобувачами основних теоретичних положень та практичних умінь.

Ключові слова: дитина-сирота, прийомна сім'я, соціальний працівник, соціально-педагогічна реабілітація, професійна підготовка, професійна готовність.

Plastun T.I. Practical Aspects of Preparation of Future Social Workers for Social Rehabilitation of Orphan Children in a Foster Family

Annotation: In article the concept "family" which acts as an effective form of child placement and creates the best conditions for education, development and socialization of the child in a family environment is opened; social rehabilitation of orphan children in the conditions of a foster home as a complex of the actions directed to restoration of the public and family relations and the relations broken or lost by the orphan child is defined; author's definition of the concept "vocational training of future social workers to work on rehabilitation of orphan children in the conditions of a foster home" is given; components of readiness of future social workers for rehabilitation of orphan children in the conditions of a foster home are allocated: cognitive, motivational and personal and activity; the complex of means of training of future social workers for rehabilitation of orphan children in the conditions of a foster home which part the lecture, seminar and practical training promoting assimilation by applicants of the basic theoretical provisions and practical abilities is developed and experimentally checked.

Keywords: orphan child, foster home, social worker, social and pedagogical rehabilitation, vocational training, professional readiness.

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні спостерігається загальне поширення такого негативного явища, як соціальне сирітство, адже завжди були і є діти, які з тих чи інших причин залишились без батьківського піклування, тому їхнє виховання надалі покладено на суспільство, державу, заклади освіти або прийомну сім'ю.

Тільки сім'я здатна забезпечити задоволення основних потреб дитини, надавати стимули для її подальшого розвитку, створювати стабільну атмосферу. Якщо не існує можливості для дитини жити з рідними батьками, найкраща альтернатива - прийомна сім'я. Інші форми влаштування дітей-сиріт неспроможні створити умови виховання та соціалізації дитини у сімейному оточенні, сформувати сімейні цінності. Але перед прийомними батьками виникають труднощі та ускладнення у стосунках з прийомними дітьми. Це набуло статусу найгострішої, масової і соціально небезпечної проблеми національного значення, вирішення якої потребує розробку ефективних форм, методів та технологій соціальної реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї.

При цьому, ефективність процесу реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, залежить від комплексного підходу та професіоналізму суб'єктів реабілітаційного впливу.

З метою організації результативної роботи з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, розвитку сімейних форм виховання, удосконалення системи соціальної роботи з сім'ями, що мають дітей-сиріт і перебувають у складних життєвих обставинах, необхідно забезпечити якісну підготовку майбутніх соціальних працівників до реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показав, що питання професійної підготовки фахівців соціальної галузі розкрито у працях Р. Вайноли [1], М. Васильєвої [2], І. Романової [2], З. Фалінської [8]. Окремі аспекти реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї висвітлено в роботах Л. Міщик [4], Н. Шпиг [10]. Проблему підготовки майбутніх соціальних працівників до реабілітаційної роботи з дітьми-сиротами в умовах прийомної сім'ї вивчали Г. Бевз [5], В. Кузьмінський [5], Г.Лактіонової [7], Ж. Петрович [7].

Проте, недостатньо розробленими залишилися практичні аспекти роботи соціального працівника з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, що потребує удосконалення комплексу засобів підготовки майбутніх соціальних працівників до визначеної проблеми.

Метою статті є розробка та експериментальна перевірка комплексу засобів підготовки майбутніх соціальних працівників до реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України “Про охорону дитинства” прийомна сім'я – це сім'я, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1-го до 4-х дітей на виховання та спільне проживання [3].

Перевага прийомної сім'ї над іншими формами влаштування дітей-сиріт проявляється у забезпеченні належних умов для виховання та розвитку в сімейному оточенні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Сьогодні інститут прийомної сім'ї в Україні виступає кращим зразком міжнародного досвіду захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що надає можливість на здійснення соціальної реабілітації та захисту для кожної зі сторін.

Аналіз положень наукових праць Т. Алексеєнко [6], Є. Холостової [9], Н. Шпиг [10] дозволив визначити соціальну реабілітацію дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї як комплекс педагогічних, психологічних, медичних, правових заходів, спрямованих на відновлення порушених чи втрачених дитиною-сиротою суспільних і родинних зв'язків та відносин, формування у неї позитивного ставлення до життя, навчання, соціалізації.

Метою соціальної реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї є повернення дитини-сироти до родинного оточення, формування у неї сімейних цінностей, навичок суспільно-корисної діяльності.

Аналіз теоретико-методичних питань підготовки соціальних працівників у наукових працях Р. Вайноли [1], М. Васильєвої [2], І. Романової [2], З. Фалінської [8] дозволив сформулювати поняття «професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї» як процес набуття здобувачами під час навчання у закладі вищої освіти необхідних знань, умінь, навичок, досвіду щодо особливостей здійснення реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, а також можливості відтворювати їх у майбутній професійній діяльності.

Результатом процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї визначено готовність здобувачів до здійснення такої роботи. Ми розглядаємо готовність майбутніх соціальних працівників до реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї як сукупність знань, умінь та навичок, що сприяють ефективній реалізації набутих професійних компетенцій соціальної спрямованості (соціальна опіка, соціальний патронаж, соціальна допомога.).

Нами виділено наступні компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї: когнітивний (оволодіння теоретичними знаннями з реабілітації дітей-сиріт; освоєння психологічних, фізіологічних особливостей дітей-сиріт; вивчення методів, засобів та технологій реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї), мотиваційно-особистісний (формування у майбутніх соціальних працівників спонукань до професійної діяльності з реабілітації дітей-сиріт та професійних цінностей, що забезпечують успішність діяльності майбутніх соціальних працівників з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї) та діяльнісний (оволодіння вміннями і навичками застосовувати на практиці прийоми та методи роботи соціального працівника з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї).

На основі проведеного аналізу теоретичних джерел нами було розроблено комплекс засобів підготовки майбутніх соціальних працівників з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї до складу якого входять лекційні, семінарсько-практичні заняття та позааудиторна робота (майстер-класи, вікторини, ігри тощо), що сприяють засвоєнню

здобувачами основ теоретичної та практичної діяльності із дітьми-сиротами в умовах прийомної сім'ї.

Експериментальна перевірка комплексу засобів підготовки майбутніх соціальних працівників з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, проводилось на трьох взаємопов'язаних етапах: 1) констатувальний; 2) формувальний; 3) контрольний.

На констатувальному етапі з метою визначення рівня готовності майбутніх соціальних працівників до реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї було визначено критерії та показники: когнітивний (формування системи теоретико-практичних знань про соціальну реабілітацію та її етапи, про особливості та технологію соціально-педагогічної роботи з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї); мотиваційно-особистісний (сформованість у здобувачів пізнавальних та соціальних мотивів майбутньої роботи з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї); діяльнісний (рівень сформованості практичних умінь та навичок здійснення роботи з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї).

На другому формувальному етапі експериментальної роботи впроваджувався комплекс засобів, який був заснований на лекційних заняттях: «Педагогічні умови соціально-правового захисту дітей-сиріт в умовах прийомної родини», семінарських заняттях: «Практичне використання гри як засобу реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї» під час, якого програвалися різноманітні соціально-педагогічні ситуації та опрацьовувались різноманітні техніки використання гри як засобу реабілітації дітей-сиріт, виховних заходах зі здобувачами з метою мотивування до навчальної діяльності з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї на тему «Сімейні цінності», «Інноваційні форми і методи роботи з дітьми-сиротами» тощо.

Третій контрольний етап експериментального дослідження, окрім проведення повторної діагностики, мав за мету перевірку практичних навиків здобувачів експериментальної групи (32-СР).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, все вищезазначене вказує на те, що заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх соціальних працівників, мають безліч можливостей для налагодження якісної роботи з підготовки майбутніх соціальних працівників до реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї. Перспективним напрямом подальшої дослідницької діяльності є розробка навчально-методичного забезпечення з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Вайнола Р.Х. Особливості професійної підготовки майбутнього педагога в контексті особистісного підходу. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2006. С. 61-70.
2. Васильєва М.П., Романова І.А. Використання сучасних дидактичних методів у підготовці майбутніх соціальних працівників. Інноваційна педагогіка. 2019. Том. 2. № 13. С. 187-190.
3. Закон України «Про охорону дитинства» від 09.08.2019. р. № 2402- III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142.
4. Міщик Л.І. Деякі аспекти професійної підготовки соціального педагога до профілактики соціального сирітства. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2014. вип. 6. С. 74-78.
5. Приймна сім'я: методика створення і соціального супроводу: науково-методичний посібник / за заг. ред. Г.М. Бевз, В.О. Кузьмінський, О.І. Нескучаєва. Київ: Центр стратегічної підтримки, 2003. 92 с.
6. Робота з сім'ями, які потребують професійної соціально-педагогічної підтримки / за заг. ред. Т.Ф. Алексеєнко. Київ: Основа-Принт, 2007. 128с.
7. Створення та соціальний супровід прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу: навч.-метод. комплекс / за заг. ред. Г.М. Лактіонової, Ж.В. Петроцько. Київ: Науковий світ, 2006. 270 с.

8. Фалинська З.З. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах / Зоряна Зенонівна Фалинська: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2006. 284 с.
9. Холостова Е.И., Дементьева Н.Ф. Социальная реабилитация: учеб. пособие. Москва: Издательско-торговая корпорация Дашков и Ко, 2006. 340с.
10. Шпиг Н. О. Робота соціального педагога загальноосвітньої школи з прийомними сім'ями: технологічний аспект. Психолого-педагогічні науки. 2014. № 4. С.141-145.

Плахотнік Д.В.

аспірант кафедри початкової і професійної освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ЩОДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Розвиток інформаційних технологій сприяє формуванню нового ринку товарів та послуг. Інформація стає рушійною силою сучасного суспільства та набуває все більшого значення. Зазначені процеси пронизують всі сфери життєдіяльності громадян. Конституція України закріплює право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Держава гарантує юрисдикційні форми захисту прав інтелектуальної власності, зокрема, шляхом звернення до уповноважених органів (судів, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, нотаріусів), та неюрисдикційні (самозахист).

Проте, через невелику обізнаність громадян у чинному законодавстві, відсутність єдиного кодифікованого акта, який регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності, розпорошеність норм законодавства досить часто виникають складнощі при оформленні правовстановлюючих документів на об'єкти інтелектуальної власності. Крім того, на певні об'єкти інтелектуальної власності правова охорона надається лише за наявності визначених законодавством умов (наприклад, винахід має відповідати умовам патентоздатності). Отже, виникає потреба у наданні юридичної допомоги, оскільки, крім створення об'єкта інтелектуальної власності, необхідно також забезпечити його правовий захист.

За порушення прав інтелектуальної власності законодавством передбачена кримінальна, адміністративна та цивільна відповідальність. Для належної кваліфікації зазначеного діяння необхідно правильно встановити обставини та мати необхідні знання з права інтелектуальної власності. Проте, не всі правоохоронні органи, які здійснюють досудове розслідування, мають у своєму штаті юриста з інтелектуальної власності. Отже, громадяни, підприємства, органи державної влади та органи місцевого самоврядування потребують кваліфікованих юристів у сфері захисту прав інтелектуальної власності, які забезпечать виконання поставлених завдань. Тому доцільно забезпечити підвищення кваліфікації працівників зазначених органів за відповідною спеціальністю.

Ураховуючи, що вища освіта у сфері інтелектуальної власності набула великого попиту, доцільним є розширення системи вищої освіти шляхом створення спеціалізованих інститутів, факультетів і кафедр, які б здійснювали підготовку здобувачів юридичної освіти в сфері захисту прав інтелектуальної власності.

Погоджуємося з тими науковцями, які наголошують на тому, що в межах підготовки фахівця за спеціальністю «Інтелектуальна власність» необхідно передбачити можливість вивчення дисциплін такого спрямування, як трансфер технологій, економіка інтелектуальної власності, право інтелектуальної власності в мережі Інтернет, управління інтелектуальною власністю, правова охорона прав на винаходи та корисні моделі, охорона прав на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, договори в праві інтелектуальної власності,

патентна інформація, інтелектуальна власність в інноваційній діяльності, патентування за кордоном, набуття прав інтелектуальної власності, розпорядження правами інтелектуальної власності, захист інтелектуальної власності [1, с. 229].

Роботодавці висувають низку вимог до кандидатів на посаду юриста: наявність базових знань, умінь та навичок; цілеспрямованість, компетентність, кмітливість, бажання вирішувати нестандартні питання тощо. Проте, не у кожного випускника є досвід роботи у галузі права відразу після закінчення закладу вищої освіти. Вирішити цю проблему допомагає організація практичної підготовки здобувача освіти під час його навчання в закладі вищої освіти. Так, на думку одних науковців, обґрунтованим є збільшення кількості практик, їхньої тривалості (в судових та правоохоронних органах, Державній службі інтелектуальної власності України, Науково-дослідному інституті інтелектуальної власності НАПрН України, експертних установах тощо, брали участь у літніх школах, організованих Всесвітньою організацією інтелектуальної власності [3, с.94]. На думку інших, варто розширити форми такої практики, забезпечуючи участь здобувачів освіти в тимчасових проектах (у консалтингу або усередині компанії) тривалістю від 1 до 3 місяців; робота помічником юриста; робота стажистом з частковою зайнятістю тощо [2, с. 236].

Отже, для підготовки кваліфікованих юристів у сфері захисту прав інтелектуальної власності необхідно вдосконалювати систему юридичної освіти, зокрема, шляхом запровадження профільних дисциплін, поєднання вивчення теоретичної бази з вирішенням практичних завдань, збільшення кількості практик та залучення здобувачів до участі у міжнародних проектах.

Список використаних джерел:

1. Бошицький Ю. Л. Оптимізація національної освіти у сфері інтелектуальної власності: сучасні вимоги та основні тенденції [Електронний ресурс]. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 2. С. 227-233. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chkup_2014_2_5_3.pdf
2. Василик В. В. Тенденції на ринку юридичних послуг і вимоги до професійних якостей молодших юристів [Електронний ресурс]. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2011. Вип. 28. С. 233-237. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2011_28_50
3. Корновенко С., Мігус І. Підготовка фахівців у сфері інтелектуальної власності в Україні: до питання щодо її удосконалення [Електронний ресурс]. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 5. С. 93-95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpiv_2013_5_14

Попова В.В.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЗАКЛАДАХ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент В.В. Костіна

Анотація. У статті розкривається суть практичної професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах, представлено комплекс засобів, що її забезпечують, а також визначено систему

індикаторів для вимірювання рівня практичної професійної готовності майбутніх соціальних працівників до відповідного виду професійної діяльності.

Ключові слова: соціальний працівник, профілактика дезадаптації дошкільників, професійна підготовка, спеціалізовані заклади, індикатори вимірювання, рівень практичної готовності.

Popova V.V. Practical Aspects of Professional Training of Future Social Workers for Prevention of Maladjustment of Preschoolers in Specialized Institutions

Abstract. The article reveals the essence of practical professional training of future social workers to prevent maladjustment of preschoolers in specialized institutions, presents a set of tools that provide it, and identifies a system of indicators to measure the level of practical professional readiness of future social workers to appropriate professional activities.

Keywords: social worker, prevention of maladjustment of preschoolers, professional training, specialized institutions, measurement indicators, level of practical readiness.

Вступ. Згідно з законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [1] надання якісної професійної допомоги дошкільникам із числа дітей, які належать до категорії «соціальних сиріт» та потрапляють до спеціалізованих соціальних інституцій системи соціальної допомоги є важливим питанням як сучасної науки так і практики надання соціальної допомоги вразливим категоріям населення.

Аналіз наукової літератури з проблеми практичної професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери показав, що її досліджено у таких аспектах: визначено теоретико-методологічні та методичні основи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників та соціальних педагогів (С. Грищенко [7], Л. Міщик [11], О. Карпенко [8] та ін.); розкрито особливості підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до реалізації наступності в навчально-виховних та соціалізуючих впливах на дитину дошкільного віку (О. Будник [4], І. Моисеев [12] та ін.); розкрито особливості професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактичної роботи з дітьми та молоддю (І. Козубовська [9], В. Костіна [10], Р. Новгородський [13], В. Поліщук [15] та ін.). Узагальнення ідей науковців дає підстави стверджувати, що не в повній мірі розглянутим є питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення змісту та розробка комплексу засобів практичної професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах, а також його експериментальна перевірка в умовах закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових досліджень з питань пошуку умов, які забезпечують підвищення ефективності процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери засвідчив, що необхідним є саме підвищення якості практичної підготовки майбутніх соціальних працівників, сприяння розвитку у них важливих здібностей до розв'язання складних професійних завдань, гнучкості та здатності до творчої професійної самореалізації. Сучасні науковці (Р. Вайнола [5], О. Карпенко [8]) доводять, що підготовка майбутніх соціальних працівників вимагає особливо ґрунтовної практичної підготовки, особливо з питань соціальної допомоги вразливим контингентам. Питання підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації дітей та молоді розглянуто у працях А. Грись [6], В. Костіної [10], В. Поліщук, [14], Є. Холостової [16] та ін. Аналіз та узагальнення праць вищезазначених дослідників дозволяють стверджувати, що суть профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах системи соціальної допомоги спрямована на реалізацію соціальними працівниками таких завдань:

діагностування соціально-виховного простору соціалізації дошкільників з метою визначення проблем, що призвели до їхньої дезадаптації; організація взаємодії дошкільників з фахівцями спеціалізованого закладу з метою вирішення проблем дошкільників; створення умов для профілактики дезадаптації дошкільників у майбутньому. Враховуючи вищезазначене, суть професійної практичної підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах системи соціальної допомоги полягає у формуванні їхньої готовності до відповідних видів профілактичної діяльності з дітьми-сиротами та дітьми, що позбавлені батьківського піклування дошкільного віку, їхнім оточенням (сім'ями групи «соціального ризику», прийомними сім'ями, батьками-вихователями із будинків сімейного типу тощо).

Аналіз нормативного забезпечення професійної підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» у ХНПУ імені Г.С. Сковороди показав, що підготовку до роботи з профілактики дезадаптації дітей та молоді забезпечують такі навчальні дисципліни: «Історія і теорія соціальної роботи», «Опіка і піклування з практикумом», «Основи соціалізації особистості», «Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах», «Соціально-педагогічна робота з неповнолітніми правопорушниками», «Соціальна робота з профілактики адитивної поведінки», «Основи соціально-правового захисту неповнолітніх», в яких розглядаються питання дезадаптації дошкільників, роботи соціальних працівників у спеціалізованих закладах, профілактики девіантної поведінки дітей, питання здійснення опіки та піклування над дітьми сиротами та дітьми, позбавленими батьківської опіки тощо, але питання формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи дошкільниками у спеціалізованих соціальних інституціях розкривається у повній мірі, що і зумовило необхідність розробки комплексу засобів професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до означеного виду професійної діяльності.

Проблема професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення профілактики дітей розглянута у наукових роботах В. Поліщук, яка доводить необхідність формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів, яка «є синтезом професійних знань і вмінь, індивідуального стилю професійної діяльності, інноваційного, творчого підходу до роботи, педагогічної рефлексії» [14, с. 185].

Спираючись на ідеї науковців у галузі соціальної роботи [5, 6, 9, 10, 15], нами, в межах циклу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах системи соціальної допомоги, розроблено доповнення методичного забезпечення, що передбачає опанування майбутніми соціальними працівниками таких засобів: у межах дисципліни «Опіка і піклування з практикумом» - доповнення до лекції на тему «Сучасні підходи до опіки та піклування про дітей і молодь у сім'ї», де розкрито питання роботи з батьками та опікунами з проблеми підготовки їх до вирішення питань дезадаптації дитини у дошкільному віці», а також у межах семінарського заняття на тему «Технології створення прийомних сімей» розкрито питання технологічного забезпечення у роботі фахівців спеціалізованих соціальних інституцій, що працюють з дітьми сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Під час запровадження вищезaproпонованих засобів професійної підготовки майбутні соціальні працівники мають опанувати такі сучасні методи та сформувані необхідні компетентності у роботі з дезадаптованими дітьми дошкільного віку за певними напрямками: здійснення роботи з формування здорового способу життя (формування гігієнічних навичок, розвиток потреби у проведенні гімнастичних ранкових процедур та активного відпочинку на свіжому повітрі); організація змістовного дозвілля дітей (навички використання арт-терапії, театротерапії, музикотерапії з метою нормалізації стану дошкільника, формування адекватної самооцінки та розв'язання проблем соціалізації дошкільників).

Професійні вміння майбутніх соціальних працівників можуть бути сформовані на основі засвоєних ними знань та практичного досвіду спрямованого на реалізацію функцій діяльності фахівця соціальної сфери. О. Абдуліна виокремлює чотири рівні сформованості

професійних умінь та відповідні їм індикатори [2, с. 57]: рівні (низький, середній, високий, найвищий (творчий); індикатори сформованості професійних умінь майбутніх соціальних працівників (наявність мотивів професійної діяльності, наявність знань про зміст професійної діяльності та здатність виконувати професійні дії, самоконтроль та самоаналіз).

О. Арнаутов виокремлює такі критерії для визначення рівня сформованості професійної компетентності майбутнього фахівця [3, с. 135]: пошук індивідуального стилю діяльності; соціально-педагогічна спрямованість особистості; соціально-педагогічне мислення; суб'єктна позиція щодо діяльності; комплекс соціально-педагогічних умінь та вмінь проектувати професійну діяльність. Спираючись на ідеї вищезазначених науковців, нами визначено три рівні сформованості професійної готовності майбутніх соціальних працівників до профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах та систему індикаторів для їхнього вимірювання: рівні сформованості готовності (низький, середній, високий); критерії та відповідні їм показники (мотиваційно-особистісний (інтерес та прагнення до діяльності з профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах); когнітивний (усвідомленість знань майбутніх соціальних працівників з дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах та з питань профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах, профілактичної роботи з батьками дезадаптованих дошкільників та колективом фахівців, у спеціалізованих закладах); діяльнісний (вміння здійснювати профілактику дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах).

За допомогою визначеної системи вимірювання, що апробовано під час експериментального дослідження, яке здійснювалося в умовах науково-педагогічної та науково-дослідної практик у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди зі здобувачами вищої освіти першого (бакалаврського) рівня нами визначено позитивну динаміку вищезазначених показників в експериментальній групі, де відбулося впровадження комплексу засобів підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах, порівняно з контрольною групою.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Практична професійна підготовка майбутніх соціальних працівників з питань профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах – це цілеспрямований процес розвитку особистісно-професійних характеристик професіонала, який забезпечується наявними в освітньому закладі засобами і передбачає формування його практичної готовності до вирішення професійних завдань з профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах через розвиток мотивації, певного рівня знань, вмінь та навичок майбутнього фахівця. Освоєння практичних основ роботи соціального працівника з профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах системи соціальної допомоги для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування буде більш ефективним за умови впровадження у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників розробленого комплексу засобів, як доповнення дисциплін циклу фахової підготовки.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 10.10.2020).
2. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. Москва: Просвещение. 1990. 141 с.
3. Арнаутов А. В. Формирование профессиональной компетентности социального педагога в условиях учебно-научно-педагогического комплекса. Волгоград: Перемена. 2004. 187 с.
4. Будник О. Пріоритети наступності у вихованні дошкільників і молодших школярів. *Наступність дошкільної та початкової освіти в етнічному вихованні дітей*. Івано-Франківськ. 2011. 64 с.

5. Вайнола Р. Х. Методика викладання дисциплін соціально-педагогічного циклу. Київ : Центр учбової літератури. 2012. 140 с.
6. Грись А. М. Теорія і практика підготовки психологів до роботи з соціально дезадаптованими неповнолітніми: монографія. Київ: Геопринт. 2013. 280 с
7. Грищенко С. В. Самовдосконалення майбутніх фахівців соціальної сфери: монографія. Чернігів: ЧНПУ. 2011. 328 с.
8. Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти : автореф. дис...доктора пед. наук : 13.00.04. Київ. 2008. 44 с.
9. Козубовська І. В., Сагарда В. В., Дорогіна О. В. Профілактика девіантної поведінки у професійній підготовці фахівців соціальної роботи. *Підготовка соціальних працівників/соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки молоді* : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Черкаси : Черкаський національний університет, 2004. 97с.
10. Костіна В.В. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з дезадаптованими дітьми та молоддю. Актуальні питання гуманітарних наук. 2016. Вип. 15. 370с.
11. Міщик Л.І. Теоретико-методологічні основи професійної підготовки соціальних педагогів у закладах вищої освіти. Запоріжжя: ЗДУ. 1997. 370 с.
12. Моисеев И. А. Преемственность. Дошкольное образовательное учреждение - начальная школа: сб. метод. материалов. Москва: Новый учебник, 2008.144 с.
13. Новгородський. Р. Г. Теоретична підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з неповнолітніми правопорушниками. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Серія Педагогічні науки. №8. 2011. С. 52.
14. Поліщук В. А. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан 2003. 178 с.
15. Поліщук В. А. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до здійснення профілактичної роботи щодо вживання наркогенних засобів неповнолітніх. *Підготовка соціальних працівників/соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки молоді* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Черкаси : Черкаський національний університет, 2004. 191с.
16. Холостова Е. И. Социальная работа с дезадаптированными детьми: учебн. пособ. Москва: Дашков и Ко. 2006. 280 с.

Сех М.І.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, доцент І.А.Романова

Анотація. У статті проаналізовано особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку в ХНПУ імені Г.С. Сковороди; розроблено й впроваджено програму заходів із підвищення компетентності майбутніх соціальних працівників щодо роботи з людьми похилого віку, яка була реалізована на базі БО «БФ «Карітас Харків».

Ключові слова: соціальні працівники, підготовка, люди похилого віку, соціальна робота, волонтерська діяльність.

Sekh M.I. Experience of Preparation of Future Social Workers to Work with the Elderly in a Public Organization

Annotation. The article analyzes the features of training future social workers to work with the elderly at H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University; a program of increasing the competence of future social workers to work with the elderly was developed and implemented on the basis of the Charitable Organization «Charitable Foundation Caritas Kharkiv».

Keywords: social workers, training, elderly people, social work, volunteer activity.

Постановка проблеми дослідження. Сьогодні в Україні соціальні послуги людям похилого віку надає ціла низка соціальних інституцій: відділення пенсійного фонду; районні управління соціального захисту населення; територіальні центри з обслуговування одиноких непрацездатних громадян похилого віку та інвалідів; будинки-інтернати загального профілю для громадян похилого віку та інвалідів; спеціальні будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів; геріатричні пансіонати; пансіонати для ветеранів війни та праці; клуби за місцем проживання; «Університети третього віку» (зазвичай, структурні підрозділи територіального центру соціального обслуговування одиноких непрацездатних громадян похилого віку та інвалідів); благодійні фонди; громадські організації. Ключовими фахівцями цих соціальних інституцій є соціальні працівники, які повинні мати високий рівень сформованості готовності до такої діяльності [5]. Тож заклад вищої освіти має забезпечити належний рівень підготовки майбутніх соціальних працівників.

Аналіз останніх публікацій. Аналіз юридичних норм дозволив визначити, що особливості підготовки фахівців соціальної галузі в закладах вищої освіти регламентуються цілим комплексом нормативно-правових документів: ЗУ «Про освіту», ЗУ «Про вищу освіту», ЗУ «Про наукову й науково-технічну діяльність», тощо; Постановами КМУ; Наказами МОН України, Міністерства соціальної політики; документами, розробленими Національним агенством із забезпечення якості вищої освіти. Підготовка майбутніх соціальних працівників має здійснюватися із дотримання вимог Стандартів вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) і другого (магістрського) рівнів вищої освіти [1; 2]. Освітні програми підготовки фахівців соціальної галузі в кожному закладі вищої освіти розробляються саме на підставі цих Стандартів. Для забезпечення якості підготовки фахівців має проходити постійний моніторинг запитів ринку надання соціальних послуг населенню, зокрема людям похилого віку, і вноситися відповідні корективи в навчальний процес.

В останні роки з'явилася низка досліджень щодо вивчення різних аспектів професійної підготовки соціальних працівників. Зокрема, різні аспекти готовності соціальних працівників до професійної діяльності розглядали Т. Аветісян, О. Безпалько, М. Васильєва, І. Зверєва, А. Капська, С. Харченко, І. Шеплякова та інші.

Особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до надання послуг людям похилого віку досліджували Т. Голубченко, О. Карпенко, О. Піонтківська.

Проте, особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку в умовах недержавних благодійних організацій не знайшли достатнього наукового висвітлення.

Мета статті: проаналізувати особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку в ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Виклад основного матеріалу. Освітні програми «Соціальна педагогіка» [3; 4] регламентують підготовку здобувачів першого (бакалаврського) і другого (магістрського) рівнів вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота» в ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Аналіз підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до роботи з людьми похилого віку виявив цілу низку освітніх компонентів, які розкривають особливості такої діяльності. Так, дисципліна «Вступ до спеціальності» висвітлює професійний портрет соціального працівника, професійні якості, необхідні фахівцю соціальної галузі для надання соціальних

послуг, зокрема і людям похилого віку; основні принципи надання соціальних послуг. «Історія і теорія соціальної роботи» ознайомлює здобувачів зі Стандартами надання базових соціальних послуг, серед яких і стандарти для роботи з людьми похилого віку. Дисципліною «Соціальні інституції» передбачено вивчення основних видів соціальних інституцій, зокрема які працюють і з людьми похилого віку, їх повноважень і напрямів діяльності. Більш детально специфіку діяльності територіальних центрів соціального обслуговування, геріатричних центрів, інших соціальних закладів, які працюють з людьми похилого віку, напрями соціальної роботи в територіальній громаді з цією категорією клієнтів майбутні фахівці соціальної галузі вивчають у дисциплінах «Соціальна робота в спеціалізованих соціальних інституціях», «Технології соціальної роботи», «Соціально-реабілітаційна робота в спеціалізованих закладах», «Основи соціалізації особистості».

Методики організації дозвілєвої діяльності людей похилого віку здобувачі опановують через освітні компоненти «Теорія соціальної роботи у сфері дозвілля», «Методика соціальної роботи у сфері дозвілля», «Сценарна робота».

Для майбутньої професійної діяльності в громадських організаціях соціальному працівнику необхідно мати сформовані компетентності проєктної діяльності, які можна опанувати в дисциплінах «Ресурсне забезпечення соціальної роботи», «Соціально-педагогічне проектування», «Фандрайзинг у соціальній роботі».

Соціально-психологічні особливості літніх людей, методики надання консультаційних послуг людям похилого віку, членам їхніх родин містять дисципліни «Психологія», «Консультавання в соціальній роботі». Освітній компонент «Арт-терапевтичні методики в соціальній роботі» спрямований, зокрема на оволодіння арт-терапевтичними методиками роботи з людьми похилого віку; на формування комунікативної культури здобувачів, розвиток креативності (уяви, творчих здібностей, творчого мислення тощо) майбутніх соціальних працівників і педагогів; на формування емоційно-позитивного відношення здобувачів щодо здійснення соціальної роботи з людьми похилого віку з використанням арт-терапевтичних методик.

Аналіз змісту навчально-методичних комплексів дисциплін дозволив визначити, що здебільшого вивчається специфіка роботи з людьми похилого віку в умовах державних установ (територіальні центри соціального обслуговування, геріатричні центри, тощо). Специфіка ж надання соціальних послуг недержавними громадськими організаціями вивчається в узагальненому вигляді. Окрім того, не зважаючи на велику частку практико-орієнтованих освітніх компонентів в освітніх програмах підготовки здобувачів першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів вищої освіти, значна частина цього часу припадає на опанування методиками соціальної роботи з дітьми, сім'ями з дітьми, дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування, дітьми з девіантною поведінкою. Практична є взаємодія з людьми похилого віку відбувається здебільшого через волонтерську діяльність здобувачів вищої освіти.

Тому задля підвищення компетентності майбутніх соціальних працівників щодо роботи з людьми похилого віку була розроблена програма заходів, яка була реалізована зі здобувачами 2 курсу спеціальності 231 «Соціальна робота» факультету психології і соціології ХНПУ імені Г.С. Сковороди протягом вересня-середины листопада 2020 року.

Програма складалася з лекції на тему «Особливості надання соціальних послуг МБФ «Карітас України», семінарського заняття на тему: «Арт-терапевтичні методики в соціальній роботі з людьми похилого віку з числа ВПО в умовах БО «БФ «Карітас Харків».

Враховуючи партнерські стосунки кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С.Сковороди з БО «БФ «Карітас Харків», до програми увійшла низка волонтерських заходів.

Необхідно відзначити, що у проєкті «Домашня опіка» БО «БФ «Карітас Харків» приймає участь 80 людей похилого віку з числа внутрішньо переміщених осіб. Діяльність «Домашньої опіки» спрямована на покращення якості життя людей, які опинились у скрутних обставинах. Проєкт включає: догляд за хворими; ведення домашнього

господарства; допомога з юридичними питаннями; організація дозвілля та спілкування, консультація підопічних та їхніх родин, надання у тимчасове користування реабілітаційного обладнання; видання спеціалізованої літератури.

Майже половина з клієнтів «Домашньої опіки» належать до 3 групи рухової активності, які лише епізодично залучалися до реалізації соціально-культурних заходів. Тому була розроблена програма дозвілєвої платформи «Здоровенькі були» в проєкті «Домашня опіка» БО «БФ «Карітас Харків». Розроблена програма підтримки соціальної активності людей похилого віку з числа внутрішньо переміщених осіб складається з двох блоків: 1) організація міжособистісного спілкування в процесі клубної роботи з використанням арт-терапевтичних методик; 2) організація просвітницько-інформаційної діяльності з людьми похилого віку в «Академії золотого віку».

Зокрема, зусиллями здобувачів-волонтерів 2 і 3 курсів спеціальності 231 «Соціальна робота» було проведено:

- майстер-клас з декорування предметів інтер'єру в техніці декупаж;
- майстер-клас «Квіти надії» (виготовлення квітів за допомогою техніки квілінгу);
- арт-терапевтичний майстер-клас по створенню ляльок-мотанок, який супроводжувався декламуванням віршів про осінь та співами народних пісень.
- майстер-клас «Осінні квіти, як краса», спрямований на відновлення дрібної моторики рук, підтримки творчого мислення людей похилого віку, між вікове спілкування);
- до Дня людей похилого віку щорічний концерт і арт-терапевтичні майстер-класи.

У межах реалізації проєкту «Сприяння у доступі до медобладнання для соціально незахищених верств населення» на базі БО «БФ «Карітас Харків» для здобувачів ХНПУ імені Г.С. Сковороди був організований тренінг за темою «Соціальна реабілітація людей похилого віку». Зокрема, були розглянуті напрямки роботи проєкту «Домашня опіка для ВПО на Сході України» та «Випозичання в тимчасове користування реабілітаційного обладнання»; визначено види реабілітаційного обладнання; алгоритм з основ догляду потребуючого в межах ліжка; особливості догляду та профілактики пролежнів; основні принципи післяінсультної реабілітації в домашніх умовах.

Проведене опитування здобувачів, які приймали участь у програмі, виявило чіткі уявлення про особливості соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах благодійних організацій. Більша частина опитаних здобувачів виявили бажання продовжувати волонтерську роботу в цьому напрямі, що говорить про високий рівень сформованості мотивації на розв'язання проблем у роботі з людьми похилого віку. Опитування людей похилого віку виявило позитивні відгуки про таку співпрацю, що говорить про сформованість цілої низки навичок (організаторських, комунікативних, із застосування арт-терапевтичних методик, артистичних, тощо) практичної діяльності з людьми похилого віку у здобувачів, які приймали участь у програмі.

Висновки. Проведене дослідження виявило, що в ХНПУ імені Г.С. Сковороди здійснюється системна підготовка здобувачів вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота» до роботи з людьми похилого віку. Необхідним залишається збереження партнерських стосунків із громадськими організаціями, які надають соціальні послуги людям похилого віку; використання ресурсів цих організацій для налагодження взаємовигідної плідної співпраці з покращення якості надання цих послуг.

Перспективи подальших досліджень. У зв'язку з боротьбою з коронавірусною хворобою у світі швидко змінюються практики соціальної роботи з людьми похилого віку. Необхідним є відстеження позитивних прикладів такої роботи й запровадження в систему підготовки фахівців соціальної галузі.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України «Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» від 24.04.2019 р. №557.

2. Наказ Мон України «Про затвердження Стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти» від 24.04.2019 р. №556.
3. Освітня програма «Соціальна педагогіка» з підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота». Режим доступу: http://smc.hnpu.edu.ua/files/osvitni_programy/proekt.pdf
4. Освітня програма «Соціальна педагогіка» з підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота». Режим доступу: http://smc.hnpu.edu.ua/files/osvitni_programy/Socialna_robota.pdf
5. Романова І.А., Сех М.І. Готовність соціального працівника до роботи з людьми похилого віку в умовах благодійної організації. *Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи*: матеріали міжвузівської дистанційної студентської науково-практичної конференції 27 травня 2020 року / за ред. М.П. Васильєвої. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. 129 с. С.67-75.

Тепляк А.М.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

З ДОСВІДУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент І.А.Романова

Анотація. У статті розглянуто особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку в умовах дистанційного проведення занять; розкрито методику проведення семінарського заняття під час проходження науково-педагогічної практики в закладі вищої освіти; узагальнено результати опитування першокурсників щодо переваг і недоліків дистанційних занять.

Ключові слова: підготовка, дистанційне семінарське заняття, інтерактивні методики, майбутні соціальні працівники, соціальна робота.

Teplyak A.M. From the Experience of Training Future Social Workers to Work with the Elderly

Annotation. The article considers the peculiarities of training future social workers to work with the elderly in the conditions of distance classes; the method of conducting a seminar during the scientific and pedagogical practice in a higher education institution is revealed; the results of the survey of first-year students on the advantages and disadvantages of distance learning are summarized.

Keywords: training, distance seminar, interactive methods, future social workers, social work.

Постановка проблеми. Сьогодні, в умовах боротьби з коронавірусною хворобою, особливо актуальним є використання здобутків аудиторної форми навчання при дистанційній організації взаємодії учасників освітнього процесу, розробка дистанційних методів навчання, які враховують особливості студентської аудиторії, відповідають цілям навчання з певної дисципліни й активізують навчально-виховний процес.

Одним із провідних напрямів діяльності в сфері надання соціальних послуг є робота з людьми похилого віку. Тож опанування необхідними компетентностями соціальної роботи у цьому напрямі є необхідними складовими професіоналізму фахівця соціальної галузі. І

підготовці майбутніх соціальних працівників до роботи з цим контингентом клієнтів мають забезпечуватися відповідні умови в закладі вищої освіти.

Аналіз наукової літератури у галузі соціальної роботи дозволив визначити, що проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку висвітлюються в дослідженнях цілої низки науковців. Зокрема, складові готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку обґрунтовувала Голубенко Т. [1]; до здійснення соціально-психологічної підтримки людей похилого вивчала Піонтківська О. [6]; до надання соціальних послуг людям похилого віку в умовах недержавних громадських організацій систематизувала Романова І., Сех М. [8]; Карпенко О., Голубченко Т. перевіряли особливості практичної підготовки майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку; готовність соціальних працівників [2]; Романова І. узагальнювала особливості підготовки соціальних працівників до підтримки інтелектуальної активності людей похилого віку, особливості підготовки фахівців соціальної галузі [9]; тощо.

Проте, тотальний перехід до дистанційної форми проведення занять вимагає пошуку відповідних методик проведення таких занять, зокрема семінарських.

Мета статті полягає в розкритті особливостей проведення дистанційних семінарських занять з опанування системою надання соціальних послуг людям похилого віку.

Виклад основного матеріалу. Аналіз особливостей підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку в ХНПУ імені Г.С. Сковороди дозволив визначити освітні компоненти, які розглядають цей напрям роботи фахівців соціальної галузі. Серед них «Соціальні інституції», «Соціальна робота в спеціалізованих соціальних інституціях», «Технології соціальної роботи», «Теорія соціальної роботи у сфері дозвілля», «Методика соціальної роботи у сфері дозвілля», «Сценарна робота», «Психологія», «Основи соціалізації особистості». Практично-орієнтовані компоненти «Навчальна практика (у соціальних службах)», «Практикум у соціальній галузі», «Виробнича практика (у соціальних службах)», волонтерська діяльність на базі партнерських організацій дозволяють практично набуті необхідні компетентності для роботи з людьми похилого віку.

Для закріплення на практиці здобутих теоретичних знань щодо забезпечення освітнього процесу у закладі вищої освіти, а також вироблення й відпрацювання комплексу професійних умінь науково-педагогічної діяльності викладача циклу профільних дисциплін зі спеціальності соціальна робота у галузі соціальної роботи у програмі підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти є науково-педагогічна практика в закладах вищої освіти.

Основними завданнями цієї практики визначається: набуття магістрами професійного досвіду з виконання функціональних обов'язків викладача дисциплін з циклу професійної підготовки; вироблення і вдосконалення умінь самостійного проектування й здійснення процесу викладацької діяльності; формування мотивації до поглибленого вивчення теоретичних та методичних засад соціальної педагогіки й соціальної роботи, також розвиток стійкого інтересу до викладацької діяльності з використанням сучасних вітчизняних і закордонних інновацій викладання; удосконалення й збагачення досвіду використання творчого підходу до самостійної професійної діяльності; закріплення, поглиблення та удосконалення вмінь і навичок з проведення організаційно-методичної, навчально-методичної, навчальної, науково-дослідницької та виховної роботи зі студентами зі спеціальності соціальна робота [5].

Під час проходження науково-педагогічної практики у закладах вищої освіти для проведення залікових занять за темою наукового дослідження було обрано дисципліну «Соціальні інституції», яка викладається у першому семестрі. Здобувачі першого курсу дістають уявлення про основні види соціальних служб, що надають соціальні послуги; опановують загальними принципами й специфічними особливостями функціонування та взаємодії соціальних служб у різних галузях соціальної роботи; вивчають специфічні особливості діяльності соціальних служб у державному, приватному та громадському

секторах соціальної роботи. Зокрема, тема «Загальна характеристика соціальних інституцій із захисту літніх людей» ознайомлює першокурсників зі специфікою діяльності територіальних центрів соціального обслуговування, геріатричних центрів, недержавних громадських організацій, які надають соціальні послуги людям похилого віку.

У ході консультування з викладачем дисципліни «Соціальні інституції», під час аналізу навчально-методичного комплексу цієї дисципліни було визначено, що найбільш поширеними методами навчання є інтерактивні методи роботи в групах (мозковий штурм, дискусії, дерево рішень під час аналізу ситуаційних задач), індивідуальні (термінологічний диктант, робота з науковою літературою, конспектування основних положень нормативно-правових документів, робота в мережі Internet з офіційними сторінками державних соціальних інституцій).

В умовах дистанційного проведення заняття проходять через платформу Moodle із застосування відеоресурсу платформи Zoom або Meet.

Аналіз практики підготовки майбутніх соціальних працівників і педагогів за цією дисципліною, проведене анкетування першокурсників виявило низку переваг саме дистанційного формату навчання. Зокрема, у процесі проведення лекційних і семінарських занять пришвидшилась робота щодо ознайомлення здобувачів з інтернет-ресурсами конкретних соціальних інституцій, аналізом їхньої актуальної діяльності, можливістю швидко знайти необхідний нормативно-правовий документ, що регламентує діяльність певної соціальної інституції під час розв'язання ситуаційних задач. В умовах аудиторного проведення занять, зазвичай, у здобувачів на це витрачалось більше часу. Можливість візуалізації інформації через презентацію, за відгуками першокурсників, краще сприймається через екран комп'ютера, ніж через проєкцію на екран в аудиторії.

Суттєвий вплив на ефективність досягнення мети семінарського заняття має розташування учасників, яке зумовлює той або інший спосіб їх спілкування. Зазвичай, семінарські заняття з дискусійними елементами організовуються з розташування учасників по колу. Така модель співпраці присутня і при проведенні дистанційного семінарського заняття, адже технічні засоби дозволяють вивести на екран одразу всіх учасників дискусії.

Безумовно, були виявлені й негативні характеристики дистанційного проведення занять. Зокрема, здобувачами вищої освіти було визначено технічні проблеми, пов'язані зі швидкістю Інтернету, які іноді виникають під час занять. Проте, найбільшими недоліками першокурсники вважають: відсутність постійного зорового контакту з викладачем, з однокурсниками; відсутність впливу «аудиторного середовища», яке, певною мірою, дисциплінує здобувачів і настраює на навчальний лад. Окрім того, тривале перебування в статичній позі, сидячи за монітором комп'ютера, призводить до перевтоми, що знижує мотивацію до навчання.

Аналіз наукової літератури дозволив визначити, що семінар – це один з видів занять, що має на меті, забезпечити здобувачів освіти можливістю практичного застосування теоретичних знань в умовах, що моделюють форми майбутньої професійної діяльності.

В умовах сьогодення, існує значне різноманіття видів семінарських занять, кожне з яких, має на меті створити умови, що спонукають здобувача освіти до активного мислення, пошуку та аналізу інформації. Для семінарів є характерною рисою є безпосередній контакт викладачів і здобувачів освіти, тому дуже важливо встановити атмосферу, взаєморозуміння та довіри, уміло залучати учасників до дискусії, особливо, в умовах організації дистанційного навчання. Активна комунікація – основа інтерактивної діяльності учасників освітнього процесу.

Інтерактивні методики проведення семінарських занять сприяють створенню взаємодії, атмосфери співробітництва серед здобувачів освіти, формуванню не тільки предметних умінь і навичок, а також і загальнонавчальних, впливають на розвиток комунікативних якостей особистості. Особливо це важливо на першому курсі, коли здобувачі вищої освіти тільки знайомляться один з одним, з системою й організацією навчально-виховної діяльності в закладі вищої освіти, займають свою нішу в студентському колективі.

О. Пометун визначає інтерактивне навчання, як «спеціальну форму організації пізнавальної діяльності, яка має за мету створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність» [7].

Основні види інтерактивних семінарів: семінар-дискусія, «круглий стіл» – бесіда, засідання експертної групи («панельна дискусія»), форум – обговорення, симпозиум, дебати, судове засідання (обговорення, що імітує судове слухання), техніка акваріума (особливий варіант організації обговорення, при якому, після нетривалого групового обміну думками, по одному представникові від команди беруть участь в публічній дискусії), дискусія, семінар генерації ідей, семінар-дослідження, тощо [7]. Найбільші повчальні та розвиваючі можливості мають узагальнюючі семінари, які застосовуються з метою узагальнення та систематизації знань студентами за певними вивченими темами [4; 10].

Важливим елементом, є залучення до роботи всіх учасників навчального процесу, які взаємодіють у групах в режимі онлайн за підготовленими заздалегідь викладачем матеріалом, із обов'язковим дотриманням регламенту, в атмосфері взаємодопомоги та довіри. Для того, щоб семінар був по-справжньому активним, він повинен мати дискусійний, але керований характер.

І. Луцук відзначає такі методичні особливості, які будуть корисними в організації проведення інтерактивних семінарських занять під час дистанційного навчання: застосування цікавих методів та форм, що спонукають до дистанційної взаємодії суб'єктів освітнього процесу; організація навчального простору, що спонукає до діалогу; мотиваційне забезпечення спільної діяльності; дотримання правил регламенту під час взаємодії; використання комунікативних методів та прийомів; оптимізація системи оцінювання процесу і результатів спільної діяльності; розвиток навичок самоаналізу і самоконтролю індивідуальної та групової діяльності [3, с.126].

Таким чином, у процесі проходження науково-педагогічної практики під час проведення дистанційного семінарського заняття зі здобувачами вищої освіти першого курсу, спеціальності «Соціальна робота» (12-СР групи), було використовували такі методи та форми інтерактивної взаємодії: вправи на уважність та логіку («Доповни речення», «Закінчи думку», «Азбука морзе» та інші), рольові ігри, розв'язування ребусів, кросвордів, складання ментальної карти з надання соціальних послуг людям похилого віку державними і недержавними соціальними громадськими інституціями. На рис. 1-3 представлені приклади завдань, які були використані на семінарі.

Про що розповідається в тексті?

- В Україні навчання людей похилого віку є інноваційним проектом, що має на меті впровадження та практичну реалізацію принципу навчання впродовж всього життя.
ЕТНІЬОВЕРЕГКВТОІУРТУСИТ
- У місті Харкові діє дев'ять На базі кожного діють три обов'язкові відділення:
ЕРИОРІТНТРИНЦЕТАЛЬ
- На кожного громадянина, якого обслуговує відділення соціальної допомоги вдома, ведеться , в якій міститься відповідна інформація та документація клієнта.
БОВАОСОВАРАСП

Рис. 1 Методика «Ігри зі словами»

- Науковий інтерес до проблем старіння з'явився в зарубіжних дослідженнях у 60-х роках минулого століття. Для позначення байдужої установки щодо літніх людей використовується термін «...». Даний термін — це соціальна установка, що постає в невиправдано високій оцінці молодості й дискримінації старих людей.

- /./-.../-.../.../-.../-.../-.../.../

А	—	Л	—	—	—	Ц	—	—	—
Б	—	—	—	—	—	Ч	—	—	—
В	—	—	—	—	—	Ш	—	—	—
Г	—	—	—	—	—	Щ	—	—	—
Д	—	—	—	—	—				
Е	—	—	—	—	—	И	—	—	—
Ж	—	—	—	—	—	Ь	—	—	—
З	—	—	—	—	—	Є	—	—	—
І	—	—	—	—	—	Ю	—	—	—
Й	—	—	—	—	—	Я	—	—	—
К	—	—	—	—	—				

Рис. 2 Методика «Азбука Морзе»

Соціальний захист людей похилого віку в Україні забезпечується мережею закладів:										
І	Г	К	Р	П	А	Т	О	Щ	З	В
Т	М	У	Д	Е	У	І	Т	Ш	Є	У
Е	Р	И	Ь	Н	М	Ч	Ь	Ж	Х	Ш
К	Ж	Т	З	С	Р	Ц	П	Д	Ю	Г
О	Е	О	Р	І	А	Л	Е	Л	Я	М
М	Д	К	У	Й	У	Ь	Н	И	Й	О
І	В	А	В	Н	Н	Ь	Ж	Н	Ц	А
Т	І	О	Ц	И	А	З	Х	Ї	Е	Н
Е	И	Н	І	Й	Ф	О	Н	Д	Г	Т
Т	В	Г	Ш	Х	Е	А	Н	З	Є	Р
С	О	Ц	І	А	Л	Ь	Н	О	Г	О
Ц	Й	Ч	З	А	Х	И	С	Т	У	Ж

Рис. 3 Методика «Кросворд»

Висновки. Досвід проведення семінарського заняття при дистанційній формі організації навчання виявив важливість добору методичних засобів активізації пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, які спонукають до взаємодії, інтелектуальної активності, критичного мислення. Елементи змагальності підтримують постійну інтелектуальну напругу здобувачів вищої освіти, а дискусійні завдання дозволяють систематизувати знання й узагальнювати практики надання соціальних послуг, зокрема щодо роботи з людьми похилого віку.

Перспективи подальших досліджень. Перехід в електронний формат частини соціальних послуг, дистанційованість сучасного суспільства вимагають пошуку нових методів надання соціальних послуг, зокрема людям похилого віку. Запровадження дистанційних практикумів з роботи з людьми похилого віку вимагає розробки навчально-

методичного забезпечення таких занять задля покращення як якості освіти, так і практик надання соціальних послуг.

Список використаних джерел:

1. Голубенко Т. О. Складові готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]*. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2012. № 5. С. 164-168.
2. Карпенко О.Г., Голубенко Т.О. Практична підготовка майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 18. С. 151-157.
3. Луцик І. Інтерактивні семінари як форма активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих закладів освіти. *Наукові записки*. Серія: Педагогіка. 2009. № 3. С.125-130
4. Методичний poradник: форми і методи навчання / Авт.-уклад. Б. О. Житник. Харків: Основа, 2005. 128 с.
5. Науково-педагогічна практика у закладах вищої освіти. Режим доступу: hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_soc_ped/Silabus/4_praktika%20v%20ZVO.pdf
6. Піонтківська О.Г. готовність соціальних працівників до здійснення соціально-психологічної підтримки людей похилого віку. Режим доступу: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v7/i45/26.pdf>.
7. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібник. К.: А.С.К., 2004. 192 с.
8. Романова І.А., Сех М.І. Готовність соціального працівника до роботи з людьми похилого віку в умовах благодійної організації. *Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи: матеріали міжвузівської дистанційної студентської науково-практичної конференції 27 травня 2020 року / за ред. М.П. Васильєвої*. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. 129 с. С.67-75.
9. Романова І.А. Соціальна робота з підтримки інтелектуальної активності людей похилого віку. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. Щоквартальний науково-практичний журнал*. Харків: НТУ «ХП», 2018. №1. 144 с. С.64-72. DOI: <http://doi.org/10.20998/2078-7782.2018.1.06>.
10. Ягупов В. В. Педагогіка: Навч. посібник для студентів пед. спец. вищих навч. закладів. К.: Либідь, 2003. 560 с.

Шерстньова М.С.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ І ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ПІДЛІТКАМИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент І.А. Романова

Анотація. У статі проаналізовано наукові дослідження з проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактичної роботи; визначено особливості підготовки майбутніх соціальних працівників і педагогів до профілактики вживання наркотичних речовин підлітками у закладах загальної середньої освіти в ХНПУ імені Г.С. Сковороди; виокремлено три напрями підготовки здобувачів до профілактики вживання наркотичних речовин підлітками: теоретичний, практичний, науковий.

Ключові слова: підготовка, майбутні соціальних працівників, профілактика вживання наркотичних речовин, підлітки.

Sherstneva M.S. Experience in preparing future social workers and teachers to the prevention of drug use by teenagers

Annotation. The article analyzes the scientific research on the training of future social workers for prevention activities; the peculiarities of preparation of future social workers and teachers at H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University for prevention of drug use by teenagers in general secondary education institutions are determined; three areas of preparation of students for the prevention of drug use by teenagers were identified: theoretical, practical, scientific.

Keywords: training, future social workers, drug prevention, teenagers.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні проводиться робота з розробки Стандарту з профілактики вживання психоактивних речовин. Зокрема, Кабінетом Міністрів України затверджено План заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, яким передбачено розробку й затвердження цього Стандарту [6]. У зв'язку з цим проблема підготовки майбутніх соціальних працівників і педагогів, здатних компетентно надавати соціальні послуги з профілактики вживання психоактивних речовин, особливо в роботі з підлітками в закладах загальної середньої освіти, є однією з першочергових вимог якісної освіти в галузі «Соціальної роботи».

Аналіз наукових здобутків. Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема підготовки майбутніх соціальних педагогів до здійснення профілактичної діяльності була предметом соціально-педагогічних досліджень. Зокрема, у 2010 році Тютюнник О.В. захистила дисертацію на тему «Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності серед старшокласників». У дослідженні було розроблено модель підготовки майбутніх соціальних педагогів, згідно якої навчально-виховний процес було організовано на діяльнісній основі шляхом включення здобувачів у різні форми навчально-практичної роботи. «Процес підготовки представлено трьома блоками: теоретичний, практичний і акмеологічний, що являли собою триєдину структуру, яка активізувала особистісні ресурси студентів, дозволила їм оволодіти теоретичними знаннями, методами і технологіями профілактичної роботи зі старшокласниками, здійснювати продуктивну співпрацю зі суб'єктами профілактики, розвинути професійні якості (креативність, психологічна гнучкість, прагнення до творчого перетворення дійсності і саморозвитку) і сформулювати ціннісні пріоритети» [8, с.12].

У 2011 році Сидорук І.І. досліджувала особливості підготовки майбутнього соціального педагога до профілактики вживання дітьми психоактивних речовин [7]. Автором розроблено систему підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики вживання дітьми ПАР; обґрунтовано соціально-педагогічні умови (створення в освітній установі особистісно-орієнтованого культурно-оздоровчого середовища; формування стійкої антинаркотичної установки та культури здорового способу життя у студентів – майбутніх соціальних педагогів; розвиток професійної обізнаності на компетентнісній основі; цілеспрямоване залучення студентів – майбутніх соціальних педагогів до активної антинаркотичної діяльності). На сьогодні у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки в програму підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти входить вибіркова навчальна дисципліна «Підготовка майбутнього соціального педагога до профілактики вживання психоактивних речовин» (розробник Сидорук І.І.).

Ярошко М.М. розробляла проблему професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками. Автором розроблено структурно-функціональну модель професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з педагогічно занедбаними підлітками [9].

Волошенко М.О. у 2016 році захистила дисертацію на тему «Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками

девіантної поведінки». Автором було експериментально перевірено ефективність розробленої моделі формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки. Зокрема, у дослідженні педагогічними умовами виступали: забезпечення мотиваційно-ціннісного ставлення здобувачів до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки; інтеграція знань щодо сутності профілактико-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки; упровадження в процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників ситуаційного та тренінгового навчання щодо здійснення профілактико-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки; залучення здобувачів до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки у ситуаціях реальної професійної діяльності [1].

Проблема підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей підліткового віку була предметом дослідження Ключко О.О. у 2016 році. Зокрема, у роботі теоретично обґрунтовані педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки підлітків (збагачення професійно-орієнтованих дисциплін методами і формами, що стимулюють профілактичну спрямованість; створення і реалізація інноваційних форм роботи з підлітками, схильними до адиктивної поведінки, в межах виробничої соціально-педагогічної практики; організація дієвого соціального партнерства щодо профілактики адиктивної поведінки підлітків; оптимізація науково-дослідної роботи студентів з проблем профілактики адиктивної поведінки підлітків) [3].

Проте, в останні п'ять років на державному рівні було прийнято цілу низку нормативно-правових документів щодо профілактики вживання наркотичних речовин. Зокрема, Управлінням ООН з наркотиків і злочинності прийнято міжнародні стандарти профілактики вживання наркотичних речовин; КМУ затверджено Стратегію державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, тощо З'явилися нові суб'єкти профілактичної діяльності: сектори ювенальної превенції. В Україні реалізується проєкт «Шкільний офіцер поліції». Недержавні громадські організації отримують фінансування від місцевих органів влади на реалізацію проєктів з профілактики вживання наркотичних речовин підлітками й молоддю. Це свідчить про визнання проблеми поширення вживання наркотичних речовин у країні на рівні держави і про спроби створити більш дієві механізми попередження і розв'язання цього негативного явища в суспільстві.

Окрім того, затвердження Стандартів підготовки здобувачів першого (бакалаврського) [5] і другого (магістерського) [6] рівнів вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота» вимагає постійного оновлення освітніх програм підготовки фахівців соціальної галузі, здатних відповідати запитам сучасного суспільства.

Метою статті є аналіз досвіду підготовки майбутніх соціальних працівників і педагогів до профілактики вживання наркотичних речовин підлітками у закладах загальної середньої освіти в ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз Освітньої програми «Соціальна педагогіка» з підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота», навчально-методичних комплексів дисциплін, практики підготовки майбутніх соціальних працівників і педагогів у ХНПУ імені Г.С. Сковороди дозволив визначити системність у підході до формування готовності майбутніх соціальних працівників і педагогів до роботи з профілактики вживання наркотичних речовин підлітками у закладах загальної середньої освіти. Можна виділити три напрями в реалізації цього завдання підготовки здобувачів.

Перший напрям – теоретичний. Ціла низка дисциплін спрямована на формування цілісної системи знань, які є необхідними для професійної діяльності з профілактики вживання наркотичних речовин підлітками. Так, дисципліна «Психологія», зокрема, спрямована й на формування у здобувачів уявлення про психологічні механізми та закономірності пізнавальних процесів; про особливості прояву властивостей особистості

залежно від діяльності та ситуації, зокрема здобувачі дістають уявлення про психо-емоціональні особливості підліткового віку; основні передумови початку вживання підлітками наркотичних речовин; етапи і механізми формування залежності від психоактивних речовин; основні шляхи психологічного впливу вербувальників у процесі своєї роботи; особливості поведінки наркозалежних осіб тощо.

Дисципліни «Історія та теорія соціального виховання», «Педагогіка» дозволяють опанувати методами соціального виховання (методами формування свідомості особистості; методами організації діяльності, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки; методами стимулювання діяльності й поведінки; методами самовиховання), які використовуються в профілактичній діяльності, зокрема в профілактиці вживання наркотичних речовин підлітками.

Теоретичні основи сучасних методів, форм, технологій соціальної роботи, зокрема в профілактиці вживання наркотичних речовин, закладають дисципліни «Технології соціальної роботи», «Соціально-педагогічне проектування», «Прикладні технології в соціальній роботі».

Вивчення дисципліни «Соціальні інституції» дозволяє сформувати у здобувачів розуміння основних видів соціальних служб та установ, що надають соціальні послуги з профілактики вживання наркотичних речовин; розкрити загальні принципи та специфічні особливості функціонування та взаємодії соціальних служб щодо профілактичної роботи.

Дисципліни «Теорія соціальної роботи в галузі дозвілля», «Методика соціальної роботи в галузі дозвілля», «Сценарна робота соціального працівника» дозволяють здобувачам опанувати основними формами, методами, технологіями організації дозвіллевої діяльності підлітків; створити методичний банк заходів щодо організації соціальної роботи з профілактики вживання наркотичних речовин підлітками.

Уявлення про основні види рекламної продукції, особливості створення й реалізації соціальної реклами з профілактики вживання наркотичних речовин забезпечує дисципліна «Соціальна реклама».

У процесі вивчення вибіркової дисципліни «Арт-терапевтичні методики в соціальній роботі» здобувачі опановують найбільш поширеними арт-терапевтичними методиками, що використовуються в соціальній роботі з наркозалежною молоддю.

Особливості роботи соціального працівника в умовах дитячої або молодіжної організації, зокрема в умовах неформальних молодіжних субкультур, яким притаманне споживання наркотичних речовин, розкриває дисципліна «Соціальна робота з дитячими і молодіжними організаціями».

Важливим напрямом роботи в профілактиці вживання наркотичних речовин є робота з батьками підлітків. Соціально-педагогічне консультування, що повинно забезпечувати батьків підлітків необхідними знаннями про особливості виховного спілкування з дітьми, формування подружніх і сімейних стосунків; сприяти попередженню і подоланню педагогічних помилок у міжособистісних стосунках у сім'ї (дисципліни «Теорія і методика соціальної роботи з сім'єю», «Консультування в соціальній роботі»).

Дисципліна «Соціальна робота з профілактики адиктивної поведінки» дозволяє, зокрема сформувати у майбутніх соціальних працівників розуміння теоретичних основ соціально-педагогічної профілактики хімічних адикцій у соціальних інституціях різного типу; розкрити основні форми, методи, технології профілактичної роботи з особами, які страждають на хімічну залежність.

Другий напрям – практичний. Дисципліна «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти (з практикумом)», участь у тренінгах на базі партнерських організацій, виробнича практика (соціально-педагогічна практика у закладах загальної середньої освіти та спеціальних закладах освіти), навчальна і виробнича практика (соціальні служби, центри зайнятості), залучення здобувачів до волонтерської діяльності у соціальних службах міста дозволяють ознайомитися на практиці з інфраструктурою та специфікою роботи закладів, які працюють у сфері соціальної профілактики; провести діагностування обізнаності підлітків про причини та наслідки вживання психоактивних речовин, їх ставлення до вживання,

виявлення адиктивних проявів у поведінці учнів, вивчення психолого-педагогічних характеристик учнів і сімей «груп ризику»; реалізувати інформаційно-просвітницькі, профілактично-корекційні, культурно-дозвілєві, інтелектуально-творчі заходів з підлітками; опанувати на практиці методиками проведення консультативної роботи з батьками, педагогічними працівниками, підлітками з проблеми запобігання вживання наркотичних речовин.

Третій напрям – науковий. Розробка проблеми профілактики вживання наркотичних речовин учнівською молоддю є одним з пріоритетних напрямів профілактичної роботи в курсових проєктах здобувачів. Кафедрою соціальної роботи і соціальної педагогіки створено умови для проведення наукових досліджень здобувачами вищої освіти. Зокрема, дисципліна «Основи соціально-педагогічних досліджень» ознайомлює з методикою проведення наукового дослідження; широка мережа партнерських організацій дозволяє реалізовувати розроблені профілактичні заходи й технології з підлітками; організація Студентським науковим гуртком і науково-педагогічним складом кафедри щорічних конференцій, наукових заходів («Дебют першокурсника», «Тиждень науки», тощо) забезпечує можливість оприлюднення здобувачами результатів наукової діяльності з проблеми профілактики вживання наркотичних речовин підлітками.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволило визначити цілісну систему формування компетентностей, необхідних соціальному працівнику й педагогу, для здійснення профілактики вживання наркотичних речовин підлітками, що побудована в процесі підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Перспективи подальших досліджень. Запровадження дистанційного навчання у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції частково змінило формат навчальної взаємодії, що технічно ускладнило використання деяких інтерактивних методів навчання. Так, у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників і педагогів у ХНПУ імені Г.С. Сковороди використовуються настільні профілактичні ігри: «Рожеві окуляри», «Галопом по Європі», «Володар кілець», «Стоп насильству». З переходом на дистанційне навчання здобувачі, на жаль, мають можливість тільки теоретично ознайомитися з цими іграми. Цифрових аналогів до них не було розроблено. Тож розробка цифрових профілактичних ігор, зокрема з опанування компетентностями, необхідними соціальному працівнику для роботи з попередження вживання наркотичних речовин підлітками, може доповнити існуючу систему підготовки здобувачів вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота».

Список використаних джерел:

1. Волошенко М.О. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Одеський національний політехнічний університет. Одеса, 2016. 267 с.
2. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: Монографія / За заг. ред. Ф.Г. Ващука. – Ужгород: ЗакДУ, 2011. – 560 с. – (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; Вип. 16).
3. Клочко О.О. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей підліткового віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2016. 23 с.
4. Наказ Мон України «Про затвердження Стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти» від 24.04.2019 р. №556.
5. Наказ Мон України «Про затвердження Стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» від 24.04.2019 р. №557.
6. Розпорядження КМУ «План заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року». №56-р від 06.02.2019. *Урядовий кур'єр*. №36 від 22.02.2019.

7. Сидорук І.І. Підготовка майбутнього соціального педагога до профілактики вживання дітьми психоактивних речовин: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2011. 22 с.
8. Тютюнник О.В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності серед старшокласників: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2010. 25 с.
9. Ярошко М.М. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. / Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2011. 21 с.

ПУБЛІКАЦІЇ здобувачів вищої освіти (частина друга)

Авдашкова А.І.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

АНАЛІЗ ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЯПОНІЇ

У багатьох країнах світу велика увага приділяється розвитку дошкільних закладів і вдосконаленню процесу виховання дітей. Як свідчить статистика Міністерства культури і освіти Японії, станом на 2017 рік в країні нараховувалося 13949 закладів дошкільної освіти. Із них 49 державних, 5 – публічних, 5546 – муніципальних та 8354 – приватних закладів дошкільної освіти.

Як і в Україні, за кордоном дошкільне виховання є початковою ланкою єдиної системи виховання і навчання особистості. Аналіз наукових праць В. Андрєєва, Л. Парамонові, Т. Фуока, М. Ібука, Я. Місором, І. Масакадзу показав, що соціальне виховання дітей старшого дошкільного віку в Японії спрямовано на формування у дитини знань про особливості соціальної взаємодії з однолітками та дорослими, виховання фізично і психічно здорової особистості, здатної успішно працювати в колективі, чітко виконуючи розпорядження і не заважаючи оточуючим. Заклади дошкільної освіти займаються вихованням маленьких японців у дусі колективізму, навчанням прикладній творчості, хоровому співу, колективним іграм. Особливою рисою виховання дошкільнят в Японії є відсутність змагання та суперництва між дітьми. Лідерство не заохочується, а замість цього навчають працювати в колективі, бути корисним членом групи. Покаранням для дитини, що провинилася є протиставлення її решті колективу, що забезпечує у майбутньому прагнення до самовідданої роботи на благо колективу.

Японські вихователі працюють з дітьми дошкільного віку в маленьких групах (хан), які мають 6 - 8 хлопчиків та дівчаток, що мають свої столи, свої власні імена, вибрані самими дітьми, що спонукає їх ухвалювати рішення, враховуючи бажання всіх членів групи. Дітям прищеплюється безліч навичок: як дивитися на співрозмовника; як виразити себе і врахувати думки однолітків. Групи формуються не за здібностями, а відповідно до того, що може зробити їх діяльність ефективною. Склад цих груп змінний, бо щороку групи формуються наново. Постійна зміна дитячого складу пов'язана зі спробою надати малюкам якомога ширші можливості для соціалізації. Якщо у дитини не склалися відносини в конкретній групі, не виключена можливість, що вона придбає собі приятелів серед інших дітей.

Отже, дошкільне виховання в Японії має власні особливості та поступово прищеплює дітям почуття любові до батьків, колективізму та певні правила поведінки у мікросоціумі, що може бути корисним для фахівців дошкільної освіти в Україні з метою організації соціального виховання дитини, творчого розвитку її індивідуальних здібностей, бережливого ставлення до кожної дитини, формування її неповторності, підготовки дітей до життя та діяльності в колективі як формі суспільного буття.

Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення досвіду соціального виховання старших дошкільників у Швеції.

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.

На даний час в Україні надзвичайно гострою є проблема зростання правопорушень серед осіб підліткового віку. Безперечно, правопорушення тісно пов'язані з процесами деморалізації суспільства, бездомності, безробіття, зі стрімким розвитком наркоманії, токсикоманії, розпадом сім'ї, поширенням інших соціально негативних явищ.

Для вирішення і виявлення соціальних проблем різного характеру застосовують діяльність, спрямовану на попередження та передбачення проблемних ситуацій і життєвих труднощів клієнтів. Мова йде про соціальну профілактику.

О.В. Губенко вважає, що соціальна профілактика - це свідомо, цілеспрямована, соціально організована діяльність по запобіганню можливих соціальних, психолого-педагогічних, правових та інших проблем і досягнення бажаного результату [1, с.12].

На думку В.С. Лукевича, соціальна профілактика - це комплекс різного роду заходів, спрямованих на попередження будь-якого явища або усунення факторів ризику [2, с.25].

Ми погоджуємося з О.В. Безпалько, який розглядає соціальну профілактику як напрям соціально-педагогічної діяльності, що передбачає комплекс економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі [3, с.85].

Предметом соціальної профілактики є процес, спрямований на оптимізацію соціального формування і розвитку особистості, усунення негативних соціальних чинників ризику щодо можливості скоєння правопорушень неповнолітніми шляхом здійснення профілактичних заходів, покращення соціально-педагогічних можливостей середовища, в якому живе і формується індивід.

Суб'єктами соціальної профілактики правопорушень є державні і господарські органи, профспілкові, суспільні організації, трудові колективи, посадовці і громадяни, що беруть участь в діяльності з профілактики негативних явищ в суспільстві. У профілактичній роботі покликані також брати участь засоби масової інформації.

Об'єктами соціально-профілактичної дії є ті негативні чинники життєдіяльності людей, які сприяють здійсненню асоціальних дій, а також недоліки у виховній діяльності і стереотипи поведінки, які спричиняють антигромадські вчинки.

Отже, соціальна профілактика правопорушень серед підлітків у закладах загальної середньої освіти є певним соціально-педагогічним механізмом, інструментом, спрямованим на попередження, виявлення та нейтралізацію негативних асоціальних явищ у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Губенко О.В. Проблеми профілактики наркоманії, токсикоманії та алкоголізму: методологічні аспекти. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. №9. С. 11– 15.
2. Лучкевич В.С. Вступ до соціальної роботи: навчальний посібник. Харків: Рост, 2000. 30 с.
3. Соціальна педагогіка: навч. посібник / За заг. ред. О. В. Безпалько. Київ: Академвидав, 2013. 312 с.

Буркова М.В.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

АКТУАЛЬНІСТЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ СМЕЙНОГО ЖИТТЯ У ДІТЕЙ-СИРІТ В ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДАХ

За даними Державного комітету статистики України стосовно влаштованості подальшого життя випускників інтернатних закладів 20% з них в подальшому відчують значні складнощі із створенням власної сім'ї та вихованням власних дітей. Українське суспільство на сучасному етапі характеризується значними змінами в соціальній сфері, що є причиною різного роду соціально-економічних та культурних перетворень та сприяє переосмисленню вимог до підготовки фахівців соціальної галузі. Актуальність проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до формування цінностей сімейного життя у дітей-сиріт зумовлена тим, що означена категорія дітей не має позитивного досвіду проживання в сім'ї, має негативне ставлення до інституту сім'ї, не усвідомлює значення сім'ї в житті людини та не сприймає її як цінність. Отже, виникають певні суперечності: між нагальною потребою суспільства у формуванні цінностей сімейного життя у вихованців інтернатних закладів та відсутністю комплексної організації цього процесу; між необхідністю здійснення соціальними працівниками діяльності з формування цінностей сімейного життя у вихованців та їх недостатнім рівнем компетентності.

Питаннями професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до формування цінностей сімейного життя дітей-сиріт в інтернатних закладах займалися О. Безпалько, І. Зверєва, З. Кияниця, В. Кузьмінський, Ж. Петрочко та інші. Дослідниками обґрунтовується негативний вплив на дітей умов інтернатних закладів і доведено необхідність підвищення рівня компетентності фахівців соціальної сфери щодо захисту права дитини виховуватися в сімейному середовищі, однак недостатньо розглянутим залишилося питання розробки навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців до здійснення означеної діяльності. Аналіз наукової літератури з проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до формування сімейних цінностей у дітей-сиріт в інтернатних закладах засвідчив, що вона має здійснюватися у відповідності до запитів суспільства, враховувати наявність нових інноваційних технологій впливу та досягнень науково-технічного прогресу. Узагальнення результатів наукових досліджень Т. Кравченко та О. Докунової засвідчили, що формування професійної компетентності соціальних працівників з означеної проблематики має передбачати вироблення системи відповідних знань та вмінь з використанням інноваційних методів і форм навчання.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка компонентів підготовки майбутніх соціальних працівників до формування цінностей сімейного життя дітей-сиріт в інтернатному закладі.

Владимиров Д.І.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ФОРМИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ

Обрання професії є одним із головних життєвих виборів старшокласників, оскільки саме від цього залежить їх подальший життєвий шлях. Проблема вибору майбутньої професії старшокласниками сьогодні набуває нової актуальності в зв'язку зі змінами, зумовленими

реформуванням системи освіти, розповсюдженням інформаційних потоків. Сучасні школярі недостатньо обізнані про суть сучасних професій. Так, школярі з великої кількості існуючих професій можуть назвати лише 20-26 професій. Серед мотивів вибору майбутньої професії випускниками закладів загальної середньої освіти тільки 40% підлітків обирають професію, орієнтуючись на зміст майбутньої діяльності. Тому постає необхідність реалізації профорієнтаційної роботи зі старшокласниками, пошук її ефективних форм і методів.

Різним аспектам профорієнтаційної роботи присвячено праці Б. Артеменко, Е. Клімова, І. Кона, Л. Сибільова, та інших. Особливості профорієнтації в сучасних умовах інформаційної цивілізації, форми і методи профорієнтації старшокласників досліджували Н. Отрощенко, Г. Пригіна, Л. Мітіна. Як показав аналіз наукових досліджень професійна орієнтація школярів – це науково обґрунтована система підготовки молоді до вільного і самостійного вибору професії, покликана враховувати як індивідуальні особливості кожної особистості, так і необхідність повноцінного розподілу трудових ресурсів в інтересах суспільства, що включає: професійне просвітництво; професійне виховання; 3) професійне консультування; 4) професійний розвиток особистості та підтримку професійної кар'єри. Отже, професійна орієнтація є комплексним процесом, що передбачає різні важливі напрями.

Аналіз наукових досліджень (Л. Мітіної, М. Мунакової, О. Носкова, Н. Острошенко, К. Платонової, Г. Пригіна, Н. Пряникової, Г. Резапкіної, В. Синявського, Б. Федоритшина, П. Шавіри, М. Чистякової) та практики здійснення профорієнтаційної роботи показали, що на жаль, профорієнтація в сучасних умовах не досягає своєї головної мети - формування в учнів професійного самовизначення, відповідного індивідуальним особливостям кожної особистості. Серед проблем сучасної профорієнтаційної роботи слід відобразити такі: відсутній індивідуальний, диференційований підхід до особистості, яка обирає професію, використання в основному словесних методи, без надання можливості кожному спробувати себе в різних видах діяльності.

Одним із суб'єктів, на якого покладено профорієнтаційну функцію в роботі зі старшокласниками, є соціальний педагог. Проте, він часто володіє інформацією про те, які професії затребувані на даний момент у Україні, але не в повній мірі володіє ефективними технологіями профорієнтаційної діяльності.

Науковцями розроблено сучасний методичний інструментарій роботи зі здобувачами загальної середньої освіти (портфолію здобувача загальної середньої освіти, освітні програми з профорієнтації), який може бути реалізований в межах позакласної роботи, у вигляді курсів за вибором або в системі додаткової освіти. На основі узагальнення наукових досліджень з профорієнтаційної роботи нами виокремлено такі найбільш ефективні та сучасні форми профорієнтаційної роботи: індивідуальне консультування школярів; сімейне консультування з питань професійного самовизначення старшокласників; класні години з профорієнтації із запрошенням представників різних професій і представниками ЗВО; використання засобів анімаційної діяльності; профорієнтаційні уроки; тематичні екскурсії на підприємства; ярмарки вакансій навчальних і робочих місць; психологічна діагностика професійної спрямованості особистості.

Отже, соціальний педагог закладу загальної середньої освіти має володіти вищезазначеними формами та використовувати їх у власній професійній діяльності, що допоможе учням старших класів зробити перші кроки до правильного вибору професії та сприятиме саморозвитку особистості та розвитку суспільства загалом.

ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

У процесі професійної підготовки формується готовність – стан високого рівня розвитку мотиваційних, пізнавальних, емоційних та вольових процесів особистості, який забезпечує успіх майбутньої діяльності; адекватна настанова на майбутню діяльність (М. Васмільєва). Досліджуючи професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів, О. Філь зазначає, що готовність виступає кінцевим результатом такої підготовки, цілісною системою, яка будується як інтегральне ціле на основі загальнопедагогічного, професійного та індивідуального. Автор наголошує, що готовність слід розглядати як складне структурне професійно-особистісне утворення, яке характеризується сформованістю системи знань та операційно-технологічних умінь, розвиненістю професійно важливих особистісних якостей і сформованою потребою в реалізації функціонально-рольового потенціалу спеціаліста.

Отже, готовність – це здатність фахівця у потрібний момент активізувати всі свої потенційні можливості, психологічний стан, настанову або внутрішню налаштованість і, спираючись на набуті знання, досвід, приймати самостійні рішення у конкретній ситуації відповідно до кінцевої мети діяльності. К. Дурай-Новакова зазначає, що готовність залежить від інтересу, ставлення до діяльності, почуття відповідальності, упевненості в успіху, потреби виконувати поставлені завдання на високому професійному рівні, керування своїми почуттями, мобілізації сил, подолання невпевненості, а також від наявності у працівника професійних знань, умінь та навичок. Проведений аналіз поняття «готовність» дозволяє виділити головну схожість у поглядах учених щодо його сутності: готовність передбачає наявність знань, умінь, досвіду діяльності та сформованого ставлення особистості до майбутньої професії, яке полягає у прагненні самореалізуватися в ній.

Основними підходами щодо визначення змісту і структури готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності, виокремленими А. Капською, є такі: функціональний, де готовність виступає цілісним інтегративним особистісним утворенням, яке містить різні компоненти: сукупність знань, умінь, навичок, особистісних якостей, адекватних вимогам та змісту професійної діяльності; особистісно-діяльнісний, у межах якого готовність окреслюється як характеристика особистості, що забезпечує можливість ефективно виконувати професійні функції; результативно-діяльнісний, що визначає готовність як результат процесу підготовки до певної роботи. Науковці (І. Єрмакова, Л. Сохань, Г. Нессен) у структурі готовності до професійної діяльності виокремлюють такі компоненти: когнітивний (професійні знання), операційний (вміння, навички, необхідні для забезпечення якісного виконання професійних завдань).

Таким чином, готовність, як результат підготовки майбутніх соціальних педагогів, передбачає наявність сформованого ставлення особистості до майбутньої професії в соціальній сфері.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД: СУТЬ, ЗНАЧЕННЯ

Соціальна ситуація, економічні проблеми в Україні сприяли зниженню рівня життя незахищених верст населення. Для подолання життєвих труднощів, мінімізації негативних наслідків Законом України "Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю"

визначається необхідність застосування соціально-педагогічного супроводу, що передбачає надання конкретній особі, сім'ї комплексу соціальних, виховних послуг.

У нормативних документах визначається суть соціально-педагогічного супроводу, як виду соціальної роботи, спрямованої на здійснення соціальних опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій верств населення з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу.

За визначенням І. Пешої, А.Капської соціально-педагогічний супровід – це вид соціальної роботи з особою або сім'єю, які опинилися в складних життєвих обставинах, наслідки яких вони не можуть подолати самотійно, що передбачає надання комплексної індивідуальної соціальної допомоги. А.Мудрик стверджує, що соціально-педагогічний супровід – це особлива сфера діяльності по залученню особистості до соціальних і моральних цінностей. С. Харченко підкреслює, що соціально-педагогічний супровід – це комплекс соціальних, соціально-виховних послуг відповідно до потреб особистості та характеру самих проблем, спрямований на подолання життєвих обставин шляхом активізації ресурсів найближчого оточення. Установлено, що метою соціально-педагогічного супроводу є здійснення соціально-виховної, корекційної, реабілітаційної роботи щодо відновлення соціальних функцій, психологічного і фізичного стану сімей, дітей та молоді.

Науковці визначають такі принципи соціально-педагогічного супроводу: добровільності в прийнятті допомоги; поваги до людини; реалізації першочергового права дитини на виховання в сім'ї; індивідуального та диференційованого підходу; адресності, системності, комплексності, безоплатності, доступності соціальних послуг; толерантності та гуманізму; пріоритетності інтересів сім'ї.

Таким чином, соціально-педагогічний супровід, як вид соціальної роботи, спрямований на здійснення індивідуальної соціально-педагогічної допомоги та підтримки щодо надання комплексу соціальних послуг (інформаційні, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, юридичні, соціально-економічні) з метою подолання складних життєвих обставин, збереження та підвищення соціального статусу людини шляхом активізації ресурсів її найближчого оточення. Саме соціально-педагогічний супровід містить комплекс цілеспрямованих послідовних соціально-педагогічних дій, які допомагають людині зрозуміти життєву ситуацію, а також забезпечують саморозвиток на основі рефлексії того, що відбувається.

Дерев'янка Г.О.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

АНАЛІЗ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ПІДЛІТКІВ І МОЛОДІ

Входження України у новий період становлення всіх сфер соціального розвитку, відновлення державності, відродження багатого культурно-історичного досвіду та традицій національного виховання висуває проблему гармонійного фізичного і духовного розвитку молодого покоління, соціалізації його як особистості. Такий стиль життєдіяльності спрямований перш за все на підтримку та збереження здоров'я фактично здорових людей. Звичайно, саме у молодому віці повинна прищеплюватись та виховуватись мотивація до такого способу життя, його доцільність та необхідність.

Проаналізувавши теоретичну основу здійснення формування здорового способу життя підлітків і молоді, ознайомившись з фізіологічними особливостями підліткового віку, проаналізувавши вітчизняний й зарубіжний досвід з формування здорового способу життя, було визначено, що політика та заходи по формуванню здорового способу життя передбачають програми та проекти, що розраховані на широкий загальний підлітків та молоді, на батьків, на окремі групи ризику чи групи спеціальної уваги молоді та батьків, а також – на

фахівців, що працюють з молоддю. Тому в одних випадках робота побудована лише як виховна і профілактична, в інших – як виховна та корекційна або навіть виховна та лікувально-корекційна. Окремі проекти реалізуються як освітні або тренінгові. Як правило, вітчизняні проекти по формуванню здорового способу життя ініціюються державними установами, переважно спеціалізованими (освітніми, молодіжними, медичними, соціальними тощо) і тими з різноманітних громадських організацій, які дістали підтримку міжнародних організацій, фондів тощо.

Як зазначали О.Яременко, О.Балакірева та О.Вакуленко, історично склалося так, що протягом останньої чверті XX століття вагомими внесками у розробку теорії формування здорового способу життя підлітків і молоді стали дослідження вчених канадського і північноамериканського регіонів. Найбільш популярними останнім часом є проекти вивільнення індивідуальних спроможностей молоді. Це проекти, спрямовані на позитивний вплив на усі сфери здоров'я, що втілюється на засадах партнерства з різноманітними муніципальними, суспільними, приватними, релігійними структурами. Щодо вітчизняних проектів, то їх суттєво менше за кількістю (як і організацій, що їх втілюють).

Досвід економічно розвинутих країн свідчить, що більш перспективний і економічно вигідний для суспільства шлях по збереженню здоров'я пов'язаний з широким впровадженням профілактичних технологій. Наприклад, у Фінляндії за рахунок позитивних змін у способі життя домоглися знизити показники захворюваності на серцево-судинні недуги і смертності від них на 50%. Про це свідчать і результати багаточисельних епідеміологічних досліджень: визначальними факторами формування та зміцнення здоров'я, попередження захворювань є умови та спосіб життя (більш ніж на 50%). За кордоном такі проекти ініціює, як правило, одна (або декілька разом) з нижченаведених організацій:

- недержавні організації (з проблем молоді, дітей, інвалідів, літніх людей, з місцевих проблем культурного, мистецького, етнографічного спрямування, благодійні, притулки для літніх, центри денної дитячої опіки тощо);
- державні (муніципальні) організації (центри відвернення кризових ситуацій, служби місцевого комунального господарства, зайнятості і професійного навчання, правоохоронні, підтримки місцевого бізнесу, соціального захисту різних контингентів, культурні, освітні заклади тощо);
- бізнес-структури (кредитні спілки, банки, компанії з обслуговування, будівництва, благоустрою тощо);
- релігійні організації (церкви різних конфесій, релігійні громади і об'єднання).

Ініціатива перелічених організацій підтримується, керується і координується в різних країнах за різними моделями.

Довбня О.В.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Феномен третирування одних учнів іншими став досить серйозною соціально-педагогічною проблемою не лише у закладах освіти, а й у суспільстві в цілому. За своєю сутністю третирування як специфічна форма агресивної поведінки, при якій сильніший систематично переслідує іншого, при цьому в цю ситуацію втягуються інших як активних або пасивних учасників. Нажаль, таке явище, як булінг надзвичайно поширене в сучасній школі, але випадки знущань не афішують, її не прийнято обговорювати в суспільстві. За таких умов проблему не усувають, а навпаки, вона набуває більших обсягів і жорстокості. Тому пошук нових технологій попередження виникнення булінгу у дитячому колективі – є однією з провідних задач соціального працівника.

Проблема булінгу широко розглядається науковцями у різних напрямках: соціальні та психологічні аспекти булінгу (Х.Лейманн, Л. Кішлі, П. Рандолл, Н. Данкансон); соціальна природа булінгу серед учнів молодшої і основної школи (Н. Данкансон, П. Махоні, П. Рандолл, Дж. Салісбері); соціально-педагогічні аспекти роботи з колективом, який схильний до булінгу (Т. Алексеєнко, Л. Лушпай, І. Сидорук). Д. Ольвеус розкриває сутність терміна «bullying» як ситуацію, в якій учень є об'єктом негативних дій з боку одного чи кількох учнів, які використовують свою силу, статус, соціальне положення для залякування, нанесення шкоди або приниження іншого, хто має меншу силу чи статус. У психотерапії булінг розглядають як свідоме, тривале насильство, що не носить характеру самозахисту і виходить від однієї або декількох осіб (І.Бердишев). В соціології боулінг – це залякування, фізичний або психологічний терор, спрямований на те, щоб викликати в іншого страх і тим самим підпорядкувати його собі (І. Кона).

Отже, аналіз наукової літератури виявив, що поняття булінг пов'язаний із застосуванням силових методів або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на тих, хто не може чинити опір, панування, влада над людиною, або агресія.

Комишан Т.О.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗДО

Обов'язковим первинним складником системи безперервної освіти є *дошкільна освіта*, яка, гармонійно поєднуючи сімейне та суспільне виховання, закладає основи соціокультурного становлення особистості. Забезпечують реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її цілісний розвиток, набуття необхідного життєвого досвіду, соціальну адаптацію відповідні *заклади дошкільної освіти* (надалі – ЗДО). Ефективність процесу соціальної адаптації дитини, зокрема молодшого дошкільного віку, в ЗДО залежить від злагодженої взаємодії всіх учасників освітнього процесу в закладі. Провідна роль в організації такої взаємодії належить соціальному педагогу ЗДО. Отже, у процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі значна увага має приділятися формуванню їхньої готовності до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку в ЗДО. Відтак, необхідним є встановлення нормативно-правових засад здійснення такої підготовки.

Аналіз нормативних джерел засвідчив, що правові основи формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної галузі, зокрема їхньої готовності до роботи з соціальної адаптації молодших дошкільників у ЗДО, закладені в таких державних документах, як: Конституція України, Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепції національного виховання, Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти та інших. У низці загальнодержавних нормативних документів (Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI ст.»), Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Базовий компонент дошкільної освіти та інші) задекларовані провідні принципи вітчизняної системи дошкільної освіти, окреслені координати діяльності ЗДО як інституту соціалізації. Нормативним підґрунтям роботи соціального педагога ЗДО з соціальної адаптації молодших дошкільників є також Закони України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги», Наказ МОН України «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України», навчальні плани, програми для ЗДО, рекомендовані МОН України (освітня програма «Дитина в дошкільні роки» (2010 р.), програма розвитку дітей дошкільного віку

«Українське дошкілля» (2011 р.), комплексна освітня програма для закладів дошкільної освіти «Світ дитинства» (2015 р.) та інші), установчі документи ЗДО.

Отже, у вітчизняному правовому полі створено певну нормативну базу, що регулює різні аспекти проблеми дослідження, на яку слід спиратися в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку в ЗДО.

Куряча С.В.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Аналіз закордонного досвіду профілактики булінгу засвідчив, що попередження знущань у школі давно стало одним із важливих напрямів професійної роботи фахівців соціальної сфери. Оцінка такого досвіду представляється важливою як для вітчизняної науки у галузі соціальної роботи так і для практики надання соціальних послуг.

Феномен цькування, знущань і залякування є проблемою досліджень таких закордонних науковців: Д. Ольвеус (запропонував програму по запобіганню булінгу, Норвегія); П. Хайнеманн (вивчав явище «Моб-бінгу» - поширення групового насильства серед дітей і дорослих, Швеція.); Д. Лейн, (досліджував феномен «Шкільного цькування», Велика Британія). Серед основних стратегій у профілактичній роботі вищезазначені науковці пропонують такі ідеї: активне залучення до профілактичної роботи сім'ї, найближчого оточення підлітків; ефективне читання та обговорення в класі оповідань чи історій про ті чи інші факти насилля; опис учнями в невеликих творах того, що, на їхню думку, відчувають жертви насилля; організацію рольових ігор, у яких відтворюють поведінку булера та жертви; обговорення проблематики насильства на класних зборах тощо.

Аналіз праць вітчизняних дослідників показав, що дослідженими є такі аспекти проблеми: соціально-педагогічні та психологічні проблеми булінгу та його профілактики в освітньому середовищі (А. Барліт, О. Барліт, І. Кон, В. Олейник та ін.); аналіз досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії з вирішення проблеми булінгу (О. Глазман, А. Король, Л. Лушпай); психологічна робота з дітьми – ізгоями (С. Ениколопов, В. Собкин, С. Кривцова); культурний феномен булінгу (А. Бочавер, К. Хломов) та ін.. Отже, попри велику кількість наукових досліджень з проблеми булінгу у дитячому та молодіжному середовищі недостатньо вивченими залишаються, на наш погляд, питання координації діяльності фахівців соціальної сфери з метою комплексного вирішення проблеми профілактики булінгу та організації їхньої партнерської взаємодії, яку можуть здійснювати фахівці соціальної галузі.

Перспективним напрямом подальших досліджень є відбір ефективних шляхів та засобів діяльності з профілактики булінгу в роботі фахівців соціальної галузі з використанням закордонного та вітчизняного досвіду з метою розробки та експериментальної перевірки програми комплексної соціально-педагогічної діяльності закладів загальної середньої освіти з профілактики булінгу серед підлітків.

Ларіна Е.Р.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

НАПРЯМКИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В СЛУЖБІ ЗАЙНЯТОСТІ

Сучасні особливості ринку праці України гостро потребують професійно мобільних людей, які здатні успішно й ефективно знаходити й реалізувати себе у суспільстві. Необхідність підготовки та перепідготовки до професійного самовизначення задекларована в Законі України «Про зайнятість населення». У положенні про Державну службу зайнятості підкреслюється, що система профорієнтаційної роботи повинна бути спрямована на реалізацію здатності до праці особи, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір професії або на зміну трудової діяльності.

У роботах О.Безпалько, С.Кобзар, І.Мачуської, Г. Омельченко, Н.Полько, С.Чистякової професійна орієнтація розглядається як цілісна система, яка складається з взаємозв'язаних компонентів, об'єднаних спільністю цілей і єдністю управління: професійна освіта, професійна інформація, професійна активізація, професійна психодіагностика, професійна консультація, професійний відбір, професійна адаптація і професійне виховання. Ці напрями реалізуються і в Державній службі зайнятості (службі).

Послуги з профорієнтації в Державній службі зайнятості надаються всім соціальним групам та віковим категоріям осіб, які звернулись до служби, та роботодавцям щодо профвідбору кадрів на їх замовлення.

Для оптимізації профорієнтаційної роботи в службі створюються такі передумови розвитку професійної орієнтації: спрямованість системи професійної орієнтації населення, зокрема молоді, яка навчається, на поточні та перспективні потреби ринку праці; посилення зв'язків між підприємствами, установами, організаціями та навчальними закладами щодо проведення профорієнтації; проведення системної профорієнтації учнів випускних класів загальноосвітніх навчальних закладів на вибір професій, затребуваних на ринку праці України; модернізація форм роботи з різними категоріями населення, застосування сучасних інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій у професійній орієнтації.

Також в службі проводяться спільні профорієнтаційні, інформаційні заходи з представниками органів влади, освіти, центрів соціальних служб для молоді, роботодавців, органів пробації, об'єднаних територіальних громад, громадських організацій, благодійних фондів, волонтерських ініціатив. Основними суб'єктами впливу профорієнтаційної роботи є: інваліди, учасники АТО, учнівська молодь та їх батьки, випускники професійно-технічних та закладів вищої освіти, мешканці ОТГ.

Таким чином, створена система профорієнтації дозволяє підвищити конкурентоспроможність населення відповідно до потреб ринку праці. До подальших розробок відносимо розробку профорієнтаційної технології відповідно до віку і проблем населення.

Літвиненко Ю.С.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Останнім часом усе більше здобувачів загальної середньої освіти проявляють девіантну поведінку. За даними статистики Державної судової адміністрації України у 2017 р. у судах першої інстанції перебувало на розгляді 6 408 кримінальних проваджень

щодо 7976 неповнолітніх осіб, серед них засуджених за крадіжку - 1927, у сфері обігу наркотичних засобів чи психотропних речовин - 94, за тяжкі злочини - 1564 особи. Дослідники (О Змановська, Ю. Кленберг В. Силенков, М. Стурова, та ін.) наводять багато причин, що зумовлюють прояву неповнолітніми девіантної поведінки та призводять до появи все нових її видів (кібербулінг, хеппіслепінг тощо), тому особливо важливим є необхідність аналізу вітчизняного та закордонного досвіду вирішення означеної проблеми.

Проблема девіантної поведінки має міждисциплінарний характер, а вивченню різних її аспектів присвячено праці багатьох вітчизняних (О. Безпалько, І. Зверева, В. Оржеховська та ін.) та зарубіжних (А. Басс, Р. Даймонд, Г. Кеплан, К. Роджерс та ін.) науковців. Аналіз праць вищезазначених авторів показав, що на сучасному етапі розвитку суспільства існують: 1) вітчизняні усталені підходи до профілактики девіантної поведінки у закладах загальної середньої освіти (пропаганда здорового способу життя; залучення учнів до активної діяльності за інтересами; проведення постійної діагностики проблеми; надання допомоги неповнолітнім, які виявились у несприятливих умовах життя і виховання; організація самовиховання підлітків; 2) закордонні ідеї та підходи до профілактики девіантної поведінки учнів (Німецький досвід трирівневої організації профілактики відхилень у поведінці школярів; два підходи до роботи соціального педагога з девіантними підлітками (роботу соціальних педагогів у складі навчального закладу або об'єднання у спеціальні служби соціального забезпечення освіти) з досвіду Великої Британії; створення соціальних превентивних закладів у Франції).

На основі аналізу та узагальнення вітчизняного та закордонного досвіду нами розроблено комплексну програму соціально-педагогічної діяльності у ЗЗСО, яка передбачає роботу за такими напрямками: надання допомоги неповнолітнім, які виявились у несприятливих умовах життя і виховання; проведення постійної діагностики і профілактичних заходів; надання психологічної допомоги та активне залучення неповнолітніх до шкільної/позашкільної діяльності; активна взаємодія з батьками.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка методичного забезпечення для здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців до правового виховання та підвищення рівня соціальної компетентності неповнолітніх з питань відповідальної поведінки дітей та молоді та надання їм соціально-педагогічної допомоги.

Попова В.В.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

АНАЛІЗ ДОСВІДУ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЗАКЛАДАХ

В Україні згідно з офіційними даними на 2019 рік 103000 дітей залишилися без батьків, біля 30000 виховуються в закладах інтернатного типу державної форми власності: дитячі будинки, школи-інтернати тощо. Аналіз результатів статистичних досліджень засвідчив, що найбільший відсоток дошкільників, що позбавлені батьківського піклування перебуває саме у спеціалізованих закладах, що зумовлює потребу у здійсненні профілактики дезадаптації дошкільників у цих соціальних інституціях.

Аналіз наукових праць з проблеми профілактики дезадаптації дітей засвідчив, що дослідженими є такі її аспекти: питання наступності у вихованні, навчанні та соціалізації дітей старшого дошкільного віку (Б. Ананьєв, Л. Виготський, В. Колесникова, С. Русова, Є. Тихеева та ін.); особливості профілактики дезадаптації особистості в умовах закладу освіти (О. Єжова, Л. Кальченко, Л. Міщик та ін.); особливості попередження ранньої шкільної дезадаптації (Ф. Мавлеткулова, О. Максимова, М. Тіхонова та О. Чурюмова).

Узагальнення результатів наукових досліджень дозволило підтвердити актуальність проблеми аналізу досвіду профілактики дезадаптації дошкільників та необхідність відбору ефективного методичного забезпечення для роботи соціальних працівників з її вирішення.

Спираючись на ідеї науковців, нами теоретично обґрунтовано та розроблено комплексну програму соціально-педагогічної діяльності з профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах, якою передбачено такі форми та методи роботи як: тренінги з формування у фахівців соціальної галузі знань, щодо розвитку соціальних компетенцій дитини дошкільного віку, профілактичні бесіди, ігри, тематичні заходи; робота психолога, соціального працівника з оточенням дитини,- що спрямовано на профілактику дезадаптації дітей у спеціалізованих закладах.

Аналіз досвіду соціальної роботи з дітьми –сиротами та дітьми, що позбавлені батьківського піклування засвідчив, що соціальна дезадаптація у дітей розвивається тривалий час, починаючи саме з дошкільного віку. Її поява і динаміка залежать як від індивідуальних психічних та особистісних властивостей дитини, так і від умов найближчого соціального оточення. Тому, важливо за допомогою гри в умовах спеціалізованих закладів формувати в дитини готовність до опанування соціальної ролі члена колективу і здатності відповідати вимогам оточуючого соціуму. Перевірка розробленої комплексної програми профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах, дозволила підтвердити її ефективність.

Перспективним напрямом подальших досліджень є визначення суті та особливостей професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах.

Сех М.І.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди;
регіональний менеджер проектів та програм «Домашня опіка» БО БФ «Карітас Харків»

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ З ЧИСЛА ВПО

На сучасному етапі розвитку суспільства у світі зростає частка людей похилого віку. Припинення або зменшення трудової діяльності викликає зміни соціального статусу людини, трансформацію цілісних орієнтирів, самого способу життя та спілкування. Особливо це стосується людей похилого віку з числа внутрішньо переміщених осіб, які додатково зазнають ускладнень у соціально-психологічній адаптації до нових умов. На жаль, на державному рівні залишаються невизначеними питання єдиної комплексної політики щодо соціальних, економічних, медичних аспектів соціальної роботи з людьми похилого віку з числа внутрішньо переміщених осіб. Тому значне навантаження покладається на недержавні соціальні інституції, зокрема на благодійні організації, які надають послуги людям похилого віку з числа внутрішньо переміщених осіб.

Аналіз соціально-педагогічної і психологічної літератури свідчить, що розробкою проблеми здійснення соціальної роботи з людьми похилого віку займається ціла низка науковців: забезпечення сприятливої адаптації осіб похилого віку до нових умов соціалізації вивчає Н. Голова, Л. Шилова, особливості надання послуг людям похилого віку в Україні досліджує Р. Сопко, особливості ціннісних орієнтацій у людей похилого віку досліджує М. Дідора, особливості спілкування літніх людей стали предметом дослідження О. Коваленко, О. Поцулко, освіта людей третього віку розробляється О. Аніщенко, Л. Лук'яною, І. Савельчук, А. Сіговою; підтримка інтелектуальної активності літніх людей визначається І. Романовою, тощо.

На допомогу в подоланні таких явищ людям похилого віку покликані низка представників соціальних інститутів, зокрема, Благодійна організація «Благодійний фонд «Карітас Харків», а саме проєкт «Домашня опіка», який розпочав своє функціонування у місті Харкові з 2015 року. А загалом, по Україні починаючи з 1999 року, по сьогоднішній день цей проєкт діє в 16-ти регіональних Карітасах.

Метою проєкту є покращити якість життя соціально незахищених груп населення, в основному літніх людей, осіб з інвалідністю, бенефіціарів із числа вимушених переселенців - шляхом надання повного комплексу послуг по домашній опіці, надання соціальної та психологічної підтримки, а також підвищення рівня кваліфікації людей, що надають послуги домашньої опіки.

Цілями проєкту є надання комплексного пакету послуг, який включає соціально-медичну, санітарно-гігієнічну, побутову допомогу, підтримку членів сім'ї та спеціалістів з домашньої опіки, проведення тренінгів та організацію культурно-дозвілевої діяльності для людей похилого віку шляхом функціонування Дозвіллевої платформи «Здоровенькі були».

Велику роль у поліпшенні якості життя літніх людей, що сприяє їх довголіттю, відіграє впровадження нових технологій, форм і методів психо-соціальної роботи.

З метою підвищення ефективності роботи фахівця соціальної галузі з людьми похилого віку нами було розроблено технологію роботи соціального працівника з використання арт-терапевтичних методів з людьми похилого віку в умовах Благодійної організації «БФ «Карітас Харків», а саме, дозвіллевої платформи «Здоровенькі були», яка передбачала реалізацію комплексу інноваційних заходів з використанням засобів мистецтва, психогімнастичних, релаксаційних та розвивальних практичних занять з літніми людьми, спрямованих на підвищення рівня адаптації до умов сьогодення, формування в них позитивних соціальних рис та якостей.

Було організовано та проведено: тренінгові заняття на свіжому повітрі та в різних соціальних територіальних Центрах м. Харкова; щорічне проведення акції «Великодній кошик» з метою забезпечення людей похилого віку продуктами харчування до свята Великдень; творчі та літературні вечори; Святкові програми до Міжнародного дня людини похилого віку (01.10.) із залученням волонтерів з числа шкільної та студентської молоді, а також інших суб'єктів соціальних інститутів; забезпечення осіб похилого віку засобами гігієни та миючими, згідно індивідуальних потреб; інформаційно-просвітницьку роботу з наданням практико-методичних рекомендацій та буклетів для соціальних працівників проєкту тощо.

Таким чином, впровадження технології роботи соціального працівника з використання арт-терапевтичних методів з людьми похилого віку сприяло вирішенню різноманітних питань соціального і психолого-педагогічного характеру.

Тепляк А.М.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

АКТУАЛЬНІСТЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Україна за часткою населення у віці понад 60 років входить до тридцяти найстаріших країн світу, тому важливою соціальною проблемою сьогодення є створення комфортних умов для людей похилого віку, з метою зменшення негативних чинників, які супроводжують процес старіння. Значне збільшення частки населення людей літнього віку впливає на всі сфери життєдіяльності суспільства та спонукає державні та недержавні соціальні інституції до визначення пріоритетних напрямів щодо соціальної роботи із зазначеною категорією населення.

Аналіз наукових праць з проблеми підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з різновіковими категоріями населення, показав, що її вивчали такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як С. Архипова, О. Безпалько, В. Бех, Р. Вайнола, Л. Завацька, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, І. Козубовська, Л. Міщик, І. Мигович. Узагальнення праць вищезазначених авторів дозволяє стверджувати, що, коли літня людина припиняє вести активну професійну діяльність, коло її спілкування звужується, з'являється відчуття фізичної слабкості, що відображається на новому життєвому ритмі та викликає відчуття спустошеності, яке можна подолати, якщо пенсіонер знайде нові інтереси, хобі та захоплення. Тому, дана категорія населення потребує особливої професійної підготовки фахівців (професійно-психологічної та професійно-педагогічної).

Слід підкреслити необхідність набуття соціальним працівником здатності до прийняття адекватних рішень у нестандартних ситуаціях, в умовах дефіциту часу та наявності навичок оптимальної взаємодії під час соціальної роботи в громаді.

Прикладом успішного функціонування територіальної громади є клуби для літніх людей, які дозволяють зробити життя людей похилого віку більш активним і насиченим, що покращує процес соціалізації.

Отже, актуальність підготовки майбутніх соціальних працівників до соціалізації людей похилого в територіальній громаді, обумовлена необхідністю опанування, окрім професійних компетентностей, спеціальними здібностями, вмінням та особистісними якостями, що забезпечують гнучкість та динамізм професійної поведінки, креативність у професійній діяльності, самостійність у пошуку та засвоєнні нової інформації й нового професійного досвіду задля реалізації завдань з якісного надання соціальних послуг цій категорії клієнтів.

Шерстньова М.С.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З РЕАБІЛІТАЦІЇ НАРКОЗАЛЕЖНОЇ МОЛОДІ

Підготовка висококваліфікованих соціальних педагогів і працівників, здатних до результативної соціально-виховної, профілактичної та корекційно-реабілітаційної діяльності, є однією з центральних проблем професійної підготовки фахівця у закладі вищої освіти. На сучасному етапі дана проблема актуалізується в контексті оновленого соціального замовлення, що вимагає, аби фахівець був інноваційним, творчим, стійким до стресів, готовим до змін і був професіоналом у галузі соціальної роботи.

Аналіз наукової літератури [1; 2] свідчить, що особливості підготовки майбутніх фахівців до роботи з наркозалежною молоддю безпосередньо пов'язані зі специфікою реабілітаційної та подальшої профілактичної діяльності з цією категорією клієнтів соціальної роботи з метою попередження рецидивів. Означена специфіка визначає основні вимоги до професійної діяльності з наркозалежною молоддю.

По-перше, реабілітація наркозалежних якісніше відбувається в умовах групової взаємодії. Отже, під час професійної підготовки майбутніх соціальних працівників значна увага має приділяти розвитку комунікативних вмінь здобувачів вищої освіти, а також умінь організувати групову взаємодію, налагоджувати доброзичливу атмосферу у групі, розвивати навички активного слухання, вміння попереджувати виникнення конфліктів, розширювати знання студентів з основ емпатії.

По-друге, на першому етапі реабілітаційної діяльності з молоддю першочерговим завданням є формування активного прагнення клієнта позбавитися залежності та прийняття факту існування проблеми. Ефективність такої діяльності визначається знанням

особливостей та основних механізмів психологічного впливу на людей, сформованістю у майбутніх соціальних працівників умінь керування, навіювання та переконання.

По-третє, під час реабілітаційної діяльності соціальному працівнику потрібно орієнтуватися на розкриття внутрішнього позитивного потенціалу кожного клієнта та на відновлення його системи цінностей і пріоритетів. Для вирішення цього завдання фахівець повинен мати широкі знання, володіти технологіями творчого, спортивного, інтелектуального, трудового розвитку особистості, вміти виявляти потенційно сильні сторони клієнта, впливати на його мотиваційну сферу.

По-четверте, під час взаємодії соціальний педагог чи працівник має орієнтувати клієнта на саморефлексію, самоосвіту та самовдосконалення, сприяти розвитку здатності особистості до самореабілітації. Для цього соціальний працівник повинен володіти особистісно означеними навичками й бути здатним мотивувати своїх клієнтів власним прикладом та долучати їх до самостійного пошуку шляху самовдосконалення. Соціальний працівник повинен вміти підтримати клієнта, вміти задати правильний напрям саморозвитку та мотивації.

Отже, у процесі професійної підготовки до роботи з наркозалежною молоддю майбутні фахівці соціальної сфери мають досконало оволодіти знаннями: особливостей психологічного впливу на людей, психології керування, навіювання та переконання; вміти: організувати групову взаємодію, налагоджувати доброзичливу атмосферу у групі та утримувати групову взаємодію у необхідному руслі; попереджати виникнення конфліктів та перенаправляти енергію конфлікту в конструктивне русло; володіти технологіями: мотивації людей різного віку, творчого, спортивного, інтелектуального та трудового розвитку особистості, а також налагоджувати партнерські взаємодії з волонтерами, соціальними службами, благодійними та громадськими організаціями з метою об'єднання зусиль для ефективної реабілітації наркозалежної молоді.

Список використаних джерел:

1. Анічін Є. М., Дикань З. В., Сєдих С. М. Допомога наркозалежним в Україні: довідник реабілітаційних центрів. К.: «Міжнародний альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», 2014. 68 с.
2. Файчук О. До питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Витоки педагогічної майстерності*. 2012. Вип. 10. С 56.

Відомості про авторів

1. **Авдашкова Альона Ігорівна** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
2. **Барбіна Юлія Юріївна** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
3. **Буйницька Марина Миколаївна** - аспірантка кафедри педагогіки, методики та менеджменту освіти Української інженерно-педагогічної академії, м. Харків.
4. **Буркова Марина Володимирівна** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
5. **Васильєва Марина Петрівна** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
6. **Ван Юйхун** - аспірант кафедри початкової і професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, м. Харків.
7. **Владимиров Дмитро Ігорович** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
8. **Галас Тетяна Василівна** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
9. **Герасименко Анастасія Юріївна** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
10. **Гольфельд Тетяна Георгіївна** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
11. **Дерев'янка Гліб Олегович** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
12. **Довбня Ольга Владиславівна** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
13. **Єсіна Наталія Олександрівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
14. **Зеленін Геннадій Іванович** - кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Української інженерно-педагогічної академії, м.Харків
15. **Кабусь Наталя Дмитрівна** - доктор педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
16. **Комишан Тамара Олександрівна** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
17. **Костіна Валентина Вікторівна** – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
18. **Кравченко А.В.** - аспірант кафедри соціальної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Харків.

- 19. Куряча Світлана Валентинівна** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
- 20. Ларіна Ельвіна Решатівна** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
- 21. Літвиненко Юлія Сергіївна** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
- 22. Ліщина Юрій Анатолійович** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
- 23. Макар Людмила Михайлівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 24. Павлюченко Світлана Юрївна** - здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 25. Пластун Тетяна Іванівна** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
- 26. Плахотнік Дмитро Вячеславович** - аспірант кафедри початкової і професійної освіти, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків.
- 27. Попова Валерія Валеріївна** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
- 28. Рассказова Ольга Ігорівна** - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія», м. Харків.
- 29. Рижанова Алла Олександрівна** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка, м. Суми.
- 30. Стрельнікова Олена Олександрівна** - кандидат соціологічних наук, старший викладач кафедри політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 31. Романова Інна Анатоліївна** – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
- 32. Сайко Наталія Олександрівна** - доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава.
- 33. Сех Марія Іванівна** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»); регіональний менеджер проектів та програм «Домашня опіка» БО БФ «Карітас Харків», м. Харків.
- 34. Тепляк Аліна Миколаївна** - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.
- 35. Шеплякова Ірина Олександрівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.

36. Шерстньова Маргарита Сергіївна - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (спеціальність «Соціальна робота»), м. Харків.

***Сучасні реалії та перспективи соціального виховання
особистості в різних соціальних інституціях***

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції

20 листопада 2020 року

Відповідальність за дотримання вимог академічної доброчесності несуть автори

Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Формат 60x90/16.
Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 10,8.

Електронне видання